

Appar. bibl.

221

70 Heler.

Libr. m. 30.

-Appar. bibl. 252. a

uctor non est Lamb. Veltthuyfias. nec
Bened. de Spinoza sed probabiliter
Iud. Meyerus, Melius.

L.B.
PHILOSOPHIA
S. SCRIPTURÆ
INTERPRESS;

Exercitatio Paradoxa,

In quâ, veram Philosophiam infallibilem S. Literas interpretandi Normam esse, apodicticè demonstratur, & discrepantes ab hâc Sententiæ expenduntur, ac refelluntur.

Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

1 Thess. 5. vers. 21.

ELEUTHEROPOLI,
Anno cœlo cœl LXVI.

АІНЧОЗДЛНЧ
БІЛУГАІІДА

2. EQUATION

PROLOGUS.

THeologos, simulatque oculos suos conjecterint in
hujus titulum, nomenque Libelli, non æquò, nec æquali erga illius Autorem animò
affectiones fore, quin imò quibusdam bitem motum
iri, nulli dubitamus. Eò enim usque in suis præconceptis,
vel à Magistris acceptis opinionibus securitatis, atque obfir-
mati devenere animi, ut illas omni ex parte veritati consonas,
& instar Oraculorum ab omnibus habendas esse putent; ac
idcircò ægerrimè ferant, maximèque indignentur, si quis, sc
ab ipsis seorsim sentire, profiteri, vel adversus ipsos, senten-
tiam illorum impugnaturus, in arenam descendere audeat. Sed
ea est hujus seculi apud nos felicitas, ut parùm curare liceat
istorum hominum iracundiam, atque indignationem, & nihil
aliud, si qui animi adeò impotentis sint, ut ab illis in quem-
quam se abripi patientur, possint, quàm ejus nomen si inno-
tuerit apud plebeculam, & indoctum vulgus malè traducere,
atque invisum reddere. Quò ab incommode etiam ut nos far-
tos tectos conservaremus, personati in scenam prodire con-
sultum duximus. Et quamvis quidem hòc pactò ipsis non omnis
maledicendi occasio prærepta sit, quin imò eò ipso anfa præ-
beatur, nos convitiis Lucifugæ, aut Tenebrionis sinistre ex-
cipiendi, quique propriâ suâ conscientiâ teste damnatus, no-
men suum profiteri non ausus fuerit, quòd nullum sibi ipsi ex
hòc scriptò honorem, nullam apud pios laudem meritò ullò
promittere potuerit; Maluimus tamen leve id periculum sub-
ire, cùm sic Andabatarum more aërem tantùm ferituri, & in
ignotum non nisi irrita torturi sint tela, quàm certis illorum
linguæ ictibus nominis professione caput nostrum exponere.
Quod verò honorem laudemque, ex hujus Tractatûs divulga-
tione in nos redundaturos, attinet; scire illos volumus, ità
nobiscum comparatum esse, ut nos nec convitia tangant, nec

* 2

glo-

PROLOGUS.

gloriolam captemus, utpote qui unicè hōc in opere Veritati operam dedimus; unde etiam satis superque nobis consciī sumus, si hinc bonam famam, atque existimationem consequimēns fuisset, illam nos, si non apud istos, istorumque ex nutibus dependens vulgus, saltem apud cordatos, quibusque veritas, quamvis paradoxa, curæ atque cordi est, (quos solos verè piorum nomine dignos censemus) indubie obtenturos fuisse. Verūm non vanæ gloriolæ captationem, non bonæ apud homines opinionis aucupitum; sed veritatis propagacionem, proximi utilitatem, & divisi ac dissentientis Christianismi compositionem nos nobis scopum fixisse hōc in tractatu, tūm ex totō illius contextu, tūm ex iis, quæ jamjam dicturis sumus, cuilibet ingenuo lectori, & cui nostra hæc conamina finistre interpretandi animus non est, luce meridianâ clarius patefiet.

Postquam enim, emensō studiorum Academicorum stadiō, tam Facultatum Superiorum, ut vulgō vocant, quām reliquarum Philosophicarum disciplinarum cognitione, quæ nostris amicorumque votis satisfaceret, tinti, domum nos recepissimus, de novō per otium ruminaturi, atque ad Veritatis trutinam seriō examinaturi, tūm quæ ex doctissimis Cl. nostrorum Præceptorum lectionibus, tūm quæ ex eruditissimis celeberrimorum Authorum libris perlectis, atque monumentis inspectis, totō illius temporis decursu hauseramus; visum fuit, primō animum ad Theologiam appellere, utpote reliquis omnibus multis parasangis præcellentem, cùm & bene beatque vivendi viam mortalibus monstret, & eos ad æternam animarum salutem, quā nihil est præstabilius optabiliusve, deducere valeat. In hāc autem dum omnem ponimus operam, ac varias Religionis Christianæ Sectas, earumque pugnantes invicem sententias attentè expendimus atque perpendimus, ac inter se conferimus atque dispescimus, haud aliter ferè cum eâ hodie, quām priscis temporibus cum Philosophiâ comparatum

P R O L O G U S.

ratum esse videbatur. Quemadmodum enim , quotquot olim exstitere Philosophi , commodissimè ad duas classes referri queunt , quarum una est Dogmaticorum , qui certam indubitatamque ex veris principiis haustam rerum scientiam docere , ac Discipulis suis tradere præ se ferebant ; altera vero Scepticorum , qui contrà , omnia in dubium revocantes , nihil certo sciri posse pronunciabant : Sic hōc seculō etiam duum similiū generum reperiuntur Theologi , quorum alterum his , alterum illis respondet. Audacter namque maxima inter eos pars , se veram evidenteremque rerum Theologicarum è S. Litteris depromptam habere notitiam , eamque alios condocefacerē prædicant ; cùm contrà alii , si non omnia sua , quām plurima tamen , Religionem Christianam concernentia , tantum verisimiliter è Scripturis petita atque deducta esse , ingenuè fateantur , adeoque illa , tanquam incerta , & dubia , meliori aliorum , saniorique subjiciant judicio , ac , sub correctione , ut ajunt , loquentes , quasi ab illis emendanda propo- nant. Ac quemadmodum etiam antiquitū tota Dogmaticorum Philosophorum classis non in unam coiēre , sed in diver- fas discrepantes pugnantesque abiēre sententias , ac sectas , quales fuere Pithagoræorum , Platonicorum , Epicureorum , Stoicorum , Peripateticorum , &c. Similiter etiam nostrā hāc tempestate Theologi Dogmatici circa Christianæ Religionis capita multum inter se dissident , ac varias contrariasque cude- runt , ac etiamnum fovent opiniones , idque tantō animi æstu atque fervore , ut Christianus orbis in partes quasi , atque di- versas Ecclesias sit disceptus atque distractus , illiusque in- colæ animō & moribus non tantum discordes , sed etiam qui- dam capitales inimici facti , quales sunt in Europā (ut de Asiaticis nihil dicam) Pontificii , Reformati , Lutherani , Ana- baptistæ , Sociniani , Arminiani , & id genus alii. Ac denique ut illi , sic etiam hi , utrorumque quamvis qælibet secta præ cæ- teris se ostentet atque commendet , ac inconcussâ veritate sub-

P R O L O G U S.

nixam scientiam habere, docereque gloriatur ac polliceatur; si non omnia, quam plurima tamen profitentur, atque suis sequacibus obtrudunt dogmata, quæ firmo stabilique Veritatis fundamento superimposita vel non sunt, vel, si forte sint, ejusmodi esse, demonstrare ac certò ostendere minimè valeant.

De Theologis id verum esse, (ut de Philosophis taceam, cum ii ad instituti nostri rationem non tam pertineant) patebit cuilibet, qui nobiscum eorum demonstrandi Methodum ac rationem penitus inspicere volet. Cùm enim inter illos aliqua de dogmate Fidei ac Morum stabiendi incidit controversia, è vestigiō, ut talis professionis homines condecet, ad S. Literas, infallibile Dei Verbum, tanquam sacram anchoram, se conferunt atque configuiunt, ex eōque loca quā plurima suæ sententiæ astruendæ accersunt, atque accumulant, eaque quod contendunt denotare, ostendere satagunt; at ferè semper ratiunculis interpretatiunculisque adē levibus, ut illas mox facillimē negotiō adversarius refellere queat, allata loca vel suæ opinioni firmandæ aptandō, vel in aliū sensum detorquendō, cuius impetum atque vires rursum aliis, iisdem instructus armis eādem facilitate posteā eludit atque avertit: adē ut omnes pugnant, nullus expugnet, ac de Hoste victoriam reportet.

Cùm itaque tam miserè cùm disciplinarum principe Theologiā comparatum esse, ejusque Doctores, cultores, ac studiosos in tantas angustias redactos, tantisque incertitudinum dubiorumque fluctibus me, atque ipsos immersos animadvertem, animō evolvere cœpi, annon horum malorum fons posset detegi, ex iisque emergendi affulgeret spes, ac evadendi uspiam occurreret via. In his igitur indagandis dum omnem cogitationem figo, incidit illicē felicissima illa præstantissimaque Methodus, quā nobilissimus ac incomparabilis Vir Renatus Des-Cartes,

Primus inaccessum, qui per tot secula Verum
Eruit è tetris longæ caliginis umbris,

Philo-

P R O L O G U S.

Philosophiam ab ipsis restauravit fundamentis , à tot tantisque , quibus scatebat , repurgavit lacunis , ac proprio nativoque restituit nitori ; nempe Præjudiciorum omnium abdicatio seria , & nullius rei nisi clarè distincteque perceptæ assensio atque assertio . Diu multumque reputavi mecum sedulò , an , quemadmodum illi in Philosophiâ , sic & mihi in Theologiâ liceret , conduceretque in dubium revocare , quicquid in dubium revocari posset , idque continuò , tanquam falsum , rejicere , donec tandem ad aliquid in Theologiâ firmum ac stabile , quò tutò pedem figere possem , pervenirem . Hic autem dum aliquantulum subsisto , atque animum , ne piscator ictus saperem ,

In partes rapiò varias , perque omnia verso , post longam satis seriamque deliberationem , nihil mihi ex istâ dubitatione periculi , nihil damni aut incommodi imminere , deprehendi ; imò verò , cum ipsos in consilium advocarem Theologos , id S. Scripturæ , adeoque , quæ ex ipsâ hauritur , Theologiæ recte intelligendæ atque addiscendæ maximè conducere , aliquos ex iis non infimi subsellii statuere , ac tironibus non obscurè suadere repperi . Sic enim Zanchius Tractat . de S. Scripturâ (qui est in ejus Operum Tom . 8 .) quæst . 12 . cap . 1 . reg . 3 . & Scarpius Curs . Theolog . loc . de S. Scripturâ Controvers . 8 . Reg . 3 . præcipiunt , Ut ad illarum (scil . Scripturarum) Studium , sine ullô præjudiciô , vel è nostrô capite , vel aliorum doctrinis conceptô accedamus ; sed animô candidô , purô , discendiique cupidô . Præjudicium enim maximum est profectus impedimentum . Ideo Christus suos à fermentô Phariseorum sibi cavere jussit . Quod etiam spectat Polanus , quando Theolog . Syntagm . lib . 1 . cap . 45 . quæst . 6 . Inter impedimenta inveniendi verum S. Scripturæ sensum quintô locô enumerat Indocilitatem ob præjudicia , quibus plurimi imbuti sunt . Et Ravanellus Bibliothec . Sacr . Titul . de Scripturâ , cùm inter media necessaria ad erendum & consequendum verum ac legitimum Scripturæ sensum , atque adeò ad interpretandam Scripturam , requirit animum à pravis affecti-

PROLOGUS.

*affectibus & præconceptis opinionibus vacuum. Nec abludit Remonstrantium Confessio , quando ait cap. i. sect. 14. Non doctos tantum Lectores , sed & idiotas mentem eorum , quæ ad æternam salutem necessaria sunt , assequi posse , modò præjudiciō , vana confidentiā , aliisque pravis affectibus sese occæcari non finant. Gravissimè autem omnium Zwinglius in libellō de Certitudine & Claritate Verbi Dei (qui reperitur in ejus Operum Tom. i.) cap. 3. hunc in modum. Fateberis te sæpenumerò Scripturas in hunc finem perlegisse , ut verba quædam , quæ sententiæ jam antea conceptæ suffragarentur , excerptes , quibus opinionem tuam , quam mordicūs retinere cupis , confirmares. Hoc , hoc omnium humanarum Traditionum ulcus est , quod acutetigisse dolet. Quid enim hoc aliud est , quæm sensum proprium Scripturæ testimoniō probare velle , alienum sensum Scripturis ingerere , & errori suo Scripturarum prætextum & patrocinium querere ; ut nimirum Scripturæ locos , repugnantes licet , & invitatos , in tuam sententiam pertrahas , & eos id , quod jam ante tibi persuasum est , loqui cagas ? præjudicia enim nostra jamlata sunt , quæ in manu gestamus , perinde ac si quis à vicinō suō armatā manu panem petat , quem nisi det , vim sibi inferri sentiet. Quibus exemplum addit , ac postea concludit. Unde nunc colligi potest , quæm parum conveniat violentō animi nostri præjudicio Scripturas accedere. Atque huc etiam videtur pertinere illud tantopere Theologis decantatum Hilarii monitum , *Sensum Scripturis non esse inferendum ; sed è Scripturis petendum.* Tantorum itaque virorum auctoritate , atque ipsius rei veritate permotus ac suffultus , manum operi admovere volui , ac Cartesii vestigiis insistens experiri , num Theologum agendō , atque in Theologiâ , quicquid tanquam dubium ac incertum , removeri potest , removendō , tandem perveniri posset ad aliquid in eâ primum , quod removeri nequeat , quin tota simul corruat atque removeatur , quodque reliquorum omnium dogmatum Theologicorum principium esset atque fundamentum. Huic autem negotio dum incumbo , non diu multumque scrutatus*

P R O L O G U S.

tatus fueram, quin sese mox obtulerit omnium in Theologiâ Enunciatorum primum, nempe *Libros V. & N. Testamenti esse infallibile Dei Opt. Max. Verbum*. Si quis enim etiam hoc amovere atque rejicere vellet, ille jam extra Theologiæ limites profiliret, & non rationibus Theologicis, hoc est, auctoritatibus è Scripturâ petitis; sed argumentis Historicis, ac aliunde allatis coërcendus atque convincendus esset; in eumque quadraret Aristotelicum illud, *Adversus negantem principia non esse disputandum*. Et quemadmodum tota Jurisprudentia Corpori juris innititur, & sine Lege loqui erubescit Jureconsultus: sic etiam omnis Dei verbô superaedificata est Theologia, & nihil, nisi inde deductum, Theologo adferendum, vel admittendum.

Hoc igitur reperto jactoque Theologiæ omnis fundamentô, ulterius progredi libuit, atque investigare, quidnam illi proximè superstrui posset, ac deberet. Non multâ nec admodum difficulti animi contentione animadverti, ac reperi, illud esse infallibilem S. Scripturæ Interpretationem. Hac enim quod caruerint Theologi, fons existit atque origo unica, unde tanta inter Dogmaticos scaturivit opinionum disceptatio, & quod nullus suam præ cæteris veram esse certò atque infallibiliter demonstrare potuerit. Hanc unicam esse horum malorum medellam, unicumque cardinem, in quo proximè post jam stabilitum fundamentum tota versatur Theologia, ex eō constat, quod omnia ejus, tam circa fidem, quam mores dogmata è Scripturâ & peti, & probari debeant, nec inde peti, nec probari possint, nisi illius sensus certò cognitus sit, atque perspectus. Unde etiam in suis disputationibus omnium generum, omnium ætatum, atque regionum Theologi Christiani unicè semper in id incubuerunt, omnesque sui ingenii, suæque doctrinæ nervos intenderunt, ut Scripturam id quod ipsi, & non quod adversarii dicunt, significatum velle persuadeant, atque ostendant. Hæc autem postquam deprehendi, exemplò

**

ani-

P R O L O G U S.

animum appuli ad inquisitionem Methodi, quâ verus S. Literarum sensus erui, ac erutum esse demonstrari; & aliorum falsa interpretamenta detegi, ac istiusmodi esse, ostendi queat; atque hæc omnia quidem certò atque infallibiliter; non enim super arenam, sed petram ædificare animus erat Sacrosanctæ Theologiæ Palatum, & quidem ità, ut quando descendit nimbus, veniunt flumina, & flant venti, inque nostrum incidunt irruuntque ædificium, illud non corruat, non cadat, neque vacillet, sed inconcussum ac stabile permaneat, atque omnes aëris injurias, inimicorumque insultus atque impetus impavidè exspectet, atque aspernetur. Consului itaque omnis generis, omnium locorum atque seculorum Theologos, perpendi quidnam illi de S. Literas interpretandi Methodo statuant, investigavi, quamnam ipsi expositionis normam adhibeant; At nihil, quod animo meo plenè satisfaceret, invenire potui. Unde relictis omnibus illis, quid propriò marte possem, & quo usque vires pertingerent meæ, periculum facere libuit; ac tandem post arduam operosamque disquisitionem in hanc incidi, cui plenissimè acquiesco, quam certam esse atque infallibilem nullus dubito, quamque publico Theologorum examini in præsentia expono, quodnam de eâ judicium ferent experturus, atque exspectaturus.

Auctor itaque sum omnibus singulisque Lectoribus meis, ut cuncta, quæ hoc tractatulò orbi Theologico imus propositum, accuratè ac diligenter inspiciant atque excutiant, rigidiſſimo examini subjiciant, ac ad indubitatæ Veritatis trutinam appendant atque expendant, ut illam mecum agnoscant & profiteantur, si bene rem gessero, sin secus, mecum non errent; non enim mihi

Solamen misero socios habuisse malorum, utpote cui erranti à non errantibus rectam viam monstrari unicè in votis est. Unde non concinnitate vocum, non ornatâ compositione verborum, non flosculis ac pigmentis Oratorum te,

P R O L O G U S.

te, Lector, in nostram sententiam pellicere, sed rem totam
nudè & simpliciter ob oculos ponere, atque apodicticis ratio-
nibus demonstrare volui. Non movere, sed docere animus est.
Quamobrem etiam te adulatione nullâ, nullis blandiusculis no-
minibus, ut Scriptorum mos est, in hujus præfationis limine
demulcere, mihiique conciliare studui. Perinde enim est, sisne
candidus, an ater, cùm & aterrimum, imò acerrimum te ex-
optem. Mihi quippe pariter ac tibi in publicum prodit hoc
scriptum. Si enim demonstratam Veritatem agnoscas, id to-
tum in tuum cedet commodum; sin verò repudies, tuo id erit
damno; sin autem lapsum me fuisse deprehendas atque osten-
das, id mihi erit emolumento, ac te sic atrum fuisse gaudio.
Veritas namque sola atque unica est, ad quam heic collimo:
Hanc si non quæras ne perge, sin quæras audacter lege, per-
lege, relege, ventila atque examina, ac tandem

Vive, vale, &, siquid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

ERRATA

E R R A T A,

Quæ, dum ab impressione abest Auctor, irrepserunt
Typographica, graviora sic corrigat benevolus Lector.

Pag. 2. lin. antepen. Discrepantium, lege Discrepantium. pag. 5. lin. antepen. Materialia, legę
Materialia. pag. 6. lin. 28. uncus lege unicus. pag. 7. lin. 35. quem dum, lege quem, dum. lin. 36.
pronunciabat in, lege pronunciabat, in. pag. 9 lin. 15. Novæ, lege Novi. lin. 30. vocabula, lege
vocabula. lin. 31. omne, lege omnes. pag. 11. lin. 23. simul, lege procul. pag. 12. lin. 2. vocabula
præter, lege vocabula, præter. lin. 4. deducti ut, lege deducti, ut. lin. 31. crederunt, lege crediderunt. pag. 16.
lin. 8. conniunctione, lege conjunctione. lin. 29. pro, præter, lege pro præter. pag. 17. lin. 25. secundæ, lege
& secundæ. pag. 18. lin. 36. por, lege pro. pag. 19. lin. 8. denotat abusivè; vero, lege denotat; abusivè vero.
lin. 20. subjecti, inferiora, lege subjecti inferiora. pag. 24. lin. 24. variorum, lege variarum. lin. 35. &c
& equis, lege & equus & equus. pag. 33. lin. 35. Hæc, lege s. Hæc. pag. 39. lin. 2. tale, etiam, lege tale etiam.
pag. 45. lin. 17. quævis, lege quodvis. lin. 20. animo, lege animis. pag. 50. lin. 3. ambiebant, lege ambibant.
pag. 51. lin. 15. exercuerunt, lege exercuerunt. pag. 53. lin. ultim. Speritu, lege Spiritu. pag. 57. lin. 16.
Canus, lege Canus. lin. 32. ad modum, lege admodum. lin. 35. ferte, lege ferre. pag. 58. lin. 1. fontibus,
lege frontibus. lin. 14. covenire, lege convenire. lin. 24. hōc, lege hāc. pag. 59. lin. 23. linime, lege limine.
pag. 60. lin. 21. Confilium, lege Concilium. pag. 61. lin. 10. Diximus, lege Duximus. lin. 36. ostendimus, lege
ostendimus. pag. 62. lin. 36. Caronicum, lege Canonicum. pag. 63. lin. 35. At, lege Ad. pag. 64. lin. 30. ob-
doxiūm, lege obnoxium. pag. 80. lin. 3. antecedentibus, lege antecedentibus. pag. 82. lin. 31. Eidei, lege
Fidei. pag. 83. lin. 36. argum. 19. lege argum. 14. pag. 86. lin. 7. possit, lege posset. pag. 93. lin. ult. illos.
lege illas. pag. 97. lin. penult. puō, lege quō. pag. 100. lin. 30. ipsarum, lege ipsorum. lin. 36. rationandi.
lege ratiocinandi. pag. 103. lin. 21. necessarium, lege necessariam cum. lin. 36. opponit. Joan. lege oppo-
nit Joan. In Epilogo. pag. 1. lin. 16. basis cui, reliqui, lege basis, cui reliqui. pag. 4. lin. 29. inventurus
discrepantium, lege inventurum discrepantias. pag. 5. lin. 23. tractulo, lege tractatulo. lin. 28. tueri, lege
rectam teneri.

PHILO-

P H I L O S O P H I A
S. S C R I P T U R Æ
I N T E R P R E S.
EXERCITATIO PARADOXA.

C A P. I.

1. *Quæstionis dignitas.* 2. *Exercitationis summa Capita.*

I. **V**iguit jam inde à Reformationis primordiis , Pontificios inter ac Evangelicos , gravis magnique momenti Quæstio circa jus , infallibilemque sacrosanctas Scripturas interpretandi normam. Nec quidem temerè. Cùm enim Novi Veterisque Testamenti codices ab omnibus , qui Christo nomen dedere , pro Dei verbô , ac unicô (exceptis solis Pontificiis , qui Traditiones , & Ecclesiæ placita superaddunt) agnoscantur habeanturque principiô , ex quô omnia tum Fidei tum Morum dogmata peti debeant ; quæcumque circa ista emergere porrò poterunt difficultates , ad hoc unum Interpretationis punctum vergere , ac confluere , in eâque solâ cunctorum inter Christianos dissidiorum disceptationumque versari cardinem , nemo , qui Theologiam vel à limine salutavit , ibit inficiās. Atque hinc etiam luce meridianâ clariūs consequitur , illi , qui verum genuinumque divinarum Literarum sensum indicare valet , ac demonstrare certò atque indubitate , foli concessum esse , de Fide Moribusque firmum quid ac immobile statuere , ac aliud sentientes refutare , atque convincere. Cùm contrà , quibus hæc denegata est prærogativa , reliqui super arenam ædificant , ac incassum tantum verba fundant , aut siquid fortassis huic illi minimè pertinaci ac nimium credulo persuadeant , id adeò infirmis & labantibus subnixum sit fundamentis , ut etiam levissimô diversum statuminantium conamine disjici queat , ac destrui. Quod verò , hâc interpretandi dote destituti , sibi sacros libros exponendos

in manus sumpserunt Theologi, radix exstitit atque fons, ex quibus tot inter Christianos discrepantes pullulârunt sententiæ, tot adversis pugnantes frontibus scaturiverunt sectæ, tot profluxerunt scismata, quæ Christianum orbem à jactis illius fundamentis continuò infestârunt, atque etiamnum infestant indies, adeò ut illius incolæ telis, quæ in Ethnicos, Judæos, Mahometanos, communes illos cœlestis doctrinæ hostes, torquenda erant, mutua in pectora maximô veritatis damnô abuti miserè cogantur. Neque divisa lacri Christianismi membra cœadunari, tótque ad eundem capita sensum meliore mihi remedî redigi posse videntur, quâm eodem illô, quô morbus præveniri atque præcaveri poterat, Normâ scilicet, atque regulâ certâ, minimèque fallaci, ad quam, tanquam ad Lydium lapidem, omnis Interpretationis veritas, exigatur, exploretur, dijudicetur. Quocirca illorum minimè contemnenda, multò minus insectanda; verùm maximis extollenda laudibus ac promovenda est opera, qui illi reperiundæ ingenii sui intenderunt nervos, studiorumque suorum partem consecrârunt. Unde nec ego, quamvis novus, atque in hâc palæstrâ rudis athleta, me in hujus indagatione aliquid temporis ac laboris impendisse erubescam, quidque istâ in re profecrim atque effecerim Tractatulô hōc impræsentiarum Theologico exponere orbi minimè verebor. Evidem neque rixandi aut contradicendi libido, neque lucri cupiditas, neque gloriae studium; sed, ut ad investigandum impulit, sic ad scribendum excitavit solus sincerusque Veritatis amor: quam mecum omnes, qui mente attentâ, ac à præjudiciorum nebulis liberâ rem sedulò examinare, paucasque has pagellas perlegere dignabuntur, affecuturos, spero atque confido.

2. Ut autem in iis certiori gradu, ac majori cum profectu versentur, ad tria hæc capita, quibus totum negotium absolvam, respici, atque attendi velim. Primum quædam de Controversiæ subiectô & prædicatô prælibamina, ex iisque propriam ~~modictria~~ demonstratam sententiam explicabit. Alterum nostræ demonstrationis ab objectionibus, quæ adversus illam fieri possent, vindicias exhibebit. Ultimum descrepantium à nostrâ sententiâ Opinionum refutationem, ac argumentorum, quibus illæ stabiliri solent, solutionem ob oculos ponet.

C A P. II.

1. Interpretis Homonymia.
2. Quid nobis significet.
3. Il-
lius objectum materiale.
4. Quid sit vocabulum.
5. Quid sit oratio.
6. Utriusque Divisio.
7. Interpretis objectum formale.

Interpretis vox, (ut à prædicatō initium faciam) à quâ interpretari, interpretatio, ac interpretamentum originem ducunt, multiplici apud Autores venit significatione. Communiores sunt, quod denotet primò Eum, qui partes dissidentes componit atque conciliat: sic *interpretes* ab Asconiō Commentat. in 2. Orat. Ciceron. contra Verrem dicuntur, *per quos inducitur pactio*. Hoc sensu etiam Virgilius 4. Æneid.

Tuque harum interpres curarum, & consilia Juno.

Ubi Servius, *Interpres*, hoc est, *Mediatrix*, & *conciliatrix*. Nec non Cicero Orat. 5. in Verrem. *Qui aut sequestræ, aut interpretes corrumpendi judicii solent esse, &c.* Et quoniam tales Mediatores animos eorum, quibus dati sunt interpres, scrutantur atque sciscitantur, ac illis postmodum explicant atque aperiunt, factum est ut interpres secundò pro eō accipiatur, qui obscura exponit; sic Virgilius 3. Æneid.

Trojana interpres divum &c.

In quem locum Servius, *Interpres*, *vaticinator*, qui mentem Deorum mortali-
bus publicat. Et 10. Æneid.

— *Hominum Divumque interpres Assylas.*

Ubi iterum Servius, *Deorum quos interpretatur*; *hominum*, quibus interpretatur, & *divinas indicat mentes*, *interpretes* vocatur. Et Cicero, ad obscuritatem ambiguitatemque orationis id specialius applicans, Orat. 14. pro A. Cluent. *Legum ministri Magistratus*; *legum interpretes Judices*; *legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus*. Sic etiam de Partit. Ora-
tor. *Ut ex facto cujusque Judex legis mentem interpretaretur*. Et de Offic. lib. 1. *Exstant etiam saepe injuriæ calumniæ quādam, & nimis callidâ & malitiosâ Juris interpretatione*. Cumque etiam, qui ex incognitâ linguâ in cognitam aliquid transfert, obscuram quodammodo orationem claram reddit ac perspicuam; hinc etiam *Interpres tertius* dicitur, qui quid in aliam seu scriptō, seu vivâ voce, vertit linguam. Hac hujus vocis significatione utitur Horatius in Arte, quando ait,

Nec verbum verbō curabit reddere fidus
Interpres.

A 2

Et

Et Cicero de Finib. Bon. & Mal. lib. 3. *Nec tamen exprimi verbum è verbō necesse erit, ut interpretes indiserti solent, cùm sit verbum, quod idem declareret magis minusve usitatum.* Et de Optim. genere Orator. *Converti duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes: nec converti ut interpres, sed orator. &c.*

2. Quamvis autem hæc ultima hujus vocis significatio apud Theologos etiam obvia, atque in usu sit, quando nempe inter Pontificios, & qui ab ipsis defecerunt, disceptatur de S. Scripturæ in linguis vernacularis, seu vulgares interpretatione seu tralatione. Videſis Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. II. Polan. Syntagmat. Theolog. lib. I. cap. 39. & alios. Nobis tamen heīc loci in secundâ venit significacione, hanc ab illâ distinguenteribus cum eōdem Polanô loc. cit. cap. 45. his verbis, *Sacræ Scripturæ interpretatio (ut de significacione vocis principiō admoneam.) intelligitur hōc capite non versio aut translatio ex unâ lingua in aliam, sed ostensio veri sensus & usus Scripturæ;* Et cum Chamierô Panstrat. Tom. I. lib. 15. cap. I. §. I. cùm ait, *Per tractatis controversiis, quæ pertinent ad eam Scripturæ S. Interpretationem, quæ verba spectat, soletque appellari translatio sive versio, sequitur, ut eam partem tractemus, quæ pertinet ad ipsam verborum sententiam.* De hâc eādem etiam agit in genere V. C. Dannhawerus in suâ ideâ Boni Interpretis & Maltiosi Calumniatoris, ejus integrum Systema exhibens, eamque Logicæ partem faciens, & Hermeneuticam vocans: Ut & Doctissimus ac Reverendus Vir Joh. Claubergius, in Academiâ Duisburgensi Philosophiæ ac Theologiæ Professor, in suâ Logicâ Vet. & Nov. qui illam *Hermeneuticam Analyticam* appellat, ac de verō *Orationis obscuræ sensu investigandō* agere dicit.

3. Ex quibus manifestum evadit, Interpretem, de quō nobis sermo instituendus est, versari atque occupari in sermone externō, ut ex eō internum sermonem eliciat, atque educat, hoc est, vocabula considerare, atque ex iis conflatas orationes, ut earum investiget, atque eruat sensum, menti Authoris examissim congruentem ac respondentem.

4. *Vocabula* autem hæc, ut habet Cicero in Topic. *sunt rerum notæ, aut potius, ut nos putamus, conceptuum.* Primò enim iis utimur, ut, quod mente concepimus, aliis notum faciamus; cumque conceptus nil sint, nisi rerum repræsentamina in intellectu, iisdem secundò etiam illæ res denotantur atque designantur. Tota autem hæc denotatio non à Naturâ, sed liberâ hominum voluntate ortum dicit. Non quidem imus inficias ab hominis naturâ promanare, adeoque homini naturale esse sonos atque voces edere; imò loqui, hoc est, vocabula proferre: sed hos sonos, has voces hunc, & non illum conceptum, hanc, & non illam rem designare, soli hominum beneplacito, atque instituto acceptum referendum est. Cùm enim, quidquid Naturæ ambitu

bitu continetur, nec semper, nec ubique locorum præstò adsit, nullique mortalium in alterius mentem atque animum, tanquam in speculum, intueri à Naturâ concessum sit; & tamen hominum eâdem societate utensium usus & commoda exigant, sua sibi invicem cogitata atque animi sensa communicare; coacti fuere, pro arbitriô voces effingendô, iisque significations affingendô, quod natura negaverat, industriâ compensare. Nec in solis sonis vocibusque, quibus tantum præsentes cum præsentibus sermonem habere licitum est, substitit hæc humani ingenii sagacitas; sed ulterius progressa etiam absentes cum absentibus quasi colloqui fecit, vocum videlicet sonorumque notas fabricandô, literas putâ, quarum multifariâ mutabilique compositione, quocunque vocabulorum aures ferit, menti per oculos possit exhiberi: Adeò ut mutâ hâc loquelâ non minùs, quam vivâ voce aliis animi nostri sensa nota reddere queamus.

5. Ex vocabulis porrò, tanquam ex partibus, conflatur *oratio*, seu enunciatio, in quâ aliquid de aliò dicitur & pronunciatur. Duo itaque sunt in omni oratione, aliquid nempe, quod de aliò dicitur, & aliquid, de quô aliud dicitur: hoc *Subjectum*, illud verò *Prædicatum* à Logicis nuncupatur; ac conjunguntur in affirmatione per voculam *est*, & disjunguntur in negatione per *non est*: Adeò quidem ut fine his particulis nulla subsistere queat Enunciatio, ac propterea non immeritò illius anima vocentur.

6. Cum igitur vocabula orationem omnem componant, eaque non solùm ore pronunciari, sed etiam literis pingi ac designari queant, idem quoque in oratione obtinebit: Adeóque tam hæc, quam illa erunt in duplii differentiâ, nempe aut vivâ voce prolata, aut scripturâ expressa; & circa utrumque genus tam vocabulorum, quam orationum versabitur noster Interpres, quamvis diversimodè; utpote circa orationes primariò, tanquam objectum proximum; circa vocabula verò secundariò, tanquam objectum remotum, materiam scilicet & partes, ex quibus omnis oratio producitur, atque constat. Primum enim quod intendit interpres est investigare orationis sensum, qui cùm plerumque ex vocabulis, eam conflantibus, oriatur, adeóque ex iisdem erui debeat, nullò modò scopum sibi præfixum ferire poterit, nisi illa etiam attentè consideret, ac diligenter expendat, atque excutiat.

7. Quamvis enimverò Oratio Interpretationis objectum sit proximum atque primarium, non tamen id totum est, quod hēc loci in eâ spectari oportet. Grammatica enim, & Rhetorica, & aliæ partes Logicæ illam etiam considerant; sed non eodem modò atque hæc. Unde Philosophi optimè objecta disciplinarum, earumque partium distinguunt in *materialis* & *formalis*. *Materiale* objectum pluribus artibus est commune, *formale* unius peculiare, sic oratio & à Grammaticis tractatur, at quatenus præceptis ac

regulis artis congruit: & à Rhetoribus, at quatenus ornata est: & à Logicis, at quatenus eā conceptus exprimuntur: Hic verò quatenus obscura ac ejus sensus investigandus est. Si enim omnis oratio clara ac perspicua esset, nulla obscura, non opus esset ullâ Interpretatione, quæ illam claram redderet, hoc est, sensum ejus patefaceret. Cùm igitur obscuritas orationem interpreti nostro subjiciat, illamque ejus objectum formale faciat, de eā nobis latior erit instituendus sermo.

C A P. III.

1. *Quid sit orationis sensus?*
2. *Quid perspicuitas, quid obscuritas?*
3. *Hæc esse relata, non absoluta.*
4. *Quotuplex sensus, eorumque definitiones?*
5. *Quotuplex sit perspicuitas & obscuritas?*
6. *Distinctio inter orationis veritatem & verum sensum.*
7. *Tria in omni oratione consideranda, quorum neglectus Theologos in errores abduxit?*
8. *Quid sit obscuritas propriè dicta, & quid ambiguitas?*
9. *Quotuplex sit hæc obscuritas?*
10. *Quotuplex obscuritas unius vocabuli?*
11. *Quid vocabulorum insolentia?*
12. *Quid Barbaries?*
13. *Orationis integræ obscuritas ex quotuplici sit causa?*
14. *Ut & integræ periodi?*
15. *Nec non integri scripti?*
16. *Quotuplex ambiguitas respectu subjecti?*
17. *Quid & quotuplex sit Homonymia?*
18. *Et Homonymia à casu?*
19. *Et Homonymia à consilio?*
20. *Vocabulorum acceptio quid & quotuplex sit?*
21. *Quid & quotuplex sit Amphibolia?*
22. *Quotnam sint Orationis acceptiones?*
23. *Quotuplex sit Ambiguitas orationi ore prolatæ propria?*
24. *Ut & Scripto expressæ?*
25. *Ambiguitatum perplexitas & multitudo.*
26. *Ambiguitatis divisio respectu nostri.*
27. *Harum Ambiguitatum inter se comparatio.*
28. *An unius orationis sit uncus sensus literalis?*

1. **Q**uod in Vocabulis significatio, hoc in Oratione est *sensus*, id scilicet, quod eā indicatur atque denotatur. Et cum quælibet oratio, ut diximus, ex vocabulis confletur ac constet, ex horum significationibus etiam illius sensus constabit, atque conflabitur.

2. Hu-

2. Hujus autem respectu oratio perspicua, aut obscura dicitur. *Perspicua est* *cujus sensus primâ fronte, aut primô intuitu audienti aut legenti patet.* *Obscura* *verò, cuius sensus primâ fronte, aut primô intuitu audienti aut legenti latet.* Dicimus autem *primâ fronte, aut primô intuitu, & audienti aut legenti,* ut utramque orationum, tam vivâ voce prolatarum, quâm scripto expressarum, differentiam complectemur, *primâ fronte* ad audientem, & *primô intuitu* ad legentem referendô.

3. Ex his autem definitionibus manifestum evadit, tâm perspicuitatem, quâm obscuritatem respicere Auditoris, Lectorisve intellectum; adeóque totam utriusque naturam consistere in relatione ad aliud. Quod idem insuper ex eô confirmatur, quòd sæpiissimè accidat orationem, quæ uni obscura est, alteri esse perspicuam, & contrà, quæ uni perspicua est, alteri esse obscuram; quod in absolutis locum habere nequit. Unde gravis est illorum Theologorum error, qui, non ut de Relatis, sed tanquam de rebus Absolutis loquuntur, quando de S. Scripturæ perspicuitate atque obscuritate disputant, illasque ad Solem ejusque lucem comparatione explicant. Sic enim magnus inter Reformatos Theologus, *Perspicuitas Scripturæ est proprietas, quæ in ipsâ Scripturâ est, & quam semper retinet, siue homo illuminatus, siue non illuminatus sit; quamvis non illuminatus istam perspicuitatem non videat: Similiter modò, quòd Sol in se ipsò clarus est ac manet, siue homo oculos aperiat siue claudat; siue videat, siue cæcus sit; ista enim in homine varietas ipsum Solem nec clarum nec obscurum reddere potest.* Et ut nihil interest (sunt verba alterius eximii inter Reformatos Theologi) *ad Solis lucem, quis sit oculus: quia quicunque ille tandem sit: tamen Solem videre non potest, nisi per ejusdem Solis lucem, & ideo semper Sol lucidus est, quamdiu percepta ejus luce videtur, nec aliter videtur: sic perspicua erit Scriptura, quia siue magis, siue minus acuta ingenia Scripturas ex Scripturis intelligunt: quæcunque tandem mensura sit, gradusve intelligentiae.*

4. Sensus porrò unius ejusdemque orationis, ob causas varias multiplicesque mox dicendas atque enumerandas, varius esse ac multiplex, multifariamque dispisci potest. Aptissima commodissimaque quod rem præsentem attinet, divisio est, quod sit vel *simpliciter sic dictus, quem verba præse ferunt, vel verus, quem intendit Author.* Hos autem sensus in orationibus occurrere, ex eô apertum est, quòd non illicò is, quem vocabula sententiæ, prout communiter & vulgò sonant, præ se ferunt, sensus sit, quem dum interpretandæ mentis gratiâ ista vocabula exarabat aut pronunciabat in animô habuit Author. Sic, ut unò alteròve Scripturæ exemplò rem ostendam, cum legitur *brachium Dei, digitus Dei;* & cum Christus ait, *hoc est corpus meum, ego sum via veritas, & vita;* nemo nescit, quid ista vocabula in

in communi loquendi usu designent, adeoque secundum istam significacionem ex illis sensum colligere: At illum esse verum, & ab Auctore intentum, nullus sanæ mentis dixerit Theologus. Unde patet duplēcē has sententias, atque adeò orationem admittere sensum. Non quidem diffitemur, illos aliquando posse concurrere, ita ut, qui est ex Authoris mente, & qui se ex communi usu auditori lectorive offert, coïncident, quamvis adhuc alium sensum aliamve explicationem ferat oratio. Nec inficias imus, illi quandoque simplicem duntaxat atque unicum forsan, vel etiam plures, quam duos inesse posse sensus. Attamen, cùm & duo, & eō, quō probatum est, modō diversi esse queant, sensuum hæc in oratione distinctio locum obtinebit.

5. Et quoniam, ut suprà innuimus, oratio respectu sensus perspicua aut obscura dicitur, isque duplex est, simpliciter dictus, & verus; duplex etiam erit perspicuitas, & obscuritas, prout ad hunc vel illum referuntur, quarum definitiones ex præcedentibus facillimè compilari possunt.

6. Ex dictis autem liquet, verum, de quō nobis hic sermo est, sensum nequaquam esse confundendum cum illō verō sensu, unde oratio vera nuncupatur, & non ad intellectum mentemque dicentis, sed ad res, quæ dicuntur, refertur. Notum est cuilibet, disciplinis Scholasticis leviter tincto, multiplicem apud Philosophos inveniri Veritatis appellationem, ac, inter alias, duas esse, quæ sermoni externo tribuuntur, Logicam unam, alteram Ethicam dictam. Ab illâ dependet orationis veritas, ab hâc ejusdem sensus verus: ab illâ oratio appellatur vera, ab hâc sensus verus. Est namque illa orationis convenientia cum ipsis rebus, prout extra loquentis intellectum in naturâ existunt. Hæc verò ejusdem conformitas cum ideis atque conceptibus, quos in animô habuit is, qui ipsam seu scriptō, seu vivâ voce protulit, nullâ habitâ ratione, congruatne rebus ipsis, an secus. Eandem inter orationis veritatem ac verum sensum differentiam notare videtur Augustinus Confess. lib. 12. cap. 23. *Duo video dissensionum genera oboriri posse, cùm aliquid à nunciis veracibus per signa enunciatur: unum, si de veritate rerum; alterum, si de ipsis, qui annunciat, voluntate dissensio est. Aliter enim quærimus de Creaturæ conditione, quid verum sit: aliter autem quid in his verbis Moses, egregius domesticus fidei tuæ, intelligere lectorem, auditoremve voluerit.* Nec absimilis est Chamieri distinctio, quam proponit Panstrat. Catholic. Tom. 1. Lib. 15. cap. 3. §. 21. his verbis. *Distinguo verum sensum: dicitur enim absolute & ad se, nimirum qui nihil proponit falsi, vel impii: vel relatè ad locum, de quō est quæstio; ut sit verè is sensus literalis, quem is locus exigit.*

7. Tria itaque in oratione, quod ad significationem, apprimè distinguenda veniunt, sensus nempe simpliciter sic dictus, sensus verus, & veritas. Ac horum quidem sensuum, indéque emergentium perspicuitatum, obscuri-

scuritatumque distincta consideratio non exigua nostræ Exercitationis scopo fœnerabitur lucem: cum contrà eorum neglectio S. Literarum interpretes, ac Theologos in errorum labyrinthos & hallucinationum Mæandros abduxerit. Putârunt namque quam plurima Scripturarum loca, quando ex verbis notis sensum, quem primò intuitu præ se ferebant, colligere nullò labore potuerunt, esse clara & perspicua, & quidem perspicuitate veri sensus, illicò sibi persuadentes illum, qui sic sese sponte obtulerat, menti S. Scriptoris congruere: cùm interim huic longè alia fuerit; atque adeò loca illa respectu veri sensus sint obscura atque difficilia, illique sibi miserè impo- fuerint interpretes, non animadversâ, aut posthabitâ sensuum distinctione, simpliciter dictum pro verô arripientes, nec ulterius, quod sui officii erat, inquirentes, an eō sensu quô oblatum locum exponebant, etiam scriptô consignârat Author. Sic Pontificii (ut exemplis dicta illustremus) verba Christi, quibus S. Cænam instituit Matth. 26. vers. 26, 27, 28. *Accipite, comedite, hoc est corpus meum, & bibite ex eo omnes, hoc enim est sanguis meus nova illius Testamenti &c.* Clara & perspicua esse claimitant & scriptitant, ut etiam sunt, ac inde sensum conficiunt nullò negotiô, quemadmodum id cuilibet licet. At hic sensus est tantum simpliciter dictus; non autem verus, quemadmodum id contendunt atque ostendunt Reformati: adeoque hic locus quidem est perspicuus respectu sensus simpliciter sic dicti: non autem veri, sed obscurus. Sic etiam quando in Scripturis Deus dicitur *Dominus cæli & terræ.* Matth. 11: 25. Luc 10: 21. Actor. 17: 24. *Rex gentium.* Jerem. 10. 7. *Rex Regum.* 1 Timoth 6: 15. *Regnare super gentes* Psal. 47: 9. *Genuisse Filium.* Psal. 2: 7. *Dilexisse mundum* Johan. 3: 16. &c. Vocabula sunt, quorum significatio neminem fugit, unde ex iis etiam quilibet non difficulter harum orationum colligit sensus, at non nisi simpliciter sic dictos. Nam hominum ad instar Deum esse dominum, aut regem, aut generare, aut diligere, nullus qui supra vulgus sapere volet, afferet. Quocirca veri sensus altioris erunt indaginis, eorumque respectu hæc de Deo prædicata non perspicua, sed obscura. Unde plebem Christianam, quando passim hæc, ut vocabula primâ fronte sonant, accipiunt, totô constat errare cælô, & omne, qui cum illâ hâc in parte faciunt, S. Scripturæ Interpretres; quibus itaque nostra sensuum, eorumque respectu perspicuitatum, obscuritatumque distinctio apprimè tenenda est, si non continuò turpissimè labi, & in absurdissinarum interpretationum scopulos velint impingere.

8. Duplicem igitur (ut redeamus, unde divertimus) statuimus Obscuritatem, nimirum vel sensus simpliciter dicti, quæ propriè, & simpliciter *Obscuritas* dicitur: vel veri, quæ iterum duplex est. Orationis enim vel nullus occurrit sensus, vel unus, vel plures: Si nullus simpliciter obscura est;

B

si unus,

si unus, vel plures, perspicua quidem est respectu sensus simpliciter dicti; at respectu veri obscura: ambigi enim potest, utrum ille unus, an verò illi plures etiam sint sensus veri: adeò ut obscuritas veri sensus sit, & in oratione cuius unus, & in oratione cuius plures se offerunt sensus. Quòd si verò unus ille oblatus sensus, etiam sit unicus, illaque oratio nullum alium admittat, erit etiam verus; sin minùs, quod plerumque, si non semper obtinet, non erit, quamvis esse possit, illico talis; dispiciendumque, similiter ac in oratione, cuius plures se obtulerunt sensus, quisnam ille sit, si unus, aut quinam, si plures ab Authore fuerint intenti, quod, num fieri queat, sub finem hujus capitinis inquiremus. Hæc autem sensuum in unâ oratione multitudo *Ambiguitas* vulgo nuncupatur, de quâ, cùm orationem respectu veri sensus reddat obscuram, nobis post obscuritatem simpliciter dictam etiam arbitrandum erit.

9. Hæc autem *Obscuritas* quadruplex esse potest, vel unius vocabuli, seu phrasios; vel totius alicujus orationis; vel multarum simul orationum periodô comprehensarum; vel integri scripti. Fieri quippe potest: I. Ut unum aliquod vocabulum, aut una aliqua phrasis, totum orationis sensum reddat ignotum. II. Ut, quamvis cujuslibet vocis significatio sit perspecta, propter tamen earum compositionem, atque constructionem oratio obscura evadat. III. Ut orationes, quarum quæque, si sola spectetur, perspicua sit atque facilis, connexæ tamen atque conjunctæ totam, quam componunt, Periodum obscuram efficiant atque difficilem. IV. Denique ut à periodis claris atque intelligibilibus, at confusè inter se dispositis, ac tumultuariè trajectis, integrum confletur scriptum, quòd intelligi nequeat. Atque harum, si non omnes, aliquas saltem perstringit Cicero lib. 3. de Orator. his verbis. *Isti, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici. Easdem res autem simulac Fusius, aut Pomponius agere cœpit, non æquè, quid dicat, nisi admodum attendi, intelligo, ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum, tantaque insolentia, ac turba verborum; ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem & tenebras afferat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendô obstrepare videantur.*

10. Obscuritas unius vocis aut phrasios est, vel isti linguae, quâ loquimur aut scribimus, propriæ, & vernaculae; vel alienæ: hæc *Barbaries*, illa *Insolentia* vocatur.

11. *Insolens* atque inusitata vox aut phrasis est, quæ aut ob vetustatem non tantum antiqua, sed antiquata & obsoleta est, aut præ nimiâ novitate nondum in usum introducta & recepta. Conficiuntur enim & seniō vocabula, ac intereunt, quemadmodum homines, & alia rursus in lucem protruduntur, ac in demortuorum locum succedunt, secundum illud Horatii in Arte.

Ut

*Ut silvæ foliis prinos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata, vigentque.
Debemur morti nos nostraque.*

Et paulò pòst,

— *Mortalia facta peribunt;
Nedum sermonum stet honos, & gratia vivax.
Multæ renascentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.*

Qui utitur sermone tam priscô, ut non nobiscum, sed cum nostrô atavô aut tritavô, vel adeò novô, ut cum posteris nostris loqui videatur, quid aliud agit, quàm ut à coætaneis non intelligatur. Illud etiam agnovit Quintilianus Instit. Orator. lib. 8. cap. 2. his verbis. *Obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis: ut si commentarios quis Pontificum, & vetustissima fædera, & exoletos scrutatus autores, id ipsum petat ex eis, ut quæ inde contraxerit, non intelligantur.* Hoc verò Vossius. Instit. Orator. lib. 4. c. 1. sect. 8. Novata perspicuitati repugnant. *Vix enim fieri potest, ut nota sint omnibus, quæ à dicente primùm gignuntur.* Ejusdem ferè monetæ sunt voces novæ. Hujusmodi Augusti temporibus obsoletæ voces & phrases apud Latinos fuere, *mis pro mei; sam pro eam; nenum, nenu, vel neno pro non; topper pro citò; perbitare pro peri- re; bovinari pro tergiversari; dapatilia comisse pro comedisse opipara; apludam edere & floccos bibere pro furfure vesici & fæcem biberè,* de quô disputat Agelius lib. 11. cap. 7. Novæ autem favor, urbanus, reatus, munerarius, piratica, & alia, de quibus vide Quintilian. lib. 8. Instit. cap. 3. *irritare, pro irritum reddere,* Leg. 2. Codic. de Feriis. *Quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur; & absentare pro absentem facere.* Claud. 3. de raptu Proserp.

— *Patriis simul absentaverit astris.*

12. *Barbara vox & phrasis est, quæ, ex peregrinâ linguâ petita, in vernaculam introducitur, & præter consuetudinem probatorum Scriptorum usurpatur.* Harum autem duplex est genus; aliæ enim nec usu, nec ortu sunt vernaculæ; aliæ verò ortu quidem, non tamen usu sunt tales. Quæ usu non ortu vernaculæ sunt, pro varietate linguarum, unde oriuntur, variæ sunt, quamobrem Barbaries est vel Hebraismus, vel Græcismus, vel Latinismus, &c. Exempla vocum barbararum ac peregrinarum, omnis generis atque undique petitarum, in Latinâ linguâ videri possunt apud Vossium Lib. de Vit. Sermon. & Glossem. Latino-barbar. In novô Testamento occurruunt præter alias Latinismi & præcipue Hebraismi. Latinismi sunt, *Ασσαρίον, κῆνες, καντύρεος, πλευρία, δημάρπεον, λεγέδη, λέκτον, τίτλος, & δις ἐργασίαν, i. e. da operam,* Luc. 12.

vers. 58. & id genus alia. Hebraismi, *Amen, Emmanuel, Hosanna, Maranatha, Messias, Racæ, Sebaoth*, & istius notæ quamplurima alia vocabula præter quæ innumeræ occurunt phrases & loquendi modi, ex Hebræâ linguâ deducti ut lippis & tonsoribus notum; sed qui accuratè considerandi sunt, & quorum neglectus S. Literarum interpreti imponere posset. Exemplum unum ex multis, & passim cuilibet obvium ac notissimum subjungam. Theologî laureolam in mustaceo sibi reperisse videntur, cum tam anxiè distinguunt has phrases, *credere Deum, credere in Deum, & credere Deo.* Credere quippe *Deum* inquiunt est credere aliquem esse Deum, eumque omniscium, omnipotentem, omnipræsentem, creantem, conservantem, dirigentem, justum, misericordem, æternum, &c: At *credere in Deum* est non solum credere Deum esse & quidem omnipotentem, omnipræsentem, misericordem, bonum &c. sed insuper totam spem & fiduciam salutis suæ in eô pone-re; atque adeò credenti esse bonum, pro credente esse omnipotentem, erga credentem esse misericordem, atque omnia in ipsius commodum ac salutem dirigere: Credere verò *Deo* est ejus verbis assentire, eique fidem adhibere, quæ veritatem profitenti & loquenti præstanta; Primum competere ajunt, omnibus hominibus, ut & ipsis Dæmonibus, ex Jacob. 2: 19. Secundum Fidelibus tantum; atque nefas esse credere in creaturam puram, At hoc in Tertiô non obtinere, hominibus enim vera proferentibus credere licet. Ità omnes ferè unô ore: Cum interim *Credere Deum* nusquam mihi in Scripturâ occurrerit, & dici nequeat, nisi per Eliipson vocula *eſſe* subintelligatur, vel subjungatur, ut in allatō ex Jacobi Epistolâ locō: & *Credere in Deum* Hebraismus sit, qui tantum valet, ac apud Græcos & Latinos, *credere Deo:* unde etiam promiscuè in S. Literis dicitur credere in Deum, & Deo. Videſis Johan. 14: 1. Rom. 10: 14. 1 Petr. 1: 21. & 2: 6. Rom. 4: 3: 17. Gal. 3: 6. 2 Timot. 1: 12. ut etiam credere in Christum, & Christo. Loca sunt quamplurima, videantur. Johan. 2: 11. & 4: 39. & 5: 46. & 6: 35: 40: 47. & 8. vers. 30. 31: 45. 46. & 10. 37: 38: 42. Ex quô penultimô cit. cap. nostra sententia luce meridianâ clarius appetet, de iisdem enim utrumque dicitur: Nam postquam vers. 30. dixerat Euangelista, *Hæc illò loquente, multi crederunt in eum*, continuò subjungit versu sequente 31. *Dicebat ergo Jesus iis Iudæis, qui crediderant ipſi: Si vos manteritis &c.* Quod posterius *credere ipſi*, idem esse, ac prius *credere in eum* ipſi suâ versione fatentur Theologi, qui jussu Præpotentium fæderati Belgii Ordinum S. Literas in vernaculum transtulerunt sermonem; vertunt enim τὰς πεντε εὐχότας αὐτῷ qui [in] eum credebant. Denique ut ex abundanti pateat *credere in Deum* esse hebraïsum, ac in eadē significatione in Scripturis dici *credere in creaturam* duos tantum ex Veteri Testamento afferre placet locos. Unus est Exod. 14: 31. *Timuerunt populus ipſe Jaho-*

Jehovam, credideruntque in Jehovam, & in Mosem servum ejus. Alter 2. Chronic. 20: 20. *Consistens Josaphat dixit: Audite me Iudei, & Habitatores Jerusalem, firme credite in Jehovam Deum vestrum, & confirmabimini: firmè credite in Prophetas ejus, & prosperabimini.* Aliter quidem verterunt jam jam laudati Theologi, nempe *credebant in Jehovam, & Mosi servο ejus: nec non credite in Jehovam Deum vestrum, & credite Prophetis ejus:* Attamen in Commentariō, quem primo loco apposuerunt, ubi etiam secundum allegant, (par enim est utriusque ratio) expressis confitentur verbis, eundem quidem esse in Hebreō loquendi modum, sed differentiam desumi ex naturā rei. Unde facile judicatu est, quām egregiè suō munere functi sunt viri illi, qui sensum Scripturæ non inferri, sed ex eā hauriri debere, semper clamitant & scriptitant.

13. Obscuritas orationis oritur vel ex vocabulorum ejus trajectione, vel omissione. *Ti ajectio* ista fit, quando naturalis illorum ordo perturbatur. Hæc à Quintilianō cit. loc. *Mistura verborum* dicitur, ejusque exemplum adfertur hic Virgilii versus, lib. 1. *Æneid.*

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras.

Cujus naturalis ordo est, *Quæ saxa in fluctibus mediis Itali vocant aras. Omis-* *sio* est, quando quædam orationi necessaria verba subtilcentur, ut in illō Virgilii, lib. 1. *Æneid.*

Quos ego... Sed motos præstat componere fluctus.

& istō Lucan. lib. 2. Pharsal.

Tantōne novorum

Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella moveri,
Ut neuter.

Nec tantum in ligatâ sed etiam solutâ oratione reperitur hæc vocum præteritio, ut in illō Plinianō lib. 18. cap. 7. *In Transpadana Italid scio vicinas quinas libras farris modios pendere, circa Clusium & senas.* Pro vicinas & senas. Nec non in illō Lucæ in Euangel. cap. 13. vers. 9. Καὶ μὴ ποτέ περπόν. εἰ δὲ μῆτες τὸ μένον ἐκκόψεις αὐτήν. Erasmus vertit. *Et siquidem fecerit fructum: si minus, in posterum succides eam.* Beza in suâ versione sic supplet; *Et siquidem tulerit fructum, dimittes; si minus, &c.* Simile est hoc Pauli 2. Corinth. cap. 5. vers. 13. Εἴτε γὰρ ἡσίουμεν, θεῷ· εἴτε σωματεῦμεν, υἱοῖς. Hoc est; *sive enim insanimus, Deo; sive sani sumus, vobis.* Quod Erasmus & Beza geminatione vocum *in-* *sanimus, & sani sumus* supplērunt. Hujus generis in Scripturis quamplurima obvia sunt.

14. Integræ Periodi obscuritas multis oritur de causis. Prima est *Brevitas* secundum illud Horatii in arte.

Brevis esse labore

Obscurus fio.

Quam perstringit Quintilianus loc. cit. in hunc modum. *Alii brevitatis æmuli necessaria quoque orationi subtrahunt verba, & velut satis sit scire ipsos, quæ dicere velint, quantum ad alios pertineat, nihil putant. At ego ociosum sermonem dixerim, quem auditor suò ingenio non intelligit.* Notavit hanc obscuritatis causam in scriptis Thucydidis Cicero in Brutō, cui adjungi possunt è Latinis Tacitus, & Persius. Altera & quidem priori contraria est Periodorum *Longitudo*. Unde idem Quintilianus, locō jam sæpius laudatō de *obscuritate in contextu & continuatione sermonis* loquens, ait: *Nec sit tam longus, ut eum prosequi non possit inventio: nec trajectione tam tardus, ut in Hyperbaton finis ejus differatur.* Atque huc etiam videtur pertinere illa multiloquentia, in quam idem eodem locō invehitur hunc in modum. *Est etiam in quibusdam turba inanum verborum, qui dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumeunt omnia copiosâ loquacitate, quæ dicere volunt: ipsam deinde illam seriem cum aliâ simili jungentes miscentesque, ultra, quam ullus spiritus durare possit, extendunt.* Tertia obscuritatis in Periodis causa est orationum, enunciationumque, quibus constant, *Connexio vel nulla, vel mala.* Quibusdam enim Scriptoribus in more positum est, Sententias multas accumulare; at nullis voculis, quibus conjungi solent, & quæ propterea à Grammaticis *Conjunctiones* appellantur, nec cum præcedentibus, nec inter se connectere. Alii verò illis quidem utuntur, sed perperam, & institutō alienis atque absonis. Quarta est orationum *Confusio* & commixtio, quando scilicet naturalis earum ordo rumpitur atque perturbatur, & *ὕσερον πρότερον* fit. Illustre exemplum occurrit apud Virgilium 2. Æneid.

*Incipio super his: Juvenes fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi: quæ sit rebus fortuna videtis.
Excessere omnes adytis arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
Incensæ: moriamur, & in media arma ruamus.*

Quorum versuum talem facit ordinem Servius in hunc locum. *Juvenes fortissima pectora, frustra succurritis urbi incensæ; quia excessere omnes Dii.* Unde *si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema; moriamur & in media arma ruamus.* Quinta est tacita *Prosopopœia*, aut *Dialogus*, quando videlicet aut unus sermonem faciens, aut plures inter se conferentes non expressè, sed tectè introducuntur. Prioris exemplum est in illō Juvenalis Satyr. 6.

*Quadrinventa tibi quis Deus, aut similis Diis,
Et melior fatis donaret, homuncio, quantus
Ex nihil fieres! quantus Virronis amicus!*

Da

*Da Trebio, pone ad Trebium, vis frater ab istis
Ilibus? ô nummi vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres.*

Posterioris in hōc ejusdem eādemque Satyrā.

*Pone crucem servo. Meruit quō criminē servus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? audi,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.
O Demens, ita servus homo est? nil fecerit, esto,
Hoc volo, sic jubeo, sit proratione voluntas.*

Nec non in illō Horatii lib. I. Epistol. 16, quam ita claudit.

*Vir bonus & sapiens audet dicere, Pentheū
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum: tollas licet. In manicis &
Compedibus sœvō te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simulatque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit, moriar. mors ultima linea rerum est.*

Sexta denique *Interpositio*, quando oratio una, aut plures inter se connexæ interjiciuntur alii, vel aliis. Hanc obscuritatis causam agnovit quoque Quintilianus locō jam toties memoratō, cum ait. *Etiam interjectione, quā & oratores & Historici frequenter utuntur, ut mediō sermone aliquem inserant sensum, impediri solet intellectus, nisi quod interponitur, breve est. Nam Virgilius illō locō, quō pullum equinum describit, cum dixisset,*

*Nec vanos horret strepitus —
compluribus insertis, aliâ figurâ quintō demum versu redit,
— Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare locō nescit, micat auribus, & tremit artus:
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.*

Hæc autem *Interpositio* fit sine vel cum Parenthesios signis; sine iis est in exemplo allatō; cum illis autem est in hōc Æneid. 3.

*Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, & cuncti suaserunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola novum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & tristeis denuntiat iras,
Obscènamque famem) quæ prima pericula vito,
Quidve sequens tantos possim superare labores.*

Hujus generis exempla apud Authores paſſim obvia.

15. Integri alicujus Scripti obscuritatem ex nullō aliō proficiisci posse
vide-

videmus ; quām ex *confusa* & perturbatā rerum quā illō pertractantur ; *Dispositione* , atque ordinatione ; quando videlicet præpostorē summa imis permiscentur , & quā primō mediō & postremō collotanda erant locō , tumultuariè , ac nullō ordine inter se confunduntur . Specimen hujus obscuritatis exhibent aliqui Digestorum seu Pandectarum Tituli .

16. Huc usque de Obīcuritate , reliquum est ut dē *Ambignitate* dicamus . Hæc autem in oratione vel ex ejus partibus , vel ex totius complexu atque coniunctione existit & exoritur : illaque *Homonymia* , hæc verò *Amphibolia* nuncupatur ; quamvis etiam idem denotet , quod Ambiguitas . Hoc sensu Fabius Institution . lib . 7 . cap . 9 . *Amphiboliæ species sunt innumerabiles* ; adeò ut *Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum* : *quod non plura significet* : *genera admodum pauca* . Aut enim vocibus accidit singulis aut conjunctis .

17. *Homonymia* est , quando orationis pars aliqua (quā est vel unum vocabulum , vel phrasis) plures diversasque habet significations . Sic vox *Taurus* apud Quintilianum , & animal , & montem , & signum in cælō , & nomen hominis , & radicem arboris denotat . Dispescitur autem vulgo Homonymia à Logicis in eam , quā à casu est , & in eam , quā à consiliō .

18. *A casu homonyma* vox dicitur , quā fortuitò , & sine ratione diversa significat ; idque innumeris ferè modis contingere potest . Fit enim vel sine vel cum vocis inflexione . *Sine inflexione* vox homonyma est sub eodem vocabulorum genere , vel diversò . Sub eodem scil . *nominum* est , *Jus* , denotans id , quod injuriæ opponitur , & quod sorberi potest ; *Malum* , pomi genus , & infortunium &c . Sub genere Verborum , *edere* , significans in lucem emittere , & ore manducare ; *Pendere* , pondus explorare , & debitum solvere ; *Cernere* , videre , judicare , & cribrare ; &c . Sub genere Participiorum *Passus* à pando & patior ; *succensus* , à succenso , & succendo . Sub genere Adverbiorum , *Ubi* , & *Hactenus* , denotantia circumstantias loci & temporis . Sub genere præpositionum , *In* , denotans contrà , inter , motum ad locum , & esse in loco . *Super* , pro , præter , ultra , de , & inter . Sub genere Conjunctionum *Ut* , significans causam , & concessionem , pro quamvis . Sub diversò genere sunt , *Latro* , nomen & verbum ; *Decursus* , *neglectus* , *impulsus* , *latus* nomina & participia ; *Penitus* Nomen & Adverbium ; *Versus* , & *Adversus* ; nomina & præpositiones ; *Qui* , & *bic* pronomina & adverbia ; *Certo* , *intro* , *eo* , *adeo* , *continuo* Verba & adverbia ; *Cum* adverbium , præpositio , & conjunctio ; *Ut* , & *modo* adverbium & conjunctiones , &c . Quā ex vocis *Inflexione* oritur , Homonymia est vel unius vel plurium . Illa non tam est ipsius significacionis , quām ejusdem circumstantiæ : estque admodum multiplex ; qnot enim in declinationibus casus , quot generum terminaciones , quot in conjugationibus temporum concurrunt personæ ? Hæc est ipsius significacionis ,

nis, fitque, quando per inflexionem plures in eandem coïcidunt, quæ pos-
sunt esse vel sub eodem genere vocum, vel sub diversō, istaque inflexio vel
unius duntaxat, vel simul ambarum. Exempla addimus. *Tela* est nominati-
vus singularis fæmininus, & nominativus, accusativus, & vocativus plu-
ralis neutrius generis à Telum: *Avis*, nominativus singularis, & dativus ac
ablativus pluralis ab a vus: *Turba* nomen, & secunda imperativi à Turbare:
amor & *canor* nomina, & primæ præsentis indicativi Passivi, ab amo & cano:
Is pronomen, & secunda præsentis indicativi ab eo: *minime*, *maxime*, *pla-*
ne, vocativi, à minimus, maximus, planus, & adverbia negandi & affir-
mandi: *Imo*, adverbium, & ablativus ab imus. *Circum* præpositio, & accu-
sativus à circus: *Adversum*, & *Secundum*, præpositiones, & neutrum genus
ab adversus & secundus: *Quoque* conjunctio, & ablativus à quique: *Verum*
& *vero*, conjunctiones & neutrum ac ablativus à verus: *Porro* & *modo* con-
junctiones & ablativi à porrum, & modus. *Eo*, *quo*, *aliquo*, *quocunque*, *hac*,
ea, *qua*, Adverbia, & ablativi ab is, qui, aliquis, quicunque, hæc, ea, & quæ:
Uti, Adverbium, & infinitivus ab utor: *Age*, *agite*, Adverbia hortandi, &
secundæ personæ, singularis & pluralis imperativi ab ago: *Intra* & *sine* præ-
positiones, & secundæ imperativi ab intro: & sino. *Cis* præpositio, & secunda
præsentis indicativi à cio. *Fili* genitivus à filum, & vocativus à filius: *Telis*
dativus & ablativus pluralis à tela & telum: *Suum* genitivus pluralis à suis, &
neutrum à suus. *Turbas* accusativus pluralis à turba, & secunda præsentis à
turbo: *Ducis*, *Legis* & *Regis* genitivi singulares à Dux, Lex & Rex, & secun-
dæ præsentis indicativi à duco, lego, & rego. *Vestrum* & *Nostrum* genitivi
plurales à tu & ego, & neutra à vester & noster: *meas*, & *eas* accusativi plu-
rales à mea & ea, secundæ præsentis à meo & eo. *Constiti* præteritum, à con-
sto & consisto, *crevi* à cerno & cresco, *pependi* à pendo, & pendo: *Egero*, *ris-*
rit, *rimus*, *runt* præsens indicativi, cuius infinitivus est egerere, & futurum
cum præteritò subjunctivi ab ago. Hæcque sufficient, sexcenta enim liceret
eiusmodi pròferre, nisi & Lectori & nobis tedium crearetur. Finem igitur
eorum facimus his versiculis, unum alterumque exemplum exhibentibus,

Quid facies, facies Veneris cùm veneris ante?

Ne sedeas, sed eas, ne pereas per eas.

Et illis,

Si quā sede sedes, si sit tibi commoda sedes,
Istā sede sede, nec ab istā sede recede.

19. *A Consilio Homonyma* vox est, quæ diversis rebus significandis cer-
tâ ratione attribuitur. Hæc autem ratio vel in nobis est, vel in rebus ipsis. *In*
nobis est, quando certâ de causâ liberis nostris nomen imponimus alterius per-
sonæ, vel illustris. vel nobis charæ. Hanc Homonymiæ speciem etiam ag-
C noscit

noscit Quintilianus Instit. lib. 7. cap. 9. his verbis, *Cum pluribus rebus, aut etiam hominibus eadem appellatio est, òuorvia dicitur*, exemplumque subjungit, *Ajax Telamonis, an Oilei filius.* In rebus ratio quæ est, vel Grammaticam spectat, vel Rheticam. Grammaticam spectat, quod Adjectivum in neutrō sumatur vel Substantivē, vel Adjectivē, vel Adverbialiter: Verbum accipiat pro nomine vel verbō: & Participium Adjectivē vel Participialiter. Rheticam quæ spectat ratio est, Tropus, sub quō comprehenduntur, Metaphora Metonymia, Synecdoche, & Ironia, earumque variæ Species & Affectiones, quas qui latè explicatas cupit, adeat Rhetoricos, atque inter ipsos Coryphaeum G. J. Vossium Institut. Orator. lib. 4. qui à capite quinto, usque ad finem libri luculentissimam eorum exhibit tractationem. In omni autem tropō esse ambiguitatem, ex eō manifestum est, quod oratio tropicis vocabulis expressa duplicem habeat sensum: Veluti cùm *Anima* ponitur pro homine, *puppis* pro nave, *author* pro opere, *pastor* pro ecclesiæ ministrō, &c. incertum namque est atque dubium, num in propriâ an translatâ significacione ista vocabula usurpentur. Idem judicium esto de Phrasibus, quæ idcirco hoc referendæ veniunt; Nam *scrupulum injicere* vel propriè est, *lapillum jace-re*, vel impropriè *difficultatem movere*: Atque hujus notæ etiam sunt, *atrō carbōne notare*, *à limine salutare*, & id genus quamplurimæ. Denique nulli classi commodiūs, quām huic, accenseri mihi posse videntur voces illæ, quæ Philosophis *Termini artis* audiunt, & aliud in communi loquendi usu, aliud in certis disciplinis denotant, & quandoque in diversis diversa: Sic genus aliud sonat vulgō, aliud Grammaticis, aliud Logicis: sic *Conversio* aliud significat apud plebem, aliud apud Logicos, aliud apud Theologos: sic *declinatio* aliud denotat in communi usu, aliud in Grammaticâ: *Ellipsis* aliud in Geometriâ, aliud in Grammaticâ exprimit: *Schema*, *Hyperbole*, & *Parabole*, aliud notant in Rheticâ, aliud in Geometriâ: *Radius* vulgō præter alia, & Opticis denotat splendorem è corpore luminosō emicantem; Geometris *Diameter* dimidium: & Anatomicis minus brachii os, quod majori inter carpum & medium brachii curvaturam sito superincubit.

20. Ad vocabulorum ambiguitatem, nostrō quidem arbitratu, etiam pertinent variæ eorum acceptiones; quamvis secūs sentiant alii: duplē enim in oratione pariunt sensum, ob duplē, quā pollut, significationem. Vocantur autem *Acceptiones*, ut & *Suppositiones*, quia per eas id, quod vox denotat, supponit & accipit. Harum quamplures enumerantur. *Prima* est, quod vox sumatur vel materialiter vel formaliter: *materialiter* quidem por se ipsâ, sive materiâ, literis nempe & syllabis, ex quibus constat: *formaliter* verò pro re, quam significat. Sic cùm dicimus *mus* est monosyllabum, tertiae declinationis, masculinigeneris: *Bestia* est trifyllabum, primæ declinationis, fæmi-

fæminini generis, vocabula *mus* & *bestia* sumuntur materialiter: At cùm dicimus, *mus est bestia*, accipiuntur formaliter, pro rebus, quas ex instituto designant. Altera est, quòd vox sumatur vel latè vel strictè: *Latè* quidem in ampliore: *strictè* verò in contractiore significatu. Sic vox *Philosophia* aliquando denotat omnes in universum disciplinas liberales & Philosophicas, aliquando tantùm habitus Theoreticos & Practicos, exclusis instrumentalibus Grammaticâ, Logicâ, & Rheticâ. *Tertia* est cùm vox accipitur verè vel abusivè: *Verè* dicitur sumi pro verâ re quam denotat *abusivè*; verò pro eô, quod veræ rei speciem præ se fert. Sic nomen *Dei* & *Philosophiæ* seu *Sapientiæ* sumitur aliquando pro verô Deô, & verâ Philosophiâ seu sapientiâ: aliquando pro Ethnicorum idolis, & erroneis hominum opinionibus. *Quarta* est, quòd vox sumatur vel propriè vel appellativè: *Propriè* accipitur, quando rem singularem & individuam; *appellativè* verò, quando rem multis communem designat. Sic *Academia* significat propriè locum nemorosum propè Athenas, ubi Plato natus est: appellativè est ille in Urbe quâlibet in quò Studiorum Gymnasia celebrantur. *Quinta* denique est, quòd vox sumatur collectivè vel distributivè: *Collectivè* accipitur, quando, multa simul conjuncta notat, idque ità, ut prædicatum de inferioribus sui subjecti dici nequeat, ut *omnes Apostoli sunt duodecim, omnes Evangelistæ sunt quatuor: Distributivè* verò, quando prædicatio ita fieri potest; cumque subjecti, inferiora sint vel Species vel Individua, distributio hæc est duplex, vel *in genera singulorum*, cùm prædicatur tantum de Speciebus, ut *Deus vult omnes homines salvos fieri; omnia animalia fuerunt in arcâ Noe: vel in singula generum*, cum prædicatio de singulis individuis fieri potest, ut *omnis homo est animal*. Atque hæ sunt Acceptiōnum præcipuæ species, reliquas apud Scholasticos videre licet, qui de iis admodum prolixè, & plerumque magis subtiliter, quam utiliter disputant.

21. Vidimus hactenus de Homonymiâ; accedamus nunc ad *Amphiboliam*, quæ Vossio *Constructionis ambiguitas* definitur. Nobis tamen hæc vox, ut ex iis, quæ superius diximus liquet, latius heic loci patet, nempe, ut, omnem quæ in totâ oratione occurrit, & ex homonymâ voce vel phrasi originem non dicit, ambiguitatem designet, adeoque, quæ ex constructione nascitur, tanquam speciem sub se contineat. Accidit autem multifariam pro multifariâ vocabulorum in oratione Syntaxi. Aliquas enumerabimus. Genitivus inter duo nomina ita collocatus, ut ad utrumque referri queat, Amphiboliam gignit; ut *Frater Uxor filium occidit*; ubi dubium est, num *Uxor* cum *frater*, an *filium* cohæreat. Similem in ambiguitatem incidit Valerius Flaccus, cùm sic sua orditur Argonautica:

Prima Deûm magnis canimus freta pervia nautis:

Ubi docti disputatione, sitne genitivus *Deûm* referendus ad *prima freta*, an

C 2

magnis

*magnis nautis. Amphibolia etiam oritur, quando Relativum *Qui* ita inflexum occurrit, ut quodlibet duorum Substantivorum præcedentis orationis respiciat; sic in illô Ovidii. 1. Metam.*

*Unus erat totô Naturæ vultus in orbe,
Quem dixerit Chaos.*

Quem, & ad orbe & ad vultus referri potest. Hujusque generis tam multa paſſim cuilibet occurunt exempla, ut plura addere non sit opus. Duo quoque accusativi cum Verbô infinitô constructi, quorum alter agentem, alter patiētem denotat, sententiam reddunt amphibolam, ut in tritô illô oraculô Ennii apud Ciceron. lib. 2. de Divin.

Ajote, Eacida, Romanos vincere posse.

Quisnam hîc sit victor futurus, quis verò victus, in ambiguo relinquitur. Huic simile est illud Plauti Mercat. Act. 2. Scen. 4.

Pentheum diripuisse ajunt Bacchus.

Et illud apud Quintilianum, lib. 7. cap. 9. Instit.

Lachetem audivi percussisse Demeam.

Quodammodo etiam amphiboliam esse statuunt quidam in illô Terentii. Hecyr. Act. 2. Scen. 1.

Itaque adeò unô animo omnes socrus oderunt nurus.

Nam & socrus casus recti esse potest; nurus causativi, & contrâ: Nos verò Homonymiam potius dicimus: Socrus enim & nurus voces homonymæ sunt à casu per inflexionem, cùm quartæ sint declinationis, cuius nominativus, genitivus & vocativus singularis, nec non nominativus, accusativus, & vocativus pluralis terminatione congruunt. Et hinc istius sententiæ ambiguitas, non autem ex constructione, ut in præcedentibus, & in hâc,

— Cælô decurrit aperto,

Ubi dubium est, utrum per cælum apertum decurrit, an cùm cælum apertum esset, ut habet Quintil. loc. cit. qui adhuc unum alterumve subjungit exemplum, quod quoniam ad rem præsentem facit, hic apponere libet. Ubi est id, ait, quod quò referatur, dubium est, & ipsum est ambiguum. Heres meus dare illi damnâs esto omnia sua. In quod genus incidit Cicero (in Brutô) loquens de C. Fannii saceri institutô, Quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: præsertim cum ille Q. Scævolam sibi minorem natu generum prætulisset. Nam id sibi & ad sacerum referri, & ad Fannium potest. Hæc Fabius; quibus accenseri etiam debet illud Octavii, venienti ad se Ciceroni dicentis, quòd postremus amicorum accederet. Ad orationis porrò constructionem etiam referri potest Ordo, seu collocatio vocabulorum, unde etiam, quæ ex illâ oritur ambiguitas, huc pertinet. De hâc sic idem Quintilianus eodem locô. Fit per Collocationem; ubi dubium est, quid quò referri oporteat:

teat: ac frequentissimè, cum id quòd medium est, utrumque possit trahi, ut de Troilo
Virgilius, i. Aeneid.

Lora tenens tamen —

Hic utrùm quòd teneat tamen lora, an quamvis teneat, tamen trahatur, queri
potest. Unde controversia illa; Testamento quidam ponijussit statuam auream ba-
stam tenentem. Quæritur, statua bastam tenens aurea esse debeat, an basta esse
aurea in statu alterius materiæ. Præter hæc etiam Amphibolia ex orationis
sensu nimis latô, & non satis determinatô nascitur, quemadmodum in Ora-
culô, quod opulentissimo Asiac Regi editum refert Herodotus lib. 2.

Kρότος Αλι μεταξὺ μεγάλην αρχὴν καταλύου. hoc est,

Cræsus, Halym penetrans, magnam pervertet opum vim.

Quòd deceptus Hostium vim sese perversurum putavit, pervertit autem suam,
ut habet Cicero lib. 2. de Divinat. Huic non absimile est illud Fabii loco sxe-
pius laudatô. Sæpe, utri duorum antecedentium sermo subjunctus sit, in dubio est:
Unde est controversia, Hæres meus Uxori meæ dare damnâs esto argenti, quod
elegerit, pondo centum. *Uter eligat, quæritur*. Deinde Amphibolia etiam est,
cùm tacitè persona una inducit loquens, vel plures colloquentes; dubium
enim sæpe est, num ipse Autor, an persona, aut quænam personarum sermo-
nem habeat. Hujusmodi Prosopopœiæ seu sermocinationes, & Dialogismi oc-
currunt in Ecclesiaste & Canticô canticorum; Ut & in Prophetis, & Psalmis,
ut agnoscit Chamierus Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 15. cap. 15. §. 27. Nec
non apud Satyricos. Sic Horatius Satyr. 3. lib. 2. Damasippum ipsum accu-
santem inducit, quod nihil scriberet, cùm ipse alium accusare videri posset:
ita enim orditur.

*Sic rarò scribis, ut totô non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens
Iratus tibi, quod vini, somnique benignus
Nil dignum sermone canas. &c*

Quibus postea inter se & Damasippum Dialogum annexit, in quô quis loqua-
tur sæpe ambiguum est. Utrumque etiam, nostrô judiciô, reperitur apud Ju-
venalem Satyr. 5. in his versibus.

*Vin tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panisque tui novisse colorem?
Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta
Conjuge per montem adversum, gelidasque cucurri
Esquilias, fremeret sævâ cùm grandine vernus
Juppiter & multô stillaret penula nimbô?*

Et in illis Satyr. 6.

Dic aliquem sodes, dic Quintiliane colorem.

C 3

Hære-

*Hæremus : dic ipsa olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu, quod velles, nec non ego possem
Indulgere mihi. Clames licet, & mare cælo
Confundas : homo sum. Nihil est audacius illis
Deprensis ; iram atque animos à crimine sumunt.*

Denique ad Amphiboliam etiam referri debere videtur, cum integra oratio, seu enunciatio alium ex communi in aliquâ lingua usu admittit ac vulgo habet sensum, quam propriè sonant vocabula. Memorabile est exemplum, & cum præpostorè vulgo intelligatur, allatu dignum, quod exstat i Reg. cap. 3. vers. 12; *Ubi Deus Salomoni animum intelligentem ad judicandum populum petenti respondit. Ecce facio secundum sermonem tuum : ecce do tibi animum sapientem & intelligentem : adeò ut par non fuerit ante te, & post te non surrecturus sit par tibi.* Quæ posteriora verba propriè ferè accipit tota Theologorum cohors, & quæ ipsos cæcō impetu sequitur, plebs Ecclesiastica; quasi iis denotatur, Salomoneum ad illud omnium rerum cognitionis ac sapientiæ culmen fuisse evectum, ut ipsi

*Non similis fuerit, nedum superaverit ullus
Pectore sollerti, sive acto vixerit ævo,
Seu quondam existat venturis posterus annis :*

Cum idiotisinus, & modus loquendi sit Hebræis usitissimus, quô nihil aliud, quam excellentia, & præstantia significatur: adeoque sanctus Author eō loco tantum voluerit exprimere, Deum Salomoni valde eximiam, & planè non vulgarem sapientiam fuisse largitum. Atque hoc ita se habere ex duobus aliis ejusdem Scriptoris locis non obscurè elucescit. Unus est lib. 2 Reg. cap. 18. vers. 5: 6: & 7. Ubi de Hiskiā dicitur: *In Jehovâ Deo Israëlis fiduciam habuit, & non fuit ei similis inter omnes Reges Judæ, qui post eum, aut qui ante eum fuerunt. Adhæsit enim Jehovæ: non recessit ab eo sequendō, sed observavit præcepta ejus, quæ præceperat Jehova Mōsi, &c.* Alter habetur ejusd. lib. cap. 23. vers. 25. & est de Josiā hinc in modum. *Et similis ei non fuit ante ipsum rex, qui se converterat ad Jehovam ex totô corde suo, & ex totô animo suo, totisque viribus suis, omnino secundum legem Mosis: nec post eum extitit similis ei.* Quoniam enim de horum Judæ Regum utrōque dicitur, ei alium nec pietate similem fuisse, nec fore Regem, erit Textus aut falsitatis arguendus, aut impropriè explicandus: Neque enim de utrōque idem verum esse potest: Siquidem prior omnes, qui post ipsum, & posterior omnes, qui ante ipsum vixerunt, pietate antecelluit, etiam alter alterum antecelluisse necesse est, cuius contrarium tamen disertè afferitur. Hebræus igitur idiotismus est, quô Author hos Reges pietate, & erga Deum reverentiâ excelluisse, indigitare voluit.

22. Que-

22. Quemadmodum verò antea Vocabulorum *Acceptiones* ad Homonymiam, sic & nunc eâdem de causâ *Orationum* ad Amphiboliam referendas putamus. Harum præcipuæ sunt tres, videlicet in sensu composito vel divisio, in actu signato vel exercitô, & in sensu identicô vel formali. *In sensu composito* accipitur Oratio, quando partes, ex quibus ejus Subjectum vel Prædicatum constat, conjunctim; *In sensu divisio*, quando divisim sumuntur. Ac pro variâ hâc ejus acceptione, vel vera est vel falsa. Sic hæc oratio, *Duo & tria sunt quinque*, vera est in sensu composito nempe si partes subjecti *Duo & Tria* conjunctim sumantur: falsa autem in sensu divisio, si divisim accipiatur: Falsum enim est, *Duo esse quinque*, & *tria esse quinque*. Sic etiam vera est Enunciatio, *Omne animal aut est rationale aut irrationale*, in sensu composito, putâ si prædicatum *rationale aut irrationale* conjunctim, tanquam unum quid accipiatur: Si verò divisim, hâc modô, *omne animal est rationale, aut omne animal est irrationale*, erit falsa, & quidem in sensu divisio. Atque hic sensus compositus & divisus præcipue quidem locum obtinent in enunciationibus habentibus modum, *possibile*: & in quibus voces occurunt, quæ plura simul significant, sive in quibus vox aliqua est omissa; ut *possibile est ridentem flere*. In hâc oratione vel omissa est vox *homo*, vel vox *ridentem* duo habet significata, quorum unum est materiale, nempe, is, qui ridet, quod cōcudit cum voce omissâ; alterum formale, ipsissima scilicet ridendi actio. Quando igitur hæc Enunciatio accipitur in sensu composito, conjungitur *homo* cum *ridere*, vel quod idem est, accipitur formalis significatio vocis *ridentem*, & ei attribuitur *flere*; ac tum falsa est; non enim est possibile, ut qui ridet, simul float, adeò ut conjungantur simul risus & fletus. Quando autem accipitur in sensu divisio, disjunguntur *homo* & *ridere*, vel sumitur materialis significatio vocis *ridentem*, quæ hominem denotat, ac de hâc prædicatur *et flere*: actum vera est oratio; possibile enim est, ut qui nunc ridet, aliò tempore float, adeò ut flere de homine prædicetur, non quatenus & quando float, sed quatenus homo est. Atque hâc sensu respondit Christus Discipulis à Johanne ad ipsum missis apud Lucam, cap. 7. vers. 22. *Cæci vident, claudi ambulant, & surdi audiunt*. Altera Orationis acceptio est in actu signato, vel exercitô. *In actu signato* accipitur, quando voces sub communi nomine & definitione: *in exercito* verò, quando in particulari, & rebus ipsis applicatæ, sumuntur. Sic ex. grat. trita hæc apud Logicos sententia, *Definitum & definitio idem sunt*, accipi debet in actu exercitô, ac tum vera erit; Bestia enim est animal irrationale, & animal irrationale est Bestia: Non autem in actu signato, esset namque falsa; Definitum quippe est cuius essentia explicatur, & definitio, quâ definiti essentia explicatur. Ultima denique Acceptio est in sensu identicô, vel formali. *Sensus identicus* est, cum res eadem,

dem, quamvis diversis à nobis nominibus designentur, diversisque conceptibus repræsententur, de se mutuò enuntiantur: *sensus autem formalis*, cùm non illæ ipsæ res, sed diversi conceptus, quibus repræsentantur, de se in vicem prædicantur. Sic quando Theologi, attributa Dei de se invicem prædictari posse, statuuut, ex. grat., *Intellectus Dei est ipsius Voluntas; Misericordia Dei, est ipsius Justitia, &c.* id tantum admittunt in sensu identicō, non autem in sensu formalī: formaliter enim seu ratione à se invicem distinguuntur. Unde Suarez Disp. Metaphysic. 30. sect. 6: §. 13. de his agens enunciationibus ait. *Si sermo sit de rebus ipsis conceptis, veræ sunt illæ locutiones: quia sensus est, rem illam, quæ concipitur sub ratione Justitiae, aut Intellectus, formaliter & essentialiter includere rationem Misericordiæ, Voluntatis, &c. Si vero sit sermo de rebus, prout distinctè, & expressè concipiuntur à nobis, sic illæ locutiones falsæ sunt. Nam mens nostra per inadæquatos conceptus partitur rem in se omnino indivisibilem: & tunc, quamvis res in se omnino sit eadem, tamen in mentem nostram non cadit sub singulis conceptibus secundum totam adæquatam rationem suam: & ideo si reduplicatio fiat in ordine ad conceptus nostros, non potest uni attribui, quod attribuitur alteri: quia non concipitur idem, & sub eadem expressâ habitudine per unum & alium conceptum.*

23. Perlustravimus hucusque fontes Obscuritatum Ambiguitatumque, tam Orationibus ore prolati, quām scriptō expressis communium: transimus nunc ad eas, quætūm his, tūm illis propriæ sunt, & peculiares. Quæ Orationi vivâ voce prolatæ particulatim accidunt Ambiguitates, duæ duntur taxat nobis occurruunt, una est quæ ex consonanti duarum literarum pronunciatione nascitur; Hæc pro variâ variorum gentium pronunciatione variat. Sic apud nos cæterosque ferè Europæos consonæ *c*, & *f* ante *e* & *i*, eodem modo efferuntur, unde sono congruunt, *ceu* & *feu*, *cedens*, & *sedens*, *cedebam*, & *sedebam*, *cella* & *sella*, *cellaria* & *sellaria*, *cera* & *sera*, *cero* & *sero*, *cervus* & *servus*, *cibi* & *sibi*, *cingulus* & *singulus*, *cinis* & *sinis*, *cis* & *sis*, *citus* & *situs*, *cive* & *sive*, &c. Apud Frisos & Germanos pronunciatione non differunt *f* & *v*, unde simili modo proferunt, *feritas* & *veritas*, *fidebam* & *videbam* &c. Hispani eodem sono pronunciant *b* & *v*, quapropter confundunt, *bibere* & *vivere*, *bellè* & *velle*, *betula* & *vetula*, *vilis* & *bilis*, &c. Similia apud alias nationes etiam reperias. Sic etiam Vocalis *e* cum Diphthongis *æ* & *œ* in sono, cùm efferuntur, convenient; unde in pronunciandō non differunt, *ædis* & *edis*, *ædilis* & *edilis*, *æquis* & *equis*, unde versiculus

Dixerat hic æquum, sed tulit alter equum,
de duobus Jurisconsultis inter se certantibus, *an Imperatoris essent res proprie*
privatorum, & victori equum promittentibus, cuius precium solveret victus.
Historiam vide apud Melanchthonem lib. 4. Dialect. Concurrunt etiam ali-
quando

quando e & ī, cum æ, e, & œ, ut in cœcus & secus, cædes & sedes, & cœpit & sepit,
cœptum & septum. Hæc de primâ : Altera ex duarum vocum coälescentiâ,
vel unius in duas distractione resultat, ut *incuria* & *in curia*, *ingenua* & *inge-
nua*, *sub tiliâ* & *subtilia*, unde verfculus,

Filia sub tiliâ mea net subtilia fila.

Ex hâc ambiguitate litem sevit Testamentarius, cui duo erant filii, unus
Leon, alter Cunctaleon dictus, ita testatus : Bona do mea cuncta leonti, du-
biū enim relinquebatur, an bona sua filio Cunctaleonti, an verò cuncta
bona filio Leonti dedisset; quod Epigrammate sic est expressum,

Cunctaleonte Leon cum fratre forensibus armis

Decertat, dubiō bellaque marte gerit.

Belli causa Patris non intellecta voluntas,

Ipse suas utri nempe dedisset opes :

His etenim verbis, mea do bona cuncta leonti,

Ante parens usus, quam moreretur, erat.

Hinc sibi Cunctaleon patris bona vendicat Hæres,

Poscit & ipse Leon cuncta paterna bona.

Tu refer Antistes nobis doctissime legum,

Utrum ipsò maneant jure parentis opes.

24. Quæ speciatim Orationibus scripto expressis obveniunt, Ambiguitates
ex eō originem ducunt, quod omnes, quæ in elocutione & pronunciatione
auditori observantur diversitates, scripturâ characteribusque repræsentari
Lectoribus nequeant. Quamvis enim singula vocabula, spatiolô distinguantur,
eorumque syllabarum quantitas accentu notetur; orationes ex iis conflatae
commatis, semicolis, colis & punctis discriminantur: ac earum quædam
affectiones signis interrogationis, admirationis, & parenthesios expriman-
tur: desunt tamen adhuc alia multa, ut sententiæ abruptæ (cui designandæ
hodie à quibusdam adhibentur aliquot puncta post se invicem disposita, hoc
modo . . . .) sententiæ ironicæ, imperantis, precantis, & similium, quorum
defectus lectores sæpiissimè dubios reddit, quô sensu literis fuerint consigna-
tæ. Nec tantùm ambiguitatis causa est horum signorum notarumque defec-
tus, sed etiam neglectus, nec non præposterus eorundem usus. Agnoscant
hoc Pontificii Doctores, cùm inter causas obscuritatis Scripturæ referunt,
quod, ut indeterminata, ad diversos sensus rapi potest, sive ex variâ interpun-
ctione, sive ex variô modo scribendi, aut pronunciandi; ut dubium sit, an affir-
mativè, an ironicè, an interrogativè. Nec dissentit Chamierus Panstrat. Tom. I.
lib. 15. cap. 15. §. 32. cùm inquit. *Fateor esse locos ambiguos, quos interpunctio
varia possit variare; fateor etiam omnes posse scribendò perverti; aut pronuncian-
do torqueri.* Ut autem Ambiguitas, tam quæ ex defectu quam quæ ex negle-
ctu signo-

D

ctu signo-

et signorum notarumque orationi scriptae accidere possunt, aliquo recente
seam ordine, considerandum, loquela spectari per se solam, vel quatenus eam membrorum motus atque gestus comitantur. Totius loquela, cum sola spectatur, diversitas ex vocis modulatione dependet, quae est vel unius vocabuli, vel integræ orationis. Unius vocabuli pronunciatio fit cum debitō accentu, vel emphaticè, vel sequente aliquâ morâ: quæ tria idcirco etiam scripturâ exprimi debent. Accentus nota, quamvis à quibusdam accuratiōibus adhibetur, à plerisque tamen negligitur, ac tum ambiguitas oritur, ut in *pendere & pendere*, *suffocat & suffocat*, *leporē & lepōrem*, quæ his versiculis distinguntur,

Pendere vult justus, non vult pendere malignus.

Suffocat extinguit, suffocat guttura stringit.

In sylvis leporē, ast in verbis quære lepōrem.

Atque hoc quād maximè locum habet in Linguâ Græcâ, siquidem accentus & Spiritus magnam in eâ faciunt vocum diversitatem, & discrimen, ut cui libet, qui illam vel à limine salutavit, notissimum. *Emphasis* signum in scripturâ deficit, unde dubium, an vox aliqua prolatâ fuerit emphaticè, an verò fecus. Sic Pontificii & Lutherani voculam *est* in hâc sententiâ, *Panis est corpus Christi*, emphaticè efferunt, quasi in illâ aliquid lateat mysterii: Sic etiam alii elevant vocem in vocabulô *omnes*; *Deus vult omnes homines salvare*, ut decipient imperitos, quasi omnes homines sint electi: ut habet Kekkerm. System. Log. lib. 3. cap. 1. *Morula* denique, quæ pronunciationem vocis alicujus, in oratione nondum finitâ, subsequitur, quâque illam ad præcedentem pertinere denotatur, à paucis exprimitur, & quidem notâ commatis, à plerisque tamen negligitur, & in ancipiâ relinquitur, num ad præcedentia, an sequentia referri debeat. Exemplum sit illud Ciceronis, lib. 2. de Offic. *Summa quidem auctoritate philosophi, severè sane atque honestè, hæc tria genera confusa, cogitatione distinguunt*. Ubi si post *confusa* comma non interferatur, ambiguum est, utri, *genera* scilicet an *cogitatione*, vox ista sit conjungenda. In hâc unius vocabuli Ambiguitatum ex scripturæ defectu ortarum classe etiam reponi debet ea, quæ in Hebræâ Linguâ occurrit ex eô, quod olim punctis vocalibus, quæ hodiè characteribus adscribuntur, destituebatur Veterum Judæorum Scriptio. *Valde enim eos ratio fugit, qui arbitrantur, Mosen iis Pentateuchen exarasse; vel Esdram saltē, & viros magnæ Synagogæ iis usos fuisse. Quippe apices isti demum inventi fuere à Judæorum criticiis Masorethis, & quidem circa annum Christi quingentesimum*; ut habet Clariſſ. Vossius lib. 1. de Art. Grammat. cap. 31. Quod itaque antiqui iis non uterentur, causa est, ob quam vox, quæ cum pronunciabatur ambigua non erat, vitium id contraxerit, cum scriberetur. Prout enim vocabulô, solis confo-

consonantibus literis consignatō, alia atque alia puncta vocalia, aut eadem aliō atque aliō locō affinguntur, aut appinguntur, reddetur aliud atque aliud, ac proinde etiam aliud atque aliud eō denotabitur. Hujus ambiguitatis exempla in V. Testamentō, ejusque versionibus reperias varia, & quidem non exiguō numerō; quædam video apud Vossium locō jam jam laudatō. In integræ Orationis pronunciatione considerandæ Distinctio, & Variatio. *Distinctio* respiratione peragitur, quâ per intervalla sustinemus, suspendimus, aut deponimus sermonem. *Comma sustinet*, *Colon suspendit*, *Periodus deponit*, ut habet Lipsius in Epistol. ad Hub. Audejantium de Distinctione & Interpunctione. In commate est minima respiratio, in colō media, in periodō plena. His tribus à multis additur Semicolon, in quō respirationem paullò majorem, quam in commate, sed minorem, quam in colō statuunt. Huic verò in Sermone distinctioni respondet in Scriptō *interpunctio*, quæ est, definiente Lipsio, *Notandi certa ratio, quā secamus & partimur scriptionem*. Hæc sanè tam orationi scripturâ expressæ, quam ore prolatæ distinctio necessaria: *Nam hercules (ejusdem sunt verba) confusa tota lectio & intellectio, nisi notæ suæ dividant, & quasi manuducant*. Unde tam Obscuritatem quam Ambiguitatem ex interpunctionis defectu vel neglectu, vel eâ præpostorè adhibitâ scriptioni oboriri posse patet. Atque hoc præcipuè locum habet in Antiquiorum Scriptis: Caruerunt namque Veteres illi Interpunctionis signis, quibus nos utimur: nec in eorum libris Distinctionum illæ variantes notæ reperiuntur: sed quicquid earum hodie iis inest, id omne à recentioribus additum esse existimandum. Quod & in ipso Novō obtinet Testamentō; neque enim putandum, Euangelistas, Apostolosque ita scripta sua interpusisse, ac commatis, coli, periodique notis ac signis distinxisse, quemadmodum ea hodiè interpuncta nobis obtruduntur: sed longō pòst tempore, cùm jam repartæ essent hæ notæ, id præstitisse Theologos Christianos. Unde est, quod ubi unus interpuncto utitur, 'alius vel nullum, vel planè aliud adhibendum statuat, prout iste locus suæ sententiæ magis minusve favere sibi videatur. Atque hujus rei exempla quam plurima adferre non difficile esset, nisi id, cùm passim Theologorum scripta perscrutanti obvia sint, supervacaneum duceremus. Pergimus itaque ad pronunciationis *Variationem*, quæ vocis elevatione, & depressione, aliâque ejus flexione absolvitur, admodumque multiplex esse potest. Hâc varia Orationis accidentia exprimuntur, qualia sunt interrogatio, admiratio, interpositio, ironia, rogatio, jussus, minæ, & id genus alia. Quæ omnia etiam in scripturâ notis quibusdam, eum in finem destinatis, ob oculos ponere oporteret lectoribus, si iis cunctæ Orationum ore prolatarum differentiæ literis exhiberentur. Fatemur quidem istas differentias saepius ex vocabulorum Orationis tum significatione, tum collocatione, seu

D 2

dispo-

dispositione perspici posse; nec non tres priores, interrogationem putâ, admirationem, & interpositionem seu parenthesin hodie signis notisque peculiaribus in scriptione repræsentari: Attamen aliquando illius contrarium contingere cuilibet notum; & trium istarum notas Veteres non habuisse jam dictum: Adeò ut in illorum scriptis interpretandis eadem occurrat respectu omnium difficultas, quæ in recentiorum libris respectu reliquarum. Cùm itaque tot tantæque orationum sententiarumque occurrant differentiæ, iisque exprimendis atque exhibendis in Scripturâ deficiant characteres atque notæ; fieri nequit, quin multæ, quæ, dum vivâ voce efferebantur, nec obscuræ erant, nec ambiguæ, si literis consignentur, vitia ista sibi contrahant. Exempla omnium percurrere non est animus, aliquarum enumerasse sufficiat. Christus apud Johannem in Euangeliô cap. 21. vers. 15, 16, & 17. ter Petrum alloquens, dicit. *Simon Iona, diligis me.* Quæ verba accipi possunt, dupliciter, vel quasi Christus ipsum interrogaret, num se diligeret, quemadmodum vulgò sumuntur, ac tum signo interrogationis insigniuntur: vel quasi Christus affirmaret Petro, quod se diligeret. Idem etiam apud eundem, cap. 5. vers. 29. Judæis, qui ipsum persequebantur, ac trucidare studabant, respondens, ait. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testificantur de me.* Cujus versus priora vocabula, ἐπευρατε τὰς γραφὰς, sumi possunt vel in indicativō modō, sicut vult Cyrus, & admittunt Commentatores in Novam Versionem Belgicam; vel in imperativō, ut censem, Tertullianus, Chrysostomus, Augustinus, & Theophylactus. Si indicativè accipientur, potest esse interrogatio, quasi diceret Christus *An vos scrutamini Scripturas, quæ testificantur de me, nec vultis venire ad me?* vel objurgatio, quasi ipsos stupiditatis argueret, hōc modō: *Scrutamini quidem Scripturas, & illæ testificantur de me, nec tamen vultis venire ad me. &c.* Si imperativè sumantur, rursus potest Christus vel illis jubere, vel ab illis petere, ut *Scrutentur Scripturas &c.* Similiter discipulis suis nimiō soniō gravatis in Hortō, cum tertio ad illos rediisset, ac dormientes invenisset, dicit apud Matthæ. cap. 26 vers. 45. & Marcum cap. 14. vers. 41. *Dormitis jam & requiescitis, in indicativō, vel Dormite jam, & requiescite in imperativō. Si prius, erit interrogatio, quasi dicat, Num in hōc periculō, quod mihi & vobis impendet, tanta est animorum securitas & tranquillitas, cum maximè vigilandum esset? Si posterius, est permisso ironica hujusmodi, Hactenus, dum vos, ne dormiretis, hortarer, verba perdidi; dormite igitur jam & requiescite: hostes adsunt, qui hoc vobis non permittent, sed invitos cogent ad vigilandum. Sic etiam ironiam esse putat Melanchthon lib. 4. Dialect. in verbis Pilati, cùm Christum interrogaret: Quid est veritas? quasi dicat, Tu es magnus fatuus, qui vis vera dicere in aulâ, ubi va-*

let

let illud imprimis, *veritas odium parit, obsequium amicos*: cùm interrogative etiam accipi possint eadem vocabula, ita ut peteret Pilatus sibi explicari, quidnam esset veritas. Paulus, quando ad Colossens. cap. 2. vers. 21. scribit, *Ne attigeris, neque gustaveris, neque contredaris*, non tanquam hæc asseverans & docens, sed narrans aliorum dicta, intelligendus est, ut vult Melanchthon loc. cit. adeoque hæc *μημνεῖσθαι* & recitativè esse interpretanda, tanquam exempla traditionum superstitionarum, quæ tamen aliqui oscitantes pro Pauli præceptis habent. Sed sat exemplorum transeamus ad Loquelæ considerationem, quatenus eam *membrorum motus & gestus* comitantur, quod alterum est generalis nostræ partitionis, in principio hujus paragraphi propositione, membrum. Hi autem gestus atque actus externi vel sermonis intellectum juvant duntaxat, vel planè absolvunt. *Juvant*, atque promovent in orationibus, quarum accidentia pronuntiationis variatione exprimuntur, de quibus proximè arbitrati sumus: Vix enim ironicam sententiam assequaris, nisi loquentis gestum cognoveris; sic etiam minantem orationem non intelliges, si eam comitantem manus motum nesciveris. *Planè absolvunt* in orationibus, in quibus pronomine demonstrativò, aut aliquâ simili particulâ res, nullâ aliâ voce antea in sermone expressæ, designantur, & simul loquentis digitò, aut alius membra motu ostenduntur. Sichæ sententiæ, *hujus aut tanti te non facio*, nequaquam capi possunt, si illud *hoc vel tantum à loquente aliquo gestu monstratum*, tibi non imagineris. Atque hinc male interpretati fuerunt Judæi verba Christi: apud Joannem in Euangeliō cap. 2. vers. 19: quando ipsis signum petentibus, quod mercatores flagellò è templô ejiceret, respondit; *Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud*; illa de Templô Hierosolymitanô intelligentes, cùm ille de Templô corporis sui loquebatur, quod forsitan etiam digitò, aut aliò membrò ostendit; cùm illi verbis suis gestus adjungere usitatum fuisse ex Johan. 20. vers. 19: 20. verisimile sit, ubi discipulos alloquens, manus & latus suum eis ostendit.

25. Ex quibus omnibus liquere putamus, non tam à ratione alienum esse Fabium, quando penultimum libri octavi suarum Institutionum caput in hunc modum orditur; *Amphiboliæ species sunt innumerabiles; adeò ut Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum, quod non plura significat*: Nec qui huic suffragatur G. J. Vossium, Instit. Orator. lib. 4. cap. 1. sect. 10. A quibus non abludit Dannhayerus, cùm in Ide. Bon. Interpret. partis primæ sectionem secundam his verbis claudere incipit. §. 47. *Terminorum ac Orationum æquivocatio nihil est aliud, quam infinitarum perplexitatum pelagus. Quis enim varios ambiguitatum mæandros explicabit, aut quæ charta complectetur exempla solùm præcipua? Unde illud Poëtæ,*

*Quām multa in sylvis Autumni frigore primō
Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
Quām multæ glomerantur aves: ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis,*

huic materiæ quadrare nobis videtur, nullamque adeò, quæ ambiguitati obnoxia non sit, occurrere posse orationem.

26. Ab his autem ad alia antequam transeamus, unum adhuc hōc locō, quod in sequentibus usui erit, circa Ambiguitatem monere non inconsultum duximus. Est autem hoc, quod *oratio ambigua*, vel *in se*, & *absolutè*, vel *relatè* & *respectu nostri* talis dicatur. *In se ambigua* est, quando nobis insciis & non advertentibus, plures *oratio recipit sensus*: hos verò cùm advertemus, *respectu nostrum* anceps dicitur. Cumque nos possimus vel loqui aut scribere, vel audire & legere, relativa ista ambiguitas iterum duplex erit, nempe vel *respectu loquentis* aut *scribentis*, vel *respectu audientis* aut *legentis*. *Respectu loquentis* aut *scribentis* anceps est *oratio*, quando sciens volens eum in modum loquitur aut scribit, ut ejus *oratio* plures habeat sensus: *Respectu* verò *auditoris* aut *lectoris*, cùm is in eâ plures reperit. Utrique rursum dupliciter considerari possunt loquens nempe aut scribens vel sine vel cum intentione auditorem lectoremve dubium reddendi, quemnam istorum plurium intellectum voluerit: Auditor verò aut lector ambigens vel non ambigens, quisnam fuerit intentus.

27. Harum porrò Ambiguitatum quædam concurrere possunt, quædam non item, idque multis diversisque modis, ut cuilibet attendenti, easque inter se comparanti apertum est. Nos præcipuos, & qui usum habituri videntur, levi digitō attingemus. Potest itaque *oratio in se* & *respectu nostri* simul, vel *in se*, & non *respectu nostri* esse *ambigua*: At nequaquam *respectu nostri* & non *in se*. Deinde potest *oratio* esse *ambigua in se*, & id non adverti à loquente aut scribente, neque etiam ab audiente aut legente, vel adverti, & quidem ab utrisque, vel ab alterutris. Denique potest Auditor vel Lector de *Orationis ambiguae sensu dubius esse* vel non dubius esse, imò ipsam ambiguitatem non animadvertere, cùm eum dubium reddere voluerit, vel etiam noluerit, imò ipsam orationem ambiguam esse nesciverit Loquens aut Scribens.

28. Inter proximè dicta occurrit, aliquem posse orationem seu ore seu scriptō proferre, quam & sciat, & velit plures admittere sensus; nec hoc ab ullō in dubium revocatum iri existimo. At verò, an plures illi sensus ab Autore & quidem sapiente ac bonō, hoc est, qui noverit quid loquatur, & datā operā decipere nolit, intendi possint, acriter, & quidem præcipue inter Theologos, disceptatur. Partem affirmativam tuentur Cabalistæ, referente

Picō

Picô Mirandulanô in Apôlogiâ, & Judæorum Rabbini, ut & Patrum quidam, nec non Pontificii magnô numerô. Negativam contrâ tenent, quotquot à sede Romanâ defecere Theologi, statuentes ac unô apertôque ore profitentes, cujuilibet in Scripturâ orationis unicum tantùm esse verum, genuinum, & ab authore intentum sensum literalem, ut vocant. Nos autem ut hâc super re etiam nostrum promamus judicium, fatemur quidem ingenuè, admodum vero consentaneum usitatumque passim Scriptoribus esse, unum duntaxat unicâ oratione significare atque intendere: Attamen, cur non aliquando plura iisdem denotare queant verbis, non videmus. Nec etiam dissimulare possumus, argumenta contrariæ sententiæ firmandæ ab ejus patronis allata, quæ quidem nobis videre contigit, nihil prorsus evincere, atque adeò esse levia & ferculnea, ut iis recensendis ac refellendis non operæ pretium ducamus tempus impendere. Quid autem nos de S. Scripturæ multiplici sensu sentiamus, num scilicet uni ejus loco plures competant literales, in hujus Exercitationis progressu commodior dicendi dabitur locus.

C A P . I V .

1. *Scripturam esse obscuram & ambiguam.* 2. *Quis sit verus Interpres?* 3. *Et quidem S. Literarum?* 4. *Et qui suò munere debitè fungatur?* 5. *Omnes veritati adversantes Scripturæ expositiones esse spuriæ.* 6. *Scripturæ veritates non videri esse veros sensus.* 7. *Quis sit optimus ejus interpres, si non sit infallibilis.* 8. *Omnes Scripturæ veritates esse veros sensus, probatur rationibus.* 9. *Confirmatur autoritatibus.* 10. *Conditiones à Reformatis in verò S. Literarum interprete requisitas in nostrum etiam quadrare.*

1. **S**ed jam satis multa, & quidem satis prolixè de Interpretis objecto generali, oratione nempe obscurâ atque ambiguâ, superiori capite verba fecisse nobis videmur: Descendamus nunc ad objectum specialius, ad quod in eâ, quam præ manibus habemus, controversiâ, restrictus est noster interpres, Sacram scilicet Scripturam. Hanc autem pluribus in locis & obscuram & ambiguam esse, præterquam quod neminem, quam parùm etiam in eâ versatum, fugiat, & ex exemplis, quæ inde allata aliis intersparsimus, abundè pateat, ostendunt etiam ac testantur tot doctissimorum acutissimorumque, à jactis usque Ecclesiæ Christianæ fundamen-

damentis in hunc usque diem Theologorum, tam in ejus partem, quām totam scriptæ atque editæ notæ, explicationes, animadversiones, commentationes, paraphrases, interpretamenta, & id genus alia quamplurima, quorum quædam etiam ipsorum enucleandorum librorum molem longè exsuperant. Atque idem hoc non tantum expressè statuunt Pontificii omnes; sed etiam fatentur qui ab iis defecere. Sic Lutherus in librō de Servō Arbitriō. *Sanè fateor esse multa loca in Scripturis obscura, & abstrusa, non ob majestatem rerum, sed ob ignorantiam vocabulorum, & Grammaticæ, sed quæ nihil impediant scientiam omnium rerum in Scripturis. Res sunt in Scripturis omnes proditæ: licet quædam loca adhuc verbis incognitis obscura sint.* Et Chamierus Panstrat. Cathol. Tom. I. lib. 15. cap. 4. § 5. Catholicī disertè oreque rotundò pronunciant. *Primò esse in Scripturis locos non paucos obscurissimos, ex quibus solis per sequē ac seorsim consideratis non possit certus aliquis evinci sensus. Idque multipliciter fieri. Aliquando ob rerum obscuritatem, ut in prophetiis rerum, futurarum, &c. Aliquando etiam ita contexta sunt ejus loci vocabula, ut varium sensum pariant propter ignoratiā, vel significatiā; ut, Ego & Pater unum sumus, intelligebatur ab Arrianis de unione voluntatis, quemadmodum cùm precabatur Christus, ut discipuli unum essent: At Catholicī referebant ad r̄iμοντιν. &c.* Hujus generis passim occurruunt testimonia quamplurima: Nec tantum Scripturam obscuram atque ambiguam esse, verū etiam omnes, quoniam ex vocabulis constat, tām obscuritatum quām ambiguitatum recensitas species in eā locum obtinere posse, minimè dubium est; imò, si non omnes, saltem maximam partem, & quidem præcipuas, nec non præter has non exigui momenti alias (quales sunt, ipsis patentibus Theologis, prædicatio Mystica, tam Typica, quām Sacramentalis, ἀπεπνησθε & θεωρέα, πρόληψις, præposteroſatio, aut anticipatio & variantes tum V. tum N. Testamenti Lectiones, & similes) occurere, non difficile foret probatu, si & hic locus id exigeret, & de verâ interpretandi Methodo jam constaret. Sed cùm in hanc inquiratur, & ille tantum requirat, ut pateat, quædam Scripturæ loca esse obscura atque ambigua, adeoque illam opus habere interpretatione, quod nec ipſi inficias cunt Theologi, id impræsentiarum monuisse, ad nostrum suffecerit institutum.

2. Quando autem hâc in controversiâ de S. Literarum Interpretate disputant Theologi, de verô iis, quemadmodum & nobis hēc loci, sermo est. Is verò est, ut ex ante dictis facilè deducitur, non qui aliquem orationis sensum, aut veritatem exposuerit; sed qui sensum verum, hoc est, Authoris menti atque intentioni congruentem ac respondentem eduxerit, ac talem esse ostenderit: atque adeò *vera interpretatio nihil aliud erit, quām educatio, atque indicatio veri genuinique sensus earum orationum, quæ audiuntur, aut leguntur;* seu ut definit Chamierus Panstratiæ suæ Tom. I. lib. 15. cap. 1. § 3.

Investi-

Investigatio ejus rei, quam Author singulis locis significat. Unde patet verum interpretarem non tam sollicitum esse debere de Orationis interpretandæ veritate aut falsitate, quām verō aut falso sensu: eosque qui investigaverit atque indicaverit, hunc redarguendō, illum verō confirmandō, hoc est, Scriptoris intellectui conformem comprobandō, quantumvis etiam rectæ rationi dissentaneum, ac veritati repugnantem, suo tamen muneri abundè satisfecisse, omnesque illius partes implevisse censendus est.

3. Verus igitur S. Literarum Interpres erit, qui earum veros sensus elicere, eosque tales esse ostendere; ac falsos deprehendere & redarguere potest: adeò ut illius munus, duabus quasi partibus absolvatur atque constet: nimirum verorum interpretamentorum indagatione ac comprobatione, & falsorum deprehensione ac refutatione. Quæ sanè non sufficerit præstitisse aliquâ probabilitate, aut verisimilitudine, ut vulgò in scriptis profanis obtinet: sed inconcussâ certitudine inexpugnabilibusque argumentis, quibus planè ac plenè acquiescere possit ac debeat animus solidæ veritatis cupidus. Cùm enim non de rebus levibus, sed gravissimis; non de terrenis, sed cœlestibus; non de bonis fluxis & temporariis, sed æternâ animarum nostrarum salute, quâ nihil pretiosius homini, nihil optabilis excogitari potest, agatur, non instabili arenæ, non infirmo labantique fundamento; sed inconcussæ immobilique rupi totum fidei nostræ ædificium superimponendum.

4. Hanc autem Libros sacros interpretandi provinciam (præter alios, si qui forsitan sint, quod non negamus) dignè ac debitè sustinebit, qui locorum explicandorum veritates expiscari, ac expositionum ab aliis super eis factarum falsitates deprehendere, ac se deprehendisse argumentis minimè dubiis astruere valet. Dicimus *veritates & falsitates*, quod procul dubiō mirum videbitur, cum superiori capite tam anxiè ac diligenter orationum veritates à veris sensibus distinxerimus, & hujus capitinis §. 2. interpretem non ab illis, sed ab his verum dici debere statuerimus. Verum enim verō mirari desinet, & nos ratione niti animadvertis, quicunque observare nobiscum voluerit, aliter cum Scriptis profanis atque humanis, aliter cum sacrīs atque divinis comparatum esse, atque in his veritates & veros sensus indissolubili nexu ubique copulari, quod in illis non obtinet; atque adeò qui illas eruerit, eādem operā simul & hos eruisse, & qui aliorum explicaciones falsitates continere demonstraverit, easdem etiam falsas esse, demonstrâsse.

Hæc autem ita sese habere, ex eō manifestum est, quod S. Literæ Deum ipsum habeant authorem, qui talibus usus fuit Amanuensibus, quos in viam veritatis manu quasi duxit, quibusque in scribendō semper adfuit Veritatis Spiritus, in quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciæ cadere potest. Un-

E

de

de certissimum est, quicquid in iis exaratum reperitur, nil nisi veritatem continere merissimam, & ab omni falsitatis erroris que consortiō liberrimam; adeoque veros divinorum Eloquiorum sensus illi semper consentire, his verò contrà continuò repugnare. Ex quibus evidentissimè consequitur, omnes veritati adversantes Scripturæ expositiones, etiam ejus adversari vero sensui, adeoque esse falsas, alienas, spurias, & à Dei mente longissimè removendas. Qui igitur alicujus S. Literarum loci interpretationem vero non consonam, sed diffonam esse, & deprehendere & ostendere poterit, simul etiam illam esse erroneam, ac spuriam falsamque, & à verò sensu longè alienam inveniet atque evincet, nec idcirco illam pro verâ aut aliis obtrudet, aut sibi obtrudi patietur, ac sic posteriorem Interpretis officii partem, quam in falsarum aliorum explicationum deprehensione ac ostensione sitam esse diximus, dignè ac debitè adimplere poterit.

6. At non tam facile res expeditur cum priore, verorum nempe sensuum investigatione ac demonstratione. Quamvis enim jam extra omnem dubitationis aleam posuimus, *omnem verum alicujus loci S. Scripturæ sensum esse etiam veritatem*; hujus tamen enunciationis conversum ejusdem notæ esse non videtur, nempe, *omnem veritatem esse etiam verum sensum*. Potuit enim contigisse, ut eodem Scripturæ loco, qui plures admittit sensus, plures continentur veritates, quarum tamen unam tantum, remotis cæteris, in animo, dum ista verba exarabat, habuit, & significare voluit sanctus illius loci Author. Quocirca quamvis una, aut plures, imò etiam omnes alicujus loci anticipitis veritates, quæ eō contineri possent, eruantur demonstranturque: dubium tamen incertumque relinquetur, num illam, vel quamnam earum, si una, aut quasnam, si plures significantur (quod fieri posse suprà innuimus) facer illius Scriptor voluerit intellectas. Unde consequi videtur, verum, quem nos assignavimus, S. Literarum Interpretem posteriori sui muneris parti satis superque sufficere, at non simili modō priori, quam tamen præcipuam esse, & quilibet judicabit & nos ultrò agnoscamus.

7. Verumenimverò etiamsi vires nostri Interpretis non altius, quam diximus, assurerent, nec ultra has positas metas se extenderent; minimè tamen negari poterit, illum cæteris omnibus longè præcellere, ac multis parasangis anteponi debere hâc tempestate, quâ ab ipsis Prophetis & Apostolis, aliisque sacris Scriptoribus verum genuinumque ac nativum Scripturæ sensum petere non liceat; nec quisquam, sibi illi eruendo sufficientem Spiritus S. lucem affulgere, indubie probare queat. Etenim, cùm cæteri nec falsa aliorum interpretamenta certò deprehendere & ostendere, nec locorum S. Scripturæ veritates, nedum veros sensus investigare & demonstrare valent; hic noster, si non infallibiliter veros sensus, at saltem veritates eliceret, &

re, & falsas expositiones refutare poterit, impediens eō pactō, ne erroreis explicationibus, tanquam genuinis, assensum præbeamus, &c, si negatum est in veros sensus, saltem in veritates, quod negatum non est, deducens; in quō sanè minimum est periculi, ut docet Augustinus de Doctrin. Christian. lib. 3. cap. 27. hōc modō. *Quando ex eisdem Scripturæ verbis non unum ali- quid, sed duo vel plura sentiuntur: etiam si latet, quid senserit ille, qui scripsérít; nihil periculi est, si quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis Sanctorum Scripturarum doceri potest, &c.* Et de Civitate Dei lib. 11. cap. 19. *Sive cùm multa tractantur, ad id quoque perveniat, quod sensit ille qui scripsit, sive id lateat: sed ex occasione tractandæ profundæ obscuritatis alia quædam vera dicantur.*

8. Sed agè, videamus, an non hos nostro Interpreti positos limites per rumpere, ac eum tam priori, quām posteriori muneris sui parti dignè debiteque satisfacere posse, ostendere queamus. Hoc autem facile conficiemus, si modō probaverimus, omnes alicujus loci veritates, quæ Lectori occur runt, aut occurtere possunt, etiam esse veros sensus: Tum enim, qui unam tantū eruerit veritatem, etiam verum eruerit sensum, & quō quis plures veritates, eō etiam plures sensus; ac præstantior erit interpres. Ut autem porrò pateat, omnes Scripturæ veritates esse etiam veros sensus, duo impri mis circa Librorum sacrorum authorem Deum apprimè veniunt consideran da. Primum est, illum esse Omniscium, ac proinde omnes orationum à se pro latarum tam veras, quām falsas significationes optimè novisse, illasque audi toribus lectoribusque occurtere posse, non tantū prænovisse, sed etiam oc cursuras prævidisse, &, cùm nihil non præter illius providentiam accidat, ut veræ occurrerent, providisse; quemadmodum scribit Augustinus lib. 3. de Doct. Christ. cap. 27. his verbis. *Ille quippe Author in eisdem verbis, quæ in telligere volumus, & ipsam sententiam forsitan vidit, & certè Dei Spiritus, qui per eum hæc operatus est, etiam ipsam occursuram lectori vel auditori, sine dubitatione prævidit, imò, ut occurreret, quia & ipsa est veritate subnixa, providit.* Alterum est illum esse Veracem, adeoque nec fallere nec falli posse, ac ideo nunquam per suos ministros quicquam ad decipiendos, hoc est, in alium sen sum, quām quem verbis significare voluit, seducendos; nedum dubios, quemnam plurium occurrentium intenderit, reddendos Lectores vel audi tores, aut voce protulisse, aut literis consignari curâsse. Quod idem etiam videtur velle Polanus Syntagm: Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 2. cùm ait. *Nulla vox, ac proinde nulla enunciatio à Deo prolata, est ambigua ab ipso, seu quod ad ipsum attinet. Deus enim non loquitur ambiguè, quasi volens studiò homi nes incertos & dubios reddere, aut quasi volens verbi sui sensum dubium & incer tum esse. In ambiguitatis vitium Spiritus S. ne semel quidem incidit. Qui os & in*

tellectum homini dedit, eò prolabi neque vult neque potest. Nec quenquam adeò perfrictræ frontis, impiique animi credo, qui, cùm hominibus vitio vertatur, sic scientes volentes sua componere verba, atque insuper nutibus, gestibus, aliisque corporis motibus ita omnes animi fallacis nervos intendere, ut in sensum non à se intentum, aut in plures, quorum quemnam intellectum voluerint dubitetur, incident lectores aut auditores; tam enorme crimen Deo Optimo Maximo, Enti perfectissimo, in quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciæ cadere potest, audeat adscribere. Quocirca cùm talis ac tanta imperfætio longissimè ab eô sit removenda, & in nullas S. Scripturæ veritates incurrat lector vel auditor, in quas eum incursum non prævidebit, imò providerit Dei Spiritus, cùmque in omnes incurrere possit, sequitur omnes illas cō in locō ab ipsō intentas significatasque fuisse; adeoque etiam esse veros sensus. Quod idem etiam comprobatur ex tritō illō apud Philosophos Axiomate, *frustrà fieri per plura, quod potest per pauciora;* unde deducitur aliud, quod ab unōquōque etiam admittitur, nempe melius eum loqui & scribere, qui paucis verbis multa, quām qui multis pauca dicit, atque adeò etiam qui unā ac simplici oratione duas veritates, quām qui unam tantūm docet, exclusā aliā: Optimum igitur præstantissimumque, si quis unā omnes, quas comprehendere potest, significet. Cūm autem, ut aiunt, Deus & natura nihil agant frustrà, ac etiam Spiritum Sanctum optimè scriptisse unō ore omnes confiteantur, hunc in Dei oraculis conscribendis momen tenuisse, nemo aut negare aut in dubium revocare poterit.

9. Atque hæc nostra etiam sententia multorum omnis ævi doctissimorum virorum fulcitur authoritatibus. Horum primi sunt, ut ab antiquissimis initium sumam, Judæorum Rabbini, qui, ut illam declarant, Dei verbum ferro ignito assimilant. Quemadmodum enim hoc igne continuisque flammis excandefactum si incidi imponatur, malleoque percutiatur, quaquaversum scintillas, carentemque scoriam spargit ac projicit: sic etiam ajunt, omnes sensus veritati congruentes, qui ex sacris Literis interpretatione hauriuntur, atque eruuntur, esse tanquam scintillas ac faculas, quibus Deus hominum animos à nebulis inscitiæ, ac ignorantiae tenebris voluit liberare, illorumque mentes salutari sapientiae ac cognitionis luce illustrare, atque illuminare. Atque hanc suam sententiam firmant Psalmō 62, ubi vers. 12. dicitur, *Semel Deus locutus est, bis idem audivi, quod Dei robur est.* Hoc est, ut illi interpretantur, Deus unam ac simplicem protulit orationem, at tales, quæ multiplicem continebat sensum; ego enim bifariam, hoc est, multifariam (numerus certus pro incertō) eandem intellixi, plures inde eliciendō sensus, in quō situm est Dei robur, quod nempe possit ita suæ orationis verba componere, ut unā simplici, plures edoceat auditorem, lectoremve veri-

veritates. Rabbinos hâc in parte sequi videtur Augustinus. Ille strissimus ejus locus est Confessionum lib. 12. cap. 31. qui sic habet. *Ita, quum alius dixerit, hoc sensit, quod ego: alius, immo illud, quod ego: religiosius me arbitror dicere, cur non utrumque potius, si utrumque verum est? Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non omnia illa vidisse credatur, per quem unus Deus S. Literas vera & diversa visuris multorum sensibus temperavit? Ego certè quod intrepidus de corde meo pronuncio; si ad culmen autoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, ut, quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verbæ resonarent, quam ut unam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, ut excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque, Deus meus, tam præceps esse, ut hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitavit cum ea scriberet, quicquid hic veri potius invenire, & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inveniri potest. Et qui huic proximus est ejusd. lib. cap. 26. Velle quippe si tunc ego essem Moyses, ex eadem namque massa omnes venimus, & quid est homo, nisi quia memor es ejus; velle ergo si tunc ego essem quod ille, & mihi abs te Geneseos liber scribendus injungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi sermonis modum, ut neque illi, qui nondum queunt intelligere, quemadmodum Deus creat, tanquam excedentia vires suas dicta recusarent; & illi qui hoc jam possunt, in quamlibet veram sententiam cogitando venissent, eam non prætermissam in paucis verbis tui famuli reperirent; & si alius aliam vidisset in luce veritatis, nec ipsa in eisdem verbis intelligenda deesset. His non absimilis occurrit de Doctrin. Christianâ lib. 3. cap. 27. Quid in Divinis Eloquiis largius, & uberior potuit provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligentur modis, quos alia non minus divina contestantia faciant approbari. Atque hinc est ejusdem Regula: *Ambigua in sacris Literis, si explicari nequeunt, in utramque partem intelligi possunt, si fidei regula non obstat.* Et hunc putamus esse ingentem illum sensuum thesaurum, in profundô Sacrorum Codicum delitescentem, quem tantopere deprædicant, ac tantis laudibus extollunt Patrum nonnulli. Sic Hieronymus ad Paulinum Epistol. 103. cap. 7. *Apocalypsis Iohannis tot habet Sacra menta, quot verba. Parum dixi pro meritô voluminis: laus omnis inferior est: in verbis singulis multiplices latent intelligentiae.* Et in 3. caput ad Ephesios, *Singuli sermones, Syllabæ, apices, & puncta in divinis Scripturis plena sunt sensibus.* Sic Basilius cap. 1. operis de Spiritu sancto, viris Theologicis exponendos esse docet ipsos literarum apices, ipsas literas, & syllabas: nedum voces & orationes. Ad denique Chrysostomus in Genesim Homil. 21. *Ego, inquit, omnes vos obsero, ne simpliciter ea, quæ in Scripturis sacris contenta sunt, transeat. Nihil enim hic scriptum est, quod non multas sensuum babeat divitias.* Quandoquidem divinô*

Spiritu afflati Prophetæ locuti sunt, ideo, uti à Spiritu scripta, ingentem in se continent thesaurum. Et ne miremini, quod in hac nominum enumeratione multis latentesque divitias sententiarum vobis me ostensurum policear. Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in sacris Literis, in cuius profundò non sit grandis quispiam thesaurus. Idem pluribus in locis afferit D. Thomas Aquinas, ut Summ. Theologiæ part. I. quæst. I. art. 10. & in 2. lib. Sententiarum Distinct. 12. art. 2. ad 7. atque alibi: *Omnium verò disertissimè in Quæstionibus de Potentiâ Dei, quæ habentur in ejus operum Tomô octavô; Ubi quæst. 4. art. I. sic ait. Aliud est (scilicet vitandum) ne aliquis ita scripturam ad unum sensum cogere velit, quod alios sensus, qui in se veritatem continent, & possunt salvâ circumstantia literæ Scripturæ aptari, excludantur; hoc enim ad dignitatem divinæ Scripturæ pertinet, ut sub una literâ multos sensus contineat, ut sic & diversis intellectibus hominum conveniat, & unusquisquis miretur, se in divinâ Scripturâ posse invenire veritatem, quam mente conceperit. Et per hoc etiam contra infideles facilius defendatur, dum si aliquid, quod quisque ex S. Scripturâ velit intelligere, falsum apparuerit, ad alium ejus sensum possit haberi recursus. Unde non est incredibile, Moysi & aliis Scripturæ authoribus hoc divinitus esse concessum, ut diversa vera, quæ homines possent intelligere, ipsi cognoscerent, & ea sub una literæ serie designarent, ut sic quilibet eorum sit sensus authoris. Unde si etiam aliqua vera ab expositoribus S. Scripturæ literæ aptentur, quæ Author non intelligit, non est dubium, quin Spiritus sanctus intellexerit, qui est principalis auctor divinæ Scripturæ. Unde omnis veritas, quæ salvâ literæ circumstantia potest divinæ Scripturæ aptari, est ejus sensus. Nec longè ab his abscedit Cautela, quam in aliorum scriptis interpretandis observandam docet clarissimus & doctissimus Philosophus pariter ac Theologus, atque utriusque hujus facultatis in Academiâ Duisburgensi Professor dignissimus, Joh. Claubergius in suâ Logic. Vet. & Nov. part. 3. cap. 7. quæst. 43. Ne verba alicujus orationis facile restringas, si latiorem eis significationem profunda Authoris sapientia concedat, nec altæ interpretandi leges abnuant. Qui canon, sic pergit, præcipue locum habet in explicandis Eloquiis Dei; hujus enim, utpote summae sapientis, summéque boni, & potentis, & verba, & opera augusta potius, & ampla, quam angusta & limitata animo sunt cogitanda.*

10. Quibus omnibus postremò adde, quod in hunc nostrum Interpretem etiam quadrent Conditiones, quas in summò Controversiarum judice requiri... Theologi, quæque huic negotio non incongruè adaptari possunt. Hæ verò à quibusdam tres, ab aliis quatuor enumerantur. Prima est, *ut errare non possit, illudque liquidò constet.* Cùm enim omnia Theologiæ Dogmata indubitatae debeant esse veritatis, hæcque non nisi ex interpretamentis extrui queant; cumque insuper nullum, quod Textui sacro, qui infallibiliter verus est,

est, non respondeat, sit genuinum, patet illud omni prorsus errore vacare, ac tale, etiam esse, illius Authorem ostendere debere. Secunda est, *ut ab illō non possit provocari*, hoc est, *ut illius interpretatio ad aliud non sit examinanda*: provocatio enim propriè ad Judicem pertinet. Tertia, *ut non sit partialis, magisque ad unam, quam alteram partem inclinet*. Quarta denique & ultima, *ut ad assensionem cogere*, vel ut alii, *ut certā homines cognitione imbuere possit*. Quæ tres conditiones in primâ fundantur, ex eâque deducuntur. Quoniam enim prima præcipit, ut ab omni prorsus errore sit immunis verus interpres, idque perspectum esse debeat; perspecta simul atque cognita quoque erit illius expositionis veritas, quæ idcirco, nec ad aliud exigenda, quid enim amplius quam verum sensum certò cognoscere expetimus? nec partium duci studiô poterit; sed sola animis, & assensum extorquere, & infallibilem notitiam inferere. Atque has quatuor conditiones assignato à nobis interpreti inesse omnes, cuilibet illas ei adaptare atque accommodare volenti manifestum esse putamus, unde pluribus id persequi, superfluum esse ducimus.

C A P. V.

1. *De verò Scripturæ Interpretate Pontificiorum, Euangelicorum, ac nostra sententia.* 2. *Philosophiæ Descriptio,* 3. *Causa principalis,* 4. *Instrumentalis,* 5. & *Certitudo.* 6. *Quid nobis sit persuasio Spiritus Sancti ordinaria?* 7. *Veritatem ordinariè, veritati extraordinariè patefactæ non supponi, multò minus opponi.*

1. **A**T verò quibus facultatibus prædictus, quibus adminiculis adiutus, quâ normâ, quâ Methodo instructus debet esse quis, ut S. Scripturam & ipse verè explicare, & à falsis aliorum interpretamentis vindicare, adeoque genuini interpretis muneri sufficiere valeat? Pontificii & jus & normam S. Literas interpretandi, ac de aliorum interpretationibus judicandi, spuriæne sint, an genuinæ, penes solam Ecclesiam Romanam esse statuunt, ac idcircò nullum, ajunt, verum esse interpretem, nisi cuius explicatio illius approbatione confirmata atque corroborata est. Huic sententiæ acerrimè sele opponunt, quotquot à sede Romanâ defecerunt Christiani, contendentes, præter alia media huic negotio conducibilia, qualia sunt Linguarum Originalium notitia, Liberalium Artium cognitio, Interpretum piorum ac doctorum auxilium, &c. ipsam

S. Scri-

S. Scripturam unicam & optimam regulam, infallibilemque normam esse, secundum quam omnis interpretatio dirigenda sit. Nobis autem tam hanc, quam illam sententias ob rationes infrà recensendas, improbantibus, novam, eamque paradoxam adstruere, impræsentiarum est animus, scilicet hoc munus veræ competere Philosophiæ, hancque esse normam certam, ac minimè fallacem, tam sacros Libros explicandi, quam illorum explicationes explorandi. Atque hòc sensu Exercitationis nostræ Titulum intellectum volumus; quô etiam ab Euangelicis Theologis Scriptura & sui ipsius interpres, & controversiarum Theologicarum judex perhibetur, hoc est, interpretandi ac judicandi norma ac regula.

2. *Philosophiæ* autem, de quâ nobis hic sermo est (ut etiam quædam de Controversiæ nostræ subjecto prælibare aggrediamur, prædicatum enim jam satis superque nobis excusisse videmur) *Philosophiæ*, inquam, nomenclaturâ intelligimus, non Divini Platonis, non magni Aristotelis aut aliorum quorumvis eô nomine in lucem editas de *rerum* naturâ opiniones, ac conjecturas: sed illarum *veram* ac *indubitatò certam notitiam*, quam *Ratio*, ab *omni præjudiciorum involucrò libera*, *naturalique intellectus lumine*, & *acumine suffulta*, ac *studiò*, *sedulitate*, *exercitatione*, *experimentis*, *rerumque usu* *exculta atque adjuta*, -*ex immotis ac per se cognitis principiis per legitimas consequias*, *apodicticasque demonstrationes*, *clare ac distinctè perceptas*, eruit, ac *in certissimâ veritatis luce collocat*.

3. Hanc autem Deo Opt. Max. lumen patri, sapientiæ fonti suam debere originem nulli non notum: *Quandoquidem totum munus bonum, & totum perfectum donum est supernè descendens à patre lumen, apud quem non est transmutatio, aut conversionis umbra*, ut habet divus Jacobus in Epist. cap. 1. vers. 17. Et Deus dat sapientiam sapientibus, & scientiam scitis & intelligentibus. Daniel 2. v. 21. Et *Iehova dat sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia procedit*. Proverb. 2. vers. 6. Quod idem etiam facile colligitur ex 2 Chron. cap. 1. vers. 12. Et *omnis sapientia à Dominò, atque apud ipsum est in seculum*. Eccles. 1. Nec solùm apud sacros, sed etiam profanos, & quidem Ethnici scriptores non obscura hujus rei inveniuntur testimonia. Sic Plato in Timæo ait, *nullum unquam à Deo munus, Philosophiâ præstabilius, mortali bus collatum, aut deinceps conferendum esse*. Et Lucretius, Memmum de Sapien- tiâ alloquens, librum suum 5 de Rerum naturâ in hunc modum exorditur.

*Quis potis est dignum pollenti peclore carmen
Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, queis pingere laudes
Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
Peclore parta sub, quæ sitaque præmia liquit?*

Nemo,

*Nemo, ut opinor, erit mortali semine cretus.
 Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
 Dicendum est; Deus ipse fuit, Deus, inclyte Memmi,
 Qui princeps uitæ rationem inverit eam, quæ
 Nunc appellatur sapientia; quique per artem,
 Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris,
 In tam tranquillâ, & tam clarâ luce locavit.*

Similiter Romanæ eloquentiæ Parens Cicero lib. I. Tuscul. quæst. Philosophiam, ait, esse donum & inventum Deorum. Atque his Ethnicis suffragantur omnes Philosophi Christiani. Clemens Alexandrin. lib. I. Stromat. Omnium bonorum Deus est causa; sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Veteris & Novi: aliorum autem per consequentiam, sicut Philosophiæ. Melanchton in Epist. Pauli ad Coloss. cap. 2. v. 8. Esse notitias naturales veras, in creatione mentibus hominum insitas; quæ sunt normæ veritatis & certitudinis, ut numerorum, ordinis, figurarum, legum naturalium de Moribus, & Physica principia, ex quibus extrahuntur multæ artes, manifestum est, & quidem Paulus nominat leges naturales veritatem Dei, & ait, Legem scriptam esse in cordibus. Et manifestum est à Deo probari numerationem, scriptionem, lectionem, architectonicam, artem Medicam; & de Architecto dicitur Exod. 31. Deus implevit eum hanc sapientiam. Et anni rationem eruditam Deus & instituit, & ostendit, & numerare Deus jubet. Linguis esse donum Spiritus Sancti Historia Apostolorum ostendit, & de Arte Medicâ dicitur Syracide 38. Deus dedit hominibus scientiam, ut glorificetur in mirabilibus suis. Agnoscamus igitur arte extractas ex notitiis, quæ in creatione hominum mentibus insitæ sunt, esse res bonas, & Dei dona, & quidem sciamus esse commone factiones, & testimonia de Deo, quia ostendunt, Deum esse sapientem; & quidem lex naturæ testatur esse Deum, & docet, qualis sit. &c. Videantur Conimbricenses in proæm. Dialect. Massius Proæm. Physic. sect. I. quæst. 6. Kekkermannus Præcogn. Philosop. lib. I. cap. 3. Alstedius Encyclopæd. lib. 3. cap. 2. & Præcogn. Philos. part. I. cap. 13. Timplerus Exercitat. Philosop. sect. 2. quæst. 4. Magirus Prolegom. in Aristotelis Ethicam. Casmannus Philos. Christian. cap. 4. & alii non exiguo numerô.

4. Sed vero in hoc, Deum nempe esse Philosophiæ causam primam ac principalem, non tantum difficultatis occurrit, quantum in lumine naturæ, seu ratione humanâ, quæ Instrumentalis ab aliquibus, ab aliis remota, & minus principalis seu secundaria statuitur. Illam enim tam exiguum, tamque tenuem ac parvam faciunt hodiernorum Theologorum quidam, ut in rerum essentiis atque naturis perspiciendis atque cognoscendis prorsus cœcutiat, ac loco medullæ, & nucleorum, nil nisi putamina & cortices legere, ac tam

aridō viētu, quōd solidæ cognitionis famē expleri minimè potest, se pascere debeat. Quin etiam eò usque ex iis processere nonnulli, ut, illam omnino nullam esse, rotundō ore afferere non erubuerint. Sed quām erronea, & quām longē à verō abeat, ac rejicienda sit hæc opinio ostendit omnis nobilissimarum Mathematicarum disciplinarum Chorus, quæ sanè, ut earum Cultoribus notissimum, in ipsas rerum, quas tractant, essentias, ex iisque necessariò profluentes proprietates penetrant, easque apodicticè demonstrant. Quod idem tam in Metaphysicis, quām Physicis præstari posse, scriptis suis cedrō dignissimis probat illustrissimum ac splendidissimum illud hāc nostrā ætate Philosophico Orbi exortum novum sidus, nobilissimus Renatus Des Cartes, adeò ut, quibus tam claræ apertæque veritates mentis oculos nequeunt illustrare, helleborō opus habeant, quōd tenacium præjudiciorum atque anticipationum viscidi humores, quibus ipsorum cerebrum undiquaque perfusum est atque obfessum, expurgentur, ac inde exhalantes præoccupationum crassi vapores, qui nebulas illorum intellectui offendunt, dispellantur, dissipenturque. Ostendit enim hic vir incomparabilis suō exemplō, quid in rerum investigatione possit Ratio seu mens humana, intelligendi impedimentis atque obstaculis liberata, & propriis viribus facultatibusque instructa, si nihil nisi clarè distincteque perceptum assumat, ac pedetentim à simplicissimis & notioribus ad composita & ignotiora, secundūm veram intellectum dirigendi Methodum, procedat atque progrediatur. Et sanè, si lumen aut ratio naturalis sit, quemadmodum illi prædicant, tam exigua, aut nulla, quid quæso nos homines faciet, & ab irrationalibus animalibus discriminabit? Sed idem mihi hīc observâsse videor, quod vulgō in omnibus rebus fieri solet, ac propterea quoque in proverbium abiit, videlicet *Artem non habere inimicum, aut contemptorem, nisi ignorantem.* Quòd enim quemquam Theologorum minorem deprehendi Philosophum, minusque naturali ratione utentem; eò etiam majorem reperi Philosophiæ, & rationis naturalis contemptorem. Cùm contrà multi eximii præstantesque Theologi, iidemque Philosophi rationem humanam, ejusque propaginem Philosophiam maximis continuo celebrant laudibus, atque in cœlum amplissimis evehant præconiis. Quidquid autem sit & quantopere etiam rationem extenuent, ac parvi pendant quidam Theologi, jam dudum demonstratum est, eam quām multa clarè & distincte percipere, & in iis, quæ clarè & distincte percepit afferendis, errare non posse, sed veritatēm assequi debere: cumque Deus, ipsis fatentibus, omnis veritatis sit fons atque origo, erit etiam omnis veræ Philosophiæ seu Sapientiæ author atque conservator.

5. Et quoniam omnis clara & distincta perceptio, præter Veritatem, conjunctam sibi etiam habet certitudinem; quicquid hæc vera docuerit Philosophia

phia seu sapientia, firmum erit ac ratum, nec ullis argumentis in dubium revocabile; adeò ut illius persuasiōni, tanquam omni exceptione majori, planè ac plenè acquiescere poterit, ac debet veritatis avidus animus, nec ulterior alia quærenda sit certitudo.

6. Præterea quoniam quoque nulla est clara & distincta perceptio, quæ non intimè sui conscientiam in nobis gignere possit: & cùm omnis, uti dictum, claræ ac distinctæ perceptionis Deus sit causa, etiam hujus intimæ conscientiæ causa erit, cumque hæc conscientia rem perceptam esse veram indubie nobis persuadeat, dicit, testetur, atque inspiret, non immerito, nec incongrue Dei seu Spiritus Sancti persuasio, dictamen, testimonium, atque inspiratio appellari poterit. Unde patet, quām abs refuerint, & quām inani se torserint labore Theologi, qui Rationem, aut lumen naturale tam parvum, aut nullum statuentes, aliud quid, quod istis nominibus designatur, quæsiverunt, quodque in illius locum surrogârunt, ac lumen supernaturale vocârunt, quod quidem quid sit, ipsi clarè explicare nesciunt, quemadmodum infra cap. 14. fuisse docebitur. Atque hæc illorum opinio inde mihi originem duxisse videtur, quod Aristotelicorum illud dogma, *Nihil esse in intellectu, quod non antea fuerit in sensu*, pro indubitato habentes, nunquam mentem à sensibus avocârint, & admodum mutilam ac imperfectam, imò nullam esse, quæ ab iis hauritur, cognitionem animadvertentes, ac rationem naturalem nihil aliud esse autumantes, eam tam exiguam ac nullam fecerint & pronunciârint: Attamen, quod aliquando iidem casu in quibusdam percipiendis ac cognoscendis purò intellectu usi fuerint, ac, sic aliquem radium veræ ac solidæ cognitionis gustantes, hancque planè alterius notæ, quām priorem, à sensibus haustam, deprehendentes, ab illâ etiam longè discriminârint, & cùm illam ad suam naturam tantum pertinere sibi firmiter persuasissent, hanc altioris naturæ ac divinum quid esse putârint, adeoque lumen supernaturale nominârint. Sanè, quicquid hujus sit, satis patere existimamus, commodè istis sub nominibus hoc, quod diximus, intelligi posse; quocirca etiam cò usque ista sic accipiemus, quod illi aliud quid, & quidem quod statuunt, iis denotari probaverint; si quidem non sit purum putum figmentum, cuius extra illorum cerebrum nec vola nec vestigium in rerum naturâ reperias.

7. Ex antè dictis porrò etiam facilè colligi potest, quām futile sit illorum sententia, qui naturam gratiæ, scientiam revelationi, veritatem ordinariè, veritati extraordinariè patefactæ, non tantum quoad certitudinem suppositam, sed etiam oppositam esse volunt; cùm utraque unò eodemque loco atque ordine habenda sit. Non enim Veritas sibi ipsi, quamquam diversò modò parta atque acquisita, aut contraria esse, aut antecellere potest.

F 2

Exem-

Exemplō rem declaratum imus. Si cui per gratiæ lumen extraordinarium revelatum sit, *Deum esse omniscium*; alteri verò idem lumine naturæ apodicticè demonstratum: Uterque clarè distincteque, ac certò & infallibiliter eandem, cùm eadem sit enunciatio, veritatem percipiet: hæc autem sibi ipsi nec contraria erit, nec in unō majorem, quām in aliō, pariet certitudinem, cùm uterque nullō modō possit dubitare. Videantur etiam de his quædam cap. 8.

C A P. VI.

Philosophiam esse infallibilem S. Scripturam interpretandi Normam ostenditur, 1. Argumentis, 2. Continuâ Theologorum Praxi, & 3. Exemplis.

1. **H**actenus Controversiæ explicuimus subjectum & Prædicatum, jecimusque fundamenta, quibus totam Demonstrationis nostræ molem impræsentiarum superstructum ibimus, & quidem facili negotiō; sponte enim suâ sese cuilibet, dicta animo recolenti, & accurate attendenti oggerit. Demonstravimus namque cap. 4. omnes locorum Scripturæ veritates, esse etiam veros sensus, ac omnes eorum expositiones, quæ veritati non congruunt, esse falsas: adeoque verum S. Literarum Interpretē esse, qui veritates orationum in iis contentarum potest eruere, ac se eruisse ostendere, nec non earundem ab aliis adornatas interpretationes vero non consonas esse detegere, ac demonstrare. Cùm igitur, ut præcedenti capite docuimus, Philosophia sit vera, certa, ac indubitata Rerum notitia, ex principiis naturæ lumine cognitis deducta, atque apodicticè demonstrata: Poterunt hâc & locorum Scripturæ veritates certò erui, erutasque esse demonstrari, & eorum ab aliis factæ explicationes, num vero convenient, an repugnant, explorari, ac hujus vel illius notæ esse, indubie ostendi. Unde evidentissimè consequitur, illam tam sacras Literas interpretandi, quam interpretationes explorandi certam esse atque infallibilem Normam; ac præterea illum, qui hâc est instructus, & cui hujus vera ac sincera affulsit lux omnès verbi divini Interpretis partes rectissimè dignissimèque sustinere posse. Quod sanè non ita intellectum volumus, ac si is, qui Philosophiam à limine solū salutavit, ac primoribus degustavit labris, adeoque liberalium artium atque disciplinarum cognitione pa- rum aut mediocriter tantum tactus est, omnia, quæ in sacris Scripturis occurrunt, etiam difficiliora atque abstrusiora penetrare, intelligere atque explicare posset: Sed tantummodo ea, quorum notitiam sibi jam philoso- phandō.

phandō comparaverit, & quidem eò plura ac altiora, quò səpiùs ac profundiùs in Naturæ arcana, atque intimos recessus intellectus sui lumine atque acumine descenderit, ac in Rerum cognitione majores penitioresque fecerit progressus: quemadmodum id etiam omnibus Theologis, quotquot a jactis Christianismi fundamentis ad hæc usque tempora sacris Codicibus enucleandis animum appulerunt, usū venisse, apud omnes in confessō est. Neque enim eādem mensurā interpretandi facultate prædicti fuerunt cuncti: Sed quò quisque ingenio, doctrinā, ac cognitione exelluerit, eò dignius S. Literarum Interpretis personam sustinuit, ac plura difficiliora que loca rectius & melius enodavit. Unde suffecerit, hāc cum limitatione (non enim latius necesse est) accipere hoc nostrum argumentum.

Deinde etiam omnem Interpretationem Philosophiæ ope adornatam, aut ejus scrutiniō exploratam probatamque, esse veram ac genuinam, ex eō liquet, quod nullum, à nobis Cap. 3. § ultimō ex Theologis enumeratorum, quæ in interpretandi Normâ desiderantur, requisitorum occurrit, quod Philosophiæ non ad amissim conipetat. Est enim, cùm vera sit, ab omni errandi periculō libera; atque cùm fallere nequeat, quævis interpretamentum ad hanc exploratum, ad aliam deinde normam examinare prorsus non opus erit: neque cùm immotis, ac fleti nesciis nitatur fundamentis, partium studiō ducetur: Ac denique hominum animo, cùm certa sit, atque indubitata assensum extorquere, ac firmam adferre cognitionem poterit.

Præterea vetus est, & vera Vox, & Theologis, quando de Scripturarum Interpretē disputant, passim trita: *Unumquemque esse optimum suorum verborum interpretē*: quam Deo etiam tribuunt, & quidam jure optimō, cùm in ipsum melius, quām quenquam mortaliū quadret. Hi enim & mendaces, & fallaces sunt, & səpiissimè affectibus abrepti, aut utilitati & commodis suis consulentes, vocabula aliō sensu proferunt, aliō mox explicant. Ille verò, in quem ne mendacii quidem ac fallaciæ umbra cadit, semper, tam in loquendō, quām interpretandō, unus idemque est, ac manet. Quapropter, cùm, ut præcedenti capite diximus, Philosophiæ autor sit, ipsi etiam adscribenda erit omnis interpretatio, quæ, illâ dirigente atque approbante in medium adducitur. Ac proinde illi quoque veræ interpretandi Normæ nomen denegari nullâ poterit ratione.

2. Nec tantum jam allata nostram sententiam stabiliunt argumenta: sed etiam perpetua cuiusvis ævi Theologorum comprobant Praxis. Plerique enim antiquorum Patrum, ut Justinus Martyr, Dionysius Areopagita, Origenes, aliqui, Philosophiæ Platonicæ addicti, quoties nodus in S. Literis solvendus fese offerebat, non aliâ, quam istâ usi fuerunt normâ. Reliqui, qui omnes ferè Eclectici erant, in Scripturarum locis difficilioribus,

& obscurioribus enucleandis sua adhibuerunt dogmata, ex omnium Philosophorum sectis deprompta. Post hos, longâ intercedente Barbarie, extorti tandem sunt Doctores, dicti Scholastici, qui in Aristotelis verba jurantes, quotiescunque de divinorum eloquiorum sensu disceptatio oboriebatur, nihil nisi Peripateticis subnixum placitis in scenam produxerunt, idque tantô studiô, tantôque impetu, ut Trithemius de istis doctoribus loquens dicat, *Philosophos seculares Theologiam suâ curiositate inutili fædasse*; & Anton. Sadeël præfat. in lib. de verbô Del scriptô, *Scholasticos illos, ob Philosophiæ cum Theologiâ confusionem, dicendos potius Philosophos, quam Theologos.* Horum deinde vestigiis, quamvis non itâ pressè, institerunt, quotquot à sede Romanâ defecere Christiani; donec denique hōc seculô Cartesianæ Philosophiæ lux quibusdam affulsit Theologis, quibus sordescere cœperunt S. Literarum interpretamenta, quæ hujus lucis radiis non illustrata prodierunt.

3. Denique idem id non obscurè testantur, & confirmant quām plurima exempla difficiliorum S. Scripturæ textuum Philosophiæ ope explicatorum: Tot enim sunt, ut, si omnia hic in medium adferre satagerem, in maximum Exercitatio hæc nostra ex crescere volumen. Unum alterumque ex principalioribus adduxisse sufficiat. Ac

Primum esto de Deô, cui tanquam de homine loquens S. Codex, humana tribuit membra, dextram, oculos, aures, cor, &c. mortales affingit affectus, iram, pœnitentiam, amorem, &c. animales adscribit tam sensuum operationes, quām motus differentias. At nihil horum Deo competere sanæ mentis statuet Theologus: non enim verè, & propriè tali corporis mole, qualem nos circumferimus, determinatum ac circumscriptum est Ens illud perfectissimum infinitumque: Unde etiam nec animi motibus agitur, nec sensuum ministeriô in rebus percipiendis utitur, nec membrorum motum, ut se aliquò conferat, adhibet. Quamobrem jure meritô quoque unanimi consensu monent Theologi, talia de Deô dici quidem *αὐθεντικῶς*, at *συνεπειῶς* intelligenda esse, atque explicanda. Verum enim verò quis ipsos hæc edocuit? quis, quid *συνεπειῶς* sit monstravit. Non Scriptura, nusquam enim hæc explicat, quænam Deo per *αὐθεντικῶς*, & quænam propriè tribuantur; quænam *συνεπειῶς* & quænam simpliciter interpretanda veniant. Ergo Natura, ergo Philosophia, quæ naturæ lumine, & Deum esse, & quæ illi adscribenda, quæ deneganda sint, evidenter demonstrat. Sed verò excipientes magnō fervore mihi hic audire videor Theologos, atque afferentes, S. Scripturam in quibusdam quidem locis loqui *αὐθεντικῶς*; at in multis aliis *συνεπειῶς*, atque ex his se, quid *συνεπειῶς* sit, satis erudiri posse, adeoque in horum enucleatione Philosophiæ adminiculô nequaquam indigere. Verum mihi placidè respon-

respodeant roganti ; scire enim ex ipsis libet , undenam perspectum habent , cùm quædam loca Deo videantur corpus humanum adjungere , quædam detrahere , hæc propriè loqui , atque intelligenda esse , ista verò impropriè . Nam si quispiam directè contrarium statueret , affereretque omnia ista loca , in quibus illi ~~ad egenos patibulas~~ ponunt , propriè , & contrà , in quibus ~~tempore~~ agnoscunt , impropriè esse intelligenda ; sicque fieri explicatu facilitiora , atque planiora ; Quānam quæso ratione hunc interpretem erroris convincerent ? quibus argumentis ipsius explicationem falsitatis arguerent ? nullis sanè nisi ex Philosophiâ petitis , ad quam , tanquam ad sacram anchoram , ut ipsorum antecessores refugerunt , sic & ipsis refugiendum esset , nisi incassum verba fundere , & oleum atque operam ludere vellent .

Alterum exemplum sit de Eucharistiæ Sacramentô , cuius institutionis verba , *Hoc est corpus meum* , in varios à Christianis torquentur sensus . Papistæ enim sic explicant , Hoc transubstantiatur in corpus Christi ; Lutetiani autem hōc modō intelligunt , Hic panis localiter conjungitur corpori Christi ; Reformati denique ita interpretantur , Hic panis est signum corporis Christi . At harum trium discrepantium explicationum quænam est vera ? quænam falsa ? quænam sensui respondet , quem in animō habuit Christus , dum hæc verba proferebat ? Edocuit hoc Philosophia . Reformati enim illius ope suam stabilierunt , ac Pontificiorum & Lutheranorum sententiam absurdam esse ostenderunt ; dum ex Physicis demonstrârunt , Panem , salvis remanentibus illius accidentibus , in aliud corpus non posse transubstantiari , nec unum idemque corpus posse pluribus locis simul inesse , nec duo corpora in unō eōdemque locō , & alias absurditates , quæ horum opinionem necessariò consequuntur .

Ultimum in Scenam prodeat exemplum de S. S. Trinitate , quæ apud quosdam Theologos Mysterium audit , apud alios monstrum omnium absurditatum farragine refertum . Hanc ut illi contra horum insultus atrocissimos defenderent , & sartam tectam , quamvis ignotam , & non intellectam conservarent , quænam monstra vocabulorum , quasnam distinctiōnum nugas ex intimis Metaphysices penetralibus atque adytis non petierunt , aut de noyō , si non reperirent , finixerunt ? Quantò sanè satius fuisset illam pro Mysteriō non habuisse , & Philosophiæ ope , antequam , quod esset , statuerent , secundum veræ Logices præcepta , quid esset , cum Cl. Kekkermannō investigâsse ; quām tantō fervore ac labore in profundissimas speluncas , & obscurissimos Metaphysicarum speculationum atque fictiōnum recessus se recipere , ut ab Adversariorum telis sententiam suam in tutō collocarent . Profectò magnus ille Vir , in omnibus Aristotelicæ Philosophiæ partibus perdoctus , System. Theol. lib. I. cap. 3. dogma illud , quam-

vis.

vis apud Theologos eō nomine non multum gratiæ iniverit, ità ex immotis Philosophiæ fundamentis explicat ac demonstrat, ut paucis tantùm immutatis, atque additis, nihil amplius animus veritati sincerè deditus desiderare possit: quod & nobis ostendere non difficile foret, si instituti nostri ratio id impræientiarum pateretur. Quicquid sit, hoc saltem, quod contendebamus, manifestum evadit, scilicet & hunc in S. S. Triade explicandâ, & illos in propugnandâ atque oppugnandâ Philosophiam in subsidium vocâsse.

Atque sic tribus his exemplis probationi finem imponimus, ac simul etiam priori nostræ Exercitationis parti, in quâ propriæ sententiæ explicationem ac demonstrationem promiseramus.

C A P. VII.

1. *Munus illius, qui quid auctoritate alicujus scripti probat.*
2. *Quid sit vera sapientia, quid apparet.*
3. *Philosophiam & sapientiam veram in Scripturis non damnari à Paulo Epist. ad Corinth. quibusdam locis cap. 1, 2, & 3. occurrentibus.*
4. *Nec etiam cap. 2. vers. 14.*
5. *Denique nec Epistol. ad Colossens. cap. 2. vers. 8.*

Sequitur nunc, ut ea, quæ nostræ sententiæ objici possent, examinemus, ac diluamus. Hæc autem duum sunt generum, vel enim è S. Literis petuntur, ve extra illas sese oggerunt. His sequenti, illis, quod jam præ manibus est, capite respondebimus. Multa in Dei verbô reperiuntur loca, in quibus Philosophia, aut Sapientia (hæc enim, quamvis differant, vocabula, eadem tamen designant rem) à S. Scriptoribus damnari videtur, atque rejici, non tantùm tanquam cælesti doctrinæ inutilis, sed etiam noxia: quæ omnia malè intellecta, atque explicata, Adversariis ansam possent præbere sententiam nostram oppugnandi, ac tanquam divinis eloquiis contrariam explodendi; quam ne improvidi r̄imis, ac præcipitantes arripiant, nostrarum partium esse duximus impedire, quod, ut commodè fiat, paulò altius rem ordiri libet.

1. Quicunque, uti decet, auctoritate alicujus libri sententiam suam certò adstruere contendit, scopum feriisse nequaquam censendus est, si solummodo quædam inde adducat loca, in quibus eadem, aut similia, quibus suam mentem expressit, reperiuntur vocabula, aut etiam quæ id, quod ipse statuit, innuere videntur: Sed præterea ipsi demonstrare incumbit, istis verbis idem id, quod illis probare molitur, innuisse, atque expressum voluisse

luisse scripti illius auctorem. Non enim de vocibus aut verisimilitudine disceptatur: At de re ipsâ, ejusque inconcessâ certitudine. Unde mihi nugari, & non profecturis littora bobus arare videntur omnes illi Theologi, qui, ut suorum dogmatum veritatem ostendant, aut aliorum falsitatem redarguant, S. Scripturæ loca quā plurima, in quibus eadem, aut à suâ sententiâ non multùm discrepantes, voces occurunt, undiquaque corradunt, atque coacervant, omissâ, quod præcipuum est, demonstratione, quâ evidenter doceatur, idem id, quod illi contendunt, in animô habuisse, istorum locorum divinos scriptores. Quapropter etiam nullò jure ab Adversariis aliam suarum probationum refutationem, aut suarum objectionum solutionem mereri, aut exigere posse videntur, quā nudam, ac simplicem suorum argumentorum negationem, quâ sibi omni ex parte satisfactum fateri debent; nisi se procul ab omni disputandi ratione remotos, & genuinæ demonstrandi Methodi planè rudes esse, ostendere voluerint. Hâc jam stratâ viâ si incedere animus esset, possimus & nos pro jure nostrô prolixam hîc loci Responsionem declinare, tantùm inficias eundô, ullos S. codicum textus assertioni nostræ adversari, aut contradicere, cùm id nondum ab ullô Theologô probatum sit, nec unquam probari poterit: Sed libet impræsentiarum esse largioribus, atque ultrò defensioni nos accingere, ostenderéque, nulla, quæ passim ex Dei verbô adducuntur à Theologis loca aut nostræ sententiae repugnare, aut ejus probationem labefacere.

2. Hoc autem ut debitè præstemus, considerandum imprimis venit, vocabulum Philosophiæ, aut sapientiæ, ambiguum esse, atque tam veræ, quā apparenti passim attribui. Vera (de quâ cap. 5. sermo fuit) ea est, quæ in Dei Rerumque creatarum solidâ cognitione, atque indefessâ veri boni prosecutione consistit. At contrà sapientia apparet, quæ vanas de Deô, Rebusque creatis venditat opiniones, & conjecturas, quas humana mens præjudiciis, à sensibus, & ex malâ educatione, ac institutione haustis, obsita, & unâ alterâve superficiariâ observatione adjuta, excogitavit, ac per verisimiles tantùm rationes, & obscurè confusèque perceptas adstruxit, & inanibus distinctionibus, ac argutiarum subtilitatibus tueri necesse habet: quæque insuper bona, non vera, sed apparentia, quæ ad caducas hujus vitæ commoditates pertinent, qualia sunt honores, divitiæ, voluptates, fama, & similia, cæcō impetu, ac pertinaci labore sectatur, atque prosequitur. Cùmque apparet hæc sapientia inania captet, multò verborum eget apparatu, multâ sermonis opus habet grandiloquentiâ, quod mentis oculis imponat, hominesque ad se pelliciat: quæ omnia, cùm veritas nuda gestiat conspici, aspernatur, & ut sibi inutilia, ac impedimento futura rejicit sapientia vera, ornarique negans, solùm est contenta doceri.

G

3. His

3. His præmissis pergamus ad ea Scripturæ loca, in quibus aut Philosophia, aut Sapientia damnari videtur: inter quæ principem locum dabimus iis quæ occurunt in priore Pauli Epistolâ ad Corinthios, cap. 1, 2, & 3, tum, quod h̄ic plures similes simul concurrunt, tum quod his expeditis reliquorum explicatio sponte sequetur. Taxat in hujus Epistolæ initiō Apostolus scismata inter Corinthios exorta, eorum causam exponens atque originem, reprehendit vanitatem atque ambitionem Doctorum quorundam, qui nomine Sapientiæ, atque eloquentiæ primatum in illâ Ecclesiâ ambiebant, atque affectabant; simulque auditorum stultitiam, qui tales admirati Doctores, in partes & studia contraria scindebantur. Hos ut in viam reducat salutarem, dehortatur à sectandis hominibus istis vertiginosis & scismaticis, eumque in finem prolixè differentiam ostendit inter cælestem salutis doctrinam, & Sapientiam mundanam, inter hominem spiritualem, & animalem seu carnalem, inter eloquentiam divinam ac simplicem, & humanam ac turgidam. Sed singula, quæ nobis negotium facessere possent, loca videamus atque enucleemus. Cap. 1. v. 19. Hæc habentut. *Abolebo sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentum tollam è mediō.* & v. 20. *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conqueritor seculi istius? nonne infatuavit Deus sapientiam mundi hujus?* & Cap. 2. v. 6. *Sapientiam non loquimur seculi hujus neque principum seculi hujus, qui abolentur.* & cap. 3. v. 19, 20. *Sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum: Scriptum est enim, carpit sapientes cum versutiâ ipsorum. Et rursum, Dominus novit cogitationes sapientium esse vanas.* His in locis per sapientiam sapientum, intelligentiam intelligentum, sapientiam mundi hujus, seculi hujus, ac principum seculi hujus Philosophiam intelligi, eamque damnari crepant omnes ferè interpretes. Sed perperam: nam Apostolum non sapientiam veram, sed apparentem designare, atque perstringere, tum ex ejus patet scopô jam allatô; quoniam scismatum causa esse nequit vera, cum vera sit, & verum bonum prosequatur, tum ex iis manifestè demonstratur, quæ de illâ ab Apostolô dicuntut. Neque enim veram abolebit, aut è mediō tollet, aut infatuavit, aut pro stultitiâ habet Deus; cum ejus sit autor, illaque nil nisi verum, & bonum, quæ æterna sunt, doceat: Sed apparentem, quæ ex hominum cerebrô profecta verisimilitudines captat vanas, atque inania & fluxa bona sectatur: unde etiam humana, hujus mundi, hujus seculi, & principum hujus seculi, ab Apostolô nuncupatur; idque vel respectu causæ, quatenus ab hominibus hujus mundi & seculi est inventa, atque exulta; vel respectu objecti, quatenus circa res hujus mundi & seculi versatur. Et hâc qui prædicti sunt, *Carpit Deus cum versutiâ ipsorum, eorumque cogitationes novit esse vanas;* quæ locum in veræ sapientiæ possessoribus nequaquam obtinere queunt. Præclarum enim Dei donum

donum est, cuius in Sacris sincera laus toties prædicatur, cuius indefessum studium toties commendatur; ut etiam illam precibus à Deo petere expressè jubeat Apostolus Jacobus cap. i. v. 5. his verbis. *Si cui vestrum deest sapientia, postulet à Deo, qui dat eam benignè omnibus, nec exprobrat, & dabitur ei.* Atque huic nostræ horum locorum explicationi consentit gravissimus veteris Ecclesiæ Doctor Clemens Alexandrinus, lib. i. Stromat. quando ait. *Sapientes eos (Græcos) dicens Scriptura, non reprehendit eos, qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur sapientes. De his autem dicit. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo: infert itaque Apostolus: Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi inquisitores hujus seculi? &c. Similiter lib. 5. Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium reprobabo, eorum scilicet, qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Et rursus lib. i. Dominus solus cognoscit disceptationes sapientum, quod vanæ sint: Sapientes utique Scripturâ vocante Sophistas, qui in dictionibus versantur, & artibus superfluis; & paulò post. De iis & similibus, qui se inani dicendi genere exercuerunt pulcerrimè dicit divina Scriptura, Perdam sapientiam sapientum &c. Huc facit etiam venerabilis Beda, quando in expositione i Epistol. ad Corinth. cap. 3. quam ex D. Augustini operibus concessit, hæc habet. *Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Dicitur aliquando in Scripturis Sapientia pro astutia, abusione verbi, non proprietate rei. Unde etiam dicitur. Ubi sapiens? Ubi Scriba? ubi Conquisitor hujus seculi? nonne stultam Deus fecit sapientiam hujus mundi?* Et Anselmus in i. ad Corinth. cap. i. v. 19. *Insultat* Apostolus Sapientiæ & astutiae probatæ falsæ, & reprobæ, cum dicit. *Ubi sapiens, ubi Scriba, ubi inquisitor hujus seculi? Quasi dicat, nihil valet talium astutia.* Et est invectio in Iudeos & Gentiles, &c. Videantur etiam quæ habet in cap. 2. A quibus omnibus non abludit D. Thomas Aquinas in hanc Epist. cap. prim. vers. 19. sic commentans. *Est autem considerandum, quod homines, quantumcunque mali non totaliter Dei donis privantur, nec in eis dona Dei reprobantur, sed in eis reprobatur & perditur, quod ex illorum malitia procedit: & ideo non dicit simpliciter perdam sapientiam: quia omnis sapientia à Dominô Deo est: Sed perdam sapientiam sapientum, id est, quam sapientes hujus mundi adinvenerunt sibi contra veram sapientiam Dei, quia ut dicitur Jacob. 3. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Similiter non dicit reprobabo prudentiam: Nam veram prudentiam sapientia Dei docet; sed dicit prudentiam prudentium, id est, quam illi, qui se prudentes estimant in rebus mundanis prudentiam reputant, ut scilicet bonis hujus mundi inhæreant: Vel quia ut dicitur Rom. 8. Prudentia carnis mors est. &c.* Eodem sensu in hunc locum scribit Thomas de Vio Cajetanus his verbis. *Significanter non dicit perdam sapientiam & intelligentiam, sed ad-**

jungit sapientium & intelligentium, quia nec sapientia nec intelligentia contrariatur cruci Christi; quoniam vero non adversatur: Sed sapientia sapientum (hoc est, ut utuntur illa homines habentes illam) & similiter intelligentia intelligentium (hoc est ut utuntur illa homines habentes illam) qui vocantur in mundō sapientes & intelligentes, est quae contrariatur Euangelio, est quam perdit & reprobat Deus. Nulla enim Philosophiae, aut scientiae pars contrariatur secundum se Euangelio ratione dicta: quia nullum verum contrariatur alteri vero: Scientiae autem sunt secundum se verae, & Euangelium est verum: sed presumtio hominum ad extendendum propositiones & media extra proprios limites contrarietatem parit veritati fidei Christianae. Atque hanc esse divi Pauli mentem confirmat, quod de stylō suō dicendi ipse adjungit, quando ait Cap 2. vers. 4. *Suam orationem & prædicationem non versatam fuisse in persuasoriis humanae sapientiae verbis;* & vers. 13. *Se loqui non sermonibus, quos docet humana sapientia.* His enim vanam Doctorum apud Corinthios eloquentiam perstringens, atque carpens, docet se in verâ ac salutari tradendâ doctrinâ non usum fuisse pompâ verborum, dicendi ambagibus, sermonis grandiloquentiâ, & oratorum flosculis ac pigmentis, quibus, ut sua erronea dogmata persuadeat, & pro veris credulis obtrudat, opus habet sapientia humana atque apparet, ut superius etiam à nobis annotatum. Atque sic, hæc loca sententiae nostræ nequaquam officere, fatis superque ostensum esse autumamus.

4. Venimus itaque filum Apostoli sequentes, ad locum, quem non tantum Theologastri, sed etiam gravissimi Theologi passim in ore habent, & Philosophiae aestimatoribus, ac propugnatoribus continuò objiciunt, tanquam nodum indissolubilem, atque inextricabilem. Occurrit autem ille cap. 2. vers. 14. & sic habet. *Animalis homo non est capax eorum, quæ sunt spiritus Dei:* sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur. Ex hoc loco confici posse putant, Philosophum atque sapientem esse incapacem rerum spiritualium: Nam per αἰθητον ψυχικόν, quod hominem animalem vertunt, Apostolum designare contendunt, hominem, nullâ aliâ cognitione praeditum, quamquam quæ lumine Naturæ debitis adminiculis instructo, acquiri potest. Unde etiam Theologi, qui jussu Præpotentium foederati Belgii Ordinum S. Literas in vernaculum transtulerunt sermonem, vocem φυσικῆς naturalis interpretati sunt; quamvis in annotationibus ad marginem appositis propriè *Animalis* significare concedant. Sed falluntur omnes: Nam præterquam quodd vocula φυσικόν, tam apud sacros quam profanos authores, nunquam per vocem *naturalis*, sed semper *animalis* interpretanda sit; non hic loquitur Apostolus de homine, qui tantum naturali lumine veram veri atque boni sibi comparavit notitiam: cùm non

non veri sapientis sit, sed vani ac stolidi eorum, quæ ipsi incognita sunt, judicium ferre: At expressè hic sermo fit de eō, cui, quæ non capit, nec cognoscere potest, stultitia sunt; ergo nequaquam de verō Philosophō, hic enim, donec rem clarē & distinctē perceperit, judicium suspendit: Sed aut de homine planē rudi, atque omni cognitione destitutō, qui *cæcum suorum affectuum impetum sequitur*; quemadmodum explicat Erasmus in Annotat. in hunc locum; vel *qui animaliter vivit, aut qui carnaliter de Deo sentit, ea, quæ videt in corporibus imaginans esse in Deo*, ut habet Hugo Cardinalis hōc locō, aut de Pseudophilosophis, quibus, quæcunque ipsos fugiunt, & quorum incapaces sunt, illicō damnare, atque pro stultiā habere, in more positum est. Et hos Spiritualibus opponendō admodum significanter Animales appellat Apostolus, utpote qui continuò occupati circa ea, quæ vitam hanc animalem, hoc est, vegetativam & sensitivam spectant, qualia sunt vietus & amictus, nec non honores, divitiæ, voluptates, &c. nunquam mentem à sensibus & sensualibus avocārunt: Sed iis toti immersi, spiritualia, hoc est, quæ ad animam rationalem, quæ spiritus est, pertinent, qualia sunt cognitio Dei, atque sui ipsius, negligunt, & à se longè removent atque abjiciunt. Quod idem velle videtur D. Hieronymus in hunc locum. *Qui spiritum Dei non habet animalis est, quia animalium ritu versatur, qui putat nihil esse post mortem: Et ideo, ut animal ventri libidinique committit se, aeternā morte periturus.* Et Beda in Expositione hujus loci, ex D. Augustini Operibus collectâ. *Qui carnaliter sapiunt, & carnalia de Deo sive in hac vitâ, sive post hanc vitam sperant; atque desiderant animales sunt.* Et paulò pōst. *Quis carnalis & animalis homo non per phantasmata sui cordis evagetr̄, & constituat sibi Deum, qualis ei pro suō carnali sensu placuerit, atque ita credat tantū longē aliter, quam Deus est, quantum à veritate vanitas differt?* Et rursus. *Qui vivit ex corpore, carnalis homo vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia sectatur. Animalis autem, quia fertur dissolutâ lascivitâ animæ suæ, quam non regit spiritus, neque cōercet intra metas naturalis ordinis, quia ipse se non subdit regendum Deo.* Sic etiam Dionys. Carthusianus hōc locō. *Animalis homo, id est, carnalis & vitiosus, cuius affectus, & intellectus in sensilibus detinetur.* Cum quibus duobus consentit D. Anselmus hōc locō, utpote apud quem eadem fere occurruunt verba: Et Erasmus, qui sic in Annotat. in hunc locum. *τυχης velut animum, id est, affectus sequens humanos.* Etenim quum Paulus hominem dividat in tres partes, carnem animam, & spiritum: *Hic animæ vocabulō pro carne videtur abusus.* Nec ab his abire videtur Zwinglius, quando in hunc locum commentatur. *Animalis hic dicitur ab anima τυχης. Idem autem valet ac si diceret carnalis.* Nam homo (quatenus Dei spiritu renatus non est) non solum corpore caro est, sed etiam

etiam animâ. Caro enim per se nihil cogitat. Et affectus carnis in animâ sunt non in carne. Solus ergo homo, qui affectibus ducitur caro est, quem hic animalem vocat. Deinde etiam, hunc esse verum hujus loci sensum, confirmant non tantum ea, quae præcedunt, de quibus suprà commentati fuimus, atque ea, quae sequuntur; vocat enim eosdem cap. 3. *carnales, quibus in sunt livor, & contentio, & dissidia,* quae in veros sapientes cadere non possunt: Sed etiam ea, quae habet Jacobus, cap. 3. vers. 14, 15. & 17. Ubi, apparenti veram opponens sapientiam, ait: *Hanc esse supernè descendenter, puram, pacificam, moderatam, obsequentem, plenam misericordiæ & fructuum bonorum, absque disceptatione, sine simulatione.* Illam verò terrenam, animalem, dæmoniacam, cuius effecta sunt *Invidia, irritatio, tumultuatio, & omne opus pravum.* Ubi notandum in Græcō occurtere vocabulum φυλετικός, adeoque idem Epitheton, quod homini rerum spiritualium incapaci apposuit Paulus, Sapientiæ apparenti à Jacobô attribui. Denique etiam omnia hæc multò adhuc evaderent manifestiora, si prout res exigit, enuclearetur atque fusè ostenderetur, quid per ea; quae sunt spiritus Dei, & per spiritualem dijudicationem significatum voluit Apostolus: Sed instituti nostri ratio, cui abundè satisfactum censemus, tam vastum mare ingredi non sinit, cum horum explicationi nimis diu jamjam immorati fuerimus, quod tamen non incongruum duximus, tum quod hic res ex professò tractetur, tum quod, ad horum exemplum, quilibet ex reliquis, quae de hâc agunt materiâ, S. Scripturæ locis, se facillimò negotiò expedire poterit. Quocirca & nos eorum explicatione impræsentiarum supersedebimus.

5. Sed verò, antequam manum de tabulâ tollamus, enodandus adhuc breviter est locus, non enim operosam requirit interpretationem, ubi ipsum Philosophiæ vocabulum expressum reperitur, quem ideo tanquam majoris emphasis atque probationis, passim crepant, non quidem Theologi perspicaciores, sed ex plebe ecclesiasticâ illi, qui cum reverâ nihil sciant solidi, sibi tamen mirè sapere videntur, & ubi de Philosophiâ mentio incidit, confessim & satis inconsideranter evomunt. Habetur autem in Epistolâ Pauli ad Colossenses, cap. 2. vers. 8. & sic sonat. *Videte ne quis sit, qui vos deprædetur per Philosophiam, & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Putant hîc Apostolum Colossenses hortari, ut sibi caveant à Philosophiâ; sed admodum crassè hallucinantur. Nam istâ voce non designari Rerum cognitionem, sed varias Judæorum sectas multi gravissimi existimant Theologi. Egregiè inter alios id explicat atque docet Dannhawerus in suâ ideâ boni interpret. & malit. calumniator. parte 1. sect. 3. art. 7. vers. 79. cuius locum integrum propterea hîc adscribere libet. *Quæstio est, inquit, quis sit sensus vocis Philosophiæ?*

losophiæ, Coloss. 2. v. 8? Sine dubio is, quie ejus vocis sensus fuit ed ætate, quæ Apostolus scripsit. Nihil autem aliud significabat tum inter Judæos Philosophia, quam varias Judæorum sectas. Nam historicus coævus Josephus expresse istas tres sectas Pharisæorum, Saducæorum, & Essæorum vocat tres Philosophias lib. 18. Antiq. cap. 2. & ἀλώσει φιλοσοφίας lib. 2. cap. 7. Sectas, quæ erant ante tempora Hasmonæorum Eusebius in duas familias distinguit, unam eorum, qui soli legi studebant: alteram eorum, qui legis auctoraria admittebant: illam priorem appellat lib. 8. præpar. Euangelic. Φιλοσοφίαν κατὰ τὰ ῥητὰ διδούται: posteriorem διαριτικό. Quin & aurei oris Pater τὰ τῆς φιλοσοφίας inquit homiliâ 64. in Matth. επιτάθη μιτά τὰ τῷ χειρὶ παραστατα; id est interprete Casaubono, post Christi adventum ratio benè vivendi secundūm legem fuit intensa. Confer Joseph. Scalig. in elencb. tribæresii Nicolai Serrarii cap. 22. Drusium in resp. ad Serrar. lib. 1. cap. 2. lib. 1. cap. 18. lib. 4. cap. 3. Frantz. orac. 106. & Affelman. in Miscell. select. 3. Hujus Philosophiæ Philosophemata fuerunt contentiones legales. Ex. grat. An in Sabbathô liceat vesci ovō quod gallina peperit in Sabbathô? An elevandi pedes è terrâ; num verò subinde in lapides impingen-dum? Confer. Matth. 6:5. cap. 9:11. cap. 23. 14:23. & cap. 12:2. Luc. 5:33. & cap. 18:12. Marc. 7:3. & 4. Hæc Dannhawerus, cujus sen-tentia ex totô hujus capitî contextu confirmatur. Deinde, quamvis con-cedatur, hîc loci voce Philosophiæ, denotari Rerum notitiam, non di-cit Paulus, cavendam esse Philosophiam, sed deprædationem per Philo-sophiam: unde evidenter sequitur, non veram, sed apparentem, vel (ut alii habent) non propriè, per se, & absolutè, sed impropriè, & per accidens sic dictam Philosophiam intelligi debere: vera namque neminem (ut ex suprà dictis liquet) deprædari potest. Sentit hoc Calvinus, cùm in hunc locum sic commentatur. *Quia multi falsò putârunt, hîc damnari à Paulô Philosophiam, definiendum est, quid intelligat per hoc nomen. Meò autem ju-diciò intelligit, quicquid ex se comminiscuntur homines, dum volunt propriò sensu sapere: idque non absque speciosò rationis prætextu, ut sit in speciem pro-babile. Et paulò pòst. Sed meminerimus Paulum sub Philosophiæ nomine tan-tum damnasse omnes adulterinas doctrinas, quæ nascuntur ex humanâ capite, qualemcumque habeant rationis colorem. Cum Calvinô facit Divus Ambrosius, sic in hunc locum scribens. Philosophiam dicit terrenam, per quam solent seduci, qui cupiunt prudentes judicari in hîc mundô. Hæc argumentis & sub-tilitate minutiarum quarundam componitur. Et paulò pòst. In cuius dispu-tationibus qui inciderit, vix aut nunquam evadet. Detinetur enim verisimilibus causis & commentitiis rebus, nihil tam verum æstimans, quam conspicitur & intelligitur in elementis. Eòdem ferè etiam modò D. Anselmus hîc locô. Moneo, ut ambuletis in Christô, & videte, id est, cautâ circumspetione cavete,*
ne quis

ne quis vos decipiat, seducens in aliquem errorem per Philosophiam terrenam, quæ argumentis & subtilitate componitur: & fallit dum verisimilibus causis & commentitiis rebus nihil tam verum æstimatur, quam quod conspicitur in elementis. Et paulò post. Vel cavete, ne quis vos decipiat per Philosophiam, id est, per philosophicam interpretationem idolorum, & per inanem, id est, ab omni utilitate, & omni veritate vacuam fallaciam talium dictorum, quæ est secundum traditionum hominum, id est, quasi sapientum, qui quasi prudentius idola exponunt secundum elementa mundi, &c. Similiter etiam Thomas de Vio Cajetanus hōc locō. Philosophiæ adjungit-inanem fallaciam, quantum ad officium prædandi homines à fide Christianā, quia non veritatis Philosophiæ est officium prædari Christianos, nisi ei adjungatur fallacia. Quæ quia duplisper adjungitur Philosophiæ, ideo subjungit, Secundum traditiones hominum, secundum elementa mundi. Aut enim inanis fallacia jungitur Philosophiæ ex traditione hominum, putà ex sc̄lā Stoicorum, vel Peripateticorum, & bujusmodi. Aut ex elementis mundi, hoc est, ex metiri & judicare ea, quæ sunt Christianæ fidei secundum elementa mundi, hoc est, causas cœlestes & elementares, & compositorum ex his: hoc enim est inanis fallaciæ, pro quantō judicium quod ex bujusmodi causis haberi potest, non se extendit ad excelsa Christi mysteria, quæ fide tenemus. Præter hos videantur And. Hyperius, Bened. Are-tius, August. Marloratus, Guiljelm. Estius, Joh. Piscator, & Nicol. Hem-mingius, hōc locō, qui postremus, cùm per omnes sc̄læ Philosophiæ partes discurrisset, earumque utilitatem ac laudem celebrasset, sic tandem concludit. Cūm igitur omnes partes Philosophiæ sint utiles & eximia Dei dona, sacrilegii genus est Philosophiam in universum damnare. Atque hanc fuisse Apostoli mentem confirmat subsequens exegesis, addit enim inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, hoc est, secundum humanam sapientiam ab hominibus animalibus traditam, & secundum opiniones de elementis & principiis rerum naturalium, quæ tum temporis plurimæ & diversæ Græcos Philosophos invaserant: & non secundum Chri-stum, qui veritas & vera Deisapientia est. Hinc superioribus subnectit Cal-vinus. Quod proximè sequitur de inani deceptione, sic resolvo; cavete à Philosophiâ, quæ nihil aliud est, quam inanis deceptio; ut sit hoc additum appositivè. Et per κίνητα διάταξις declarare Apostolum, quid vocabulō Philosophiæ intelligat, dicit in hunc locum Joh. Piscator. Particula itaque & non habebit vim con-junctionis copulativæ, sed interpretativæ sive: & prius declarabitur per posterius, quasi haberetur, per Philosophiam, sive inanem deceptionem. Sen-sus ergo est (sunt verba Kekkermannii Præcogn. Philosoph. lib. I. cap. 4.) Cavete ab inanibus deceptionibus, & figmentis variarum opinionum, quæ ab hominibus gerentibus titulum Philosophorum, nomine Philosophiæ venditantur.

Dehor-

Dehortatur igitur Paulus Colossenses à figmentis Platonicorum, Epicureorum, Stoicorum, & præcipue Sophistarum, qui tum temporis maximè in Græciâ vigebant, & in utramque partem de quâlibet re copiosè differebant, & opinionibus suis, argutè ac facundè propositis, & idcircò veram sapientiam præ se ferentibus, conabantur à salutari Christi doctrinâ Colossenses seducere; in quem sensum & finem etiam vers. 4. habet; *Hoc dico, ne quis vobis imponat probabilitate sermonis;* Quod etiam spectat hoc Theodoreti in hunc locum. *Quam superiâs dixit probabilem, & ad persuadendum aptam orationem, hic appellavit Philosophiam:* Non autem à verâ Philosophiâ, ut pote quæ nos non spoliat veritate cœlesti; sed potius ad eam acquirendam dicit, & defendendam armat. Desinat igitur in posterum boni illi viri, ac ipsos cæcō impetu sequentes Idiotæ locum hunc in vituperium Philosophiæ, & erroneæ suæ opinionis defensionem adducere: cùm non tantum ratio, à nostris stet partibus; sed etiam magnus gravissimorum omnis generis Theologorum numerus, quales sunt præter jam citatos Clemens Alexandrin. lib. 1. & 5. Stromat, Zanchius & Beza in hunc locum; Melchior Camus Locor. Theol. lib. 9. cap. 9. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 10. Casman. Philosoph. Christian. part 2. Quibus omnibus adjungimus Augustinum, ejusque verbis lib. 1. de Ordin. cap. 11. præsens caput concludimus. *Divinæ Scripturæ non omnino Philosophos, sed Philosophos hujus mundi evitandos esse præcipiunt.* Item, *Nam quisquis omnem Philosophiam fugiendam putat, nihil nos vult aliud, quam non amare Sapientiam.*

C A P. VIII.

1. *Nulla veræ Philosophiæ dogmata Theologicis esse contraria.*
2. *Ex nihilo nihil fieri, & Idem non posse reproduci numericè, non esse vera Philosophicè, & Theologicè falsa.*

1. **A**bsolvimus, quæ ex Sacris sententiæ nostræ opponi possent, præcipua; neque enim omnia persequi necesse arbitramur, cùm argumentum id à plerisque Authoribus, capite superiori citatis, plenissimè pertractatum fuerit. Progredimur itaque ad ea, quæ extra Dei verbum, nobis objici queunt. Hæc, cùm pleraque parvi ad modum momenti, & cuilibet per allatam præcedenti capite distinctionem solutu facilia sint, silentiō præteriremus omnia, nisi unum occurreret, quod aliquam præ se ferte difficultatem videatur. Est autem hoc, quod Philosophia multa statuat dogmata, quæ cum Theologiâ & S. Scripturâ adversis pu-

H

gnare

gnare fontibus videantur: unde quis facile inferre posset, illam hujus interpretari genuinam & legitimam minimè censeri debere. Quomodo enim verum ex Divinis Scriptis sensum erit, ac eratum firmis demonstrabit argumentis illa disciplina, quæ non tantum à S. Literis longè remotas, sed etiam, quod majus est, contrarias illis sententias hinc inde quandoque docet, atque afferit, secundum vulgatum illud, *Dantur multa Enunciata, quæ sunt vera Theologicè, ac Philosophicè falsa?* Sed respondemus concedendò, apparentem quidem, atque erroneam Philosophiam nonnulla posse S. Eloquiis adversantia dictitare ac statuminare: At de verâ id prorsus negandò. Atque adeò dicimus, quicquid verum est aut falsum in Theologiâ, etiam verum esse aut falsum in verâ Philosophiâ: & contrà quicquid verum est aut falsum in hâc, etiam verum aut falsum esse in illâ; nec unquam, quod in unâ verum est, in alterâ falsum esse posse: Sed ubique suavissimâ harmoniâ in veritate ac falsitate ambas covenire atque consentire.

Quod autem addatur, quædam esse, quæ sunt vera Theologicè, & Philosophicè falsa, mirari satis non possumus. Veritas enim semper una atque eadem existit, & sibi perpetuò constans, nunquam faciem mutat, nunquam alium atque alium induit vultum, in quâcunque etiam tradatur disciplinâ ac scriptô. Quî quæso, cùm nihil aliud sit, quam sermonis cum rebus convenientia, posset unus idemque sermo rebus congruere hōc in librō, atque in aliō traditus ab illis discrepare. Sanè cùm Deus immutabilis sit, tamque Philosophiæ, quam Theologiæ auctor, absurdissimum est cogitare illum in hâc, aliquid esse verum, docere posse, quod in illâ docet esse falsum, & contrà in hōc esse falsum, quod in illâ docet esse verum. Adeò ut id, quod naturæ lumen verum esse dicit, lumen gratiæ non possit, tanquam falsum, repudiare; & id, quod veritati consonum afferit Scriptura, non possit ut eidem dissonum rejicere natura: Aliâs enim unum idemque & verum & falsum esset simul, quô nihil rationi magis contrarium. Quod idem etiam luculentissimis verbis exprimit Mornæus, cum in præfat. exam. lib. de veritat. Religion. sic inquit. *Naturæ igitur axiomata, & principia, naturæ, inquam, quam Deus fecit, ipsi Deo contraria esse non possunt: Est verò præterea Deus ipsa ratio, veritas ipsa. Omnis igitur alia ratio, omnis veritas ab eō pendet, ad eum refertur, extra eum ne consistere quidem potest, tantum abest, ut, quod in naturâ verum est, & rationale, in Theologiâ sit falsum & irrationale, quæ certè contra naturam non est, sed contra naturæ corruptionem, quæ est contra veram, & genuinam naturam.* Firmum igitur ac ratum sit, & maneat, inter veritatem Philosophicam & Theologicam nullam omnino pugnam esse posse.

2. Verumenimverò forsitan Adversariis adhuc aqua hæreret, nisi magis particulatum ostendatur, Enunciata, quæ tanquam vera Theologicè, & Philo-

Philosophicè falsa vulgò enumerantur, talia non esse. Ut enim suam probent opinionem, quædam in scenam producunt, ut, quod ex nihil fiat nihil, idem non possit reproduci numericè, mundus sit æternus, virgo non possit parere, unum non sit trinum, corpus grave feratur deorsum, ignis urat admotam materiam, à privatione ad habitum non detur regressus, & id genus alia, quæ istius notæ esse nulli dubitant. Ergo age, morem illis geramus, atque unum ac alterum examinemus, ipsosquæ prorsus falli ostendamus. Primo igitur afferunt, *Ex nihilo nihil fieri*, & hoc Philosophicè verum esse ajunt, & quidem rectè, cum principium per se cognitum sit, & inter notiones communes recensetur; At verò Theologicè falsum: Nam Deum mundum hunc aspectabilem, & quæcunque eō continentur, ex nihilo condidisse docent S. Paginæ. Ad quod respondemus negandō; quantâcunque enim sedulitate ac diligentia illas evolverimus, nullibi aliquid, quod istius speciem præ se ferebat, reperire potuimus, quam lib. 2. Macabæor. cap. 7. vers. 28. qui cum Apocryphus sit, adeoque apud plerosque Christianos divinâ autoritate non polleat, ac præterea etiam Philosophiæ faventem explicationem admittat, nullum hīc negotium facessit. Verùm an non Moses (sic mihi magnō fervore regerentes audire video) satis expressè hoc docet, cum libros suos sic orditur, *In principio creavit Deus cælum & terram*, hoc est, ex nihilo fecit; sic enim interpretandum est vocabulum *Creationis*? Sed verò rogare mihi liber, quisnam illos edocuerit, cum multis aliis priorum Genesios capitum in locis *creare* significet ex aliquâ præexistente materiâ producere, in ipso tamen linime denotare productionem ex nihilo? Undenam tales hauserunt interpretationem: Sanè non ex Scripturâ, nullus enim locus hoc habet, non ex Philosophiâ, hæc enim contrarium statuit, ut ipsi fatentur. Erit ergo, aut ex ipsorum cerebrô profecta, aut institutione accepta: Quapropter etiam donec illud axioma Theologicè falsum esse demonstraverint, tam in Theologiâ, quam Philosophiâ verum maneat atque indubitatum. Alterum, quod producitur est, *Idem non posse reproduci numericè*: quod quidem Philosophicè verum esse concedunt, quoniam ad omnis individui procreationem, & conservationem (quæ nihil aliud, quam continua procreatio est) confluxus causarum partialium individuarum requiritur: At in Theologiâ falsum esse clamitant; docet enim illa, eadem numerô corpora in novissimô extremi Judicii die resurrectura, idque probat ex Job. cap. 19. vers. 25, 26, & 27. & 1 Corinth. cap. 15. At profectò mirari satis non subit, viros gravissimos, atque alias satis perspicaces, ita opinionibus, aut ab infantia haustis, aut institutione acquisitis, aut cæcō impetu arreptis adhærere, ut istas sine probationum accuratâ, & nulli parti addictâ examinatione, mordicūs teneant, doceant, defendant. Nam dogma hoc de ejusdem

carnis resurrectione, & sanæ rationi, ut diximus, repugnat, & ex allatis Scripturæ locis neutiquam inferri potest. Prior enim, ex V. Testamento depromptus, in Hebræo textu ita confusus, perturbatus atque obscurus reperitur, ut inde ne idoneus quidem sensus, multò minus ejusdem carnis resurrectio elici queat. Posterior autem si leviter tantum examinetur, non tam eorundem, quam novorum corporum resuscitationem docere deprehendetur. Quapropter, si hoc Enunciatum falsitatis in Theologiâ convincere satagunt, alia, quibus id præstent, argumenta ipsis in medium proferenda erunt. Quæ cùm in Dei verbô occurrant nulla, in Theologiâ pariter, ac Philosophiâ firmum erit ac ratum. Reliqua, quæ superiùs à nobis fuerunt recensita, quod attinet, horum similis est ratio, ut fùlè ostendit Keckermannus lib. I. Præcogn. Philosoph. cap. penult. & Alsted. Præcognit. Theologic. lib. 2. cap. 10, qui etiam ibidem plurima, quibus pugnam Philosophiæ cum Theologiâ astrarere conantur Misophiliophi, argumenta enumerat, atque enervat. Nos breviter, neque enim operæ pretium putamus ea prolixè persequi, respondemus, omnia ista Enunciata, si ab omni vocabulorum ambiguitate liberentur, & rectè justèque distinguantur, limitenturque, ac vera esse, legitimè rationibus Philosophicis demonstrentur, nullò prorsus modò Theologiæ, aut S. Scripturæ contrariari posse: sed aptissimè congruere debere: *Sacra enim Scriptura* (ut habet referente Kekermannô Consilium Lateranense tertium: anno 1180. celebratum, sess. 8) *veritati Naturæ non repugnat, eò quòd verum vero non contradicat.*

C A P. IX.

1. *Ecclesiam, Patres, Concilia, Pontificemque Romanum non esse infallibilem Scripturæ interpretandæ normam.* 2. *Nec Spiritu Dei duci, nec veritates in S. Literis comprehensas certò eruere, ac demonstrare posse.* 3. *Erroribus esse obnoxios.*

1. **H**aec tenus propriam Sententiam, tanquam arcem extruximus, circumvallavimus, atque propugnaculis munivimus; ac deinde ab insultibus atque invasionibus hostium defendimus, ac fartam tectam conservavimus: Superest denique, nostri quæ pars est ultima cœpti, ut in inimicorum terras nunc descendamus, illorumque arces invadamus, expugnemus, ac demoliamur, quò nostra securior evadat, atque illustrior. Sunt autem illi in dupli differentiâ. Prima est Pontificiorum, altera Reformatorum, & qui ipsis hâc in parte favent. Hos in sequentibus, illos impræsentiarum aggrediemur, & quidem citò expediemus, utpote

ut pote exiguō humiliq; vallō muniti, & levis armaturæ militibus defensi: Quâ etiam de causâ in illos arma ferè non movissemus, & ut oppugnatione indignos neglexissemus. Nam, cui adeò abjectus est animus, & lœva mens, ut frivolorum hominum figmentis, non tantū omni sanâ ratione destitutis, sed præterea illam evertentibus, & quidem in rebus æternam salutem concernentibus, cæcō impetu assensum præbere, atque acquiescere possit, nullum faceſſere negotium ingenuo atque sincero almæ Veritatis amatori debere, semper judicavimus. Attamen, ne Exercitatio nostra aliquâ in parte manca foret, ac defectiva, illorum refutationi hoc caput impendere consultum diximus. Stauunt igitur, ut suprà etiam innuimus, jus potestatæmque Scripturæ ſenſum investigatingi, atque explicandi eſſe penes Eccleſiam, Pa-tres, Concilia, Pontificemque Romanum: eosq; certâ infallibiliq; Auſtoritate pollere clamitant, quâ & S. Literas interpretari, & de aliorum interpretationibus judicare poſſint: adeò ut ipſorum explicationibus, aut ſententiis de aliorum explicationibus latis nemini refragari, nemini contradicere ſit licitum, atque permifſum. Huic Tyrannidi ſe omnes, quibus Chriſtiana libertas adeò cordi fuit, ut hoc conſcientiis intolerabile excuſſerint jugum, ſatis animoſe, atque alacriter oppofuere, ac illius propugnatores in profundas anguſtias redēgēre. Nam quotiescumque hujus Sententiæ deſtru-ctores, juſ iſtud interpretationis Eccleſiæ minimè competere, docuerunt, excipiunt aſtructores, ſe per Eccleſiam, Patres intelligere Eccleſiæ Docto-res. At verò cùm deinceps etiam ab illis hujus effugii difficultates atque abſurditates proponuntur, regerunt hi omnes illas facile ac certiſſimè à Con-ciliis, præcipue Generalibus, tolli. Quod porrò ab illis quando falſum quo-que eſſe demonstratur: proferunt tandem hi ultimum refugium, Pontificem Romanum, à quô confirmata Concilia veros infallibileſque S. Scripturæ in-terpretes eſſe ſtauunt: quin etiam illi ſoli omnes interpretis veri atque in-dubitati competere conditiones, tanquam extra omnis erroris periculum evecto; adeò ut ipſe Bellarminus afferere non erubescat: *Si totum Concilium staret ab una parte, Pontifex ſolus ab altera: Pontifici potius eſſe credendum, quam toti Concilio.* Ita ut illud illuſtre ac ſplendidum Eccleſiæ nomen, quod prætendunt, quoque Patres, Concilia, ac Pontificem iſum comprehen-dunt, in hunc ſolum tandem terminetur ac resolvatur. Quæ omnia nos cùm ex ſe, quam infirmō instabiliq; fundamentō nitantur, ſatis oſtant, atque ab Adversariis etiam fuſe pertractata ſint, prætereunteſ, uno tantū altero ye inexpugnabili argumenro, Sententiam hanc erroneam eſſe, oſten-mus atque demonſtrabimus.

2. Primum petitur ex numerō verorum S. Literarum Interpretum, quos tres noſtrō calculō tantū ponimus, nempe vel iſpos Novi Veteriſque

Testamenti Authores, quando scilicet adhuc superstites, aut scriptō, aut vivā voce, suam de ancipiū in operibus suis occurrente oratione mentem aperiunt atque exponunt, secundūm tritum illud, *Optimus interpres verborum quisque suorum*; vel quos in interpretando extraordinariē, atque immediate coelesti suō numine afflat SS. Dei Spiritus; vel denique qui certō divinorum Eloquiorum veritates & eruere, & se eruisse demonstrare possunt. In horum autem interpretum censem, & quidem medii postremique ordinis (cū primi jam diu ē vivis excesserint, adeoque non amplius in Christianismō locum obtineant) non venire potest, nec Ecclesia, nec Patres, nec Concilia, nec Papa Romanus. Ecclesia enim visibilis (de quā hic sermo est; nam invisibilis, cū sit cōetus omnium ad vitam æternam electorum, qui ab initio mundi fuerunt, sunt, & erunt, non potest in hāc vitā sententiam suam circa interpretationem Scripturæ explicare) ex reprobis conflatur & electis. Reprobi autem, nec Spiritu Dei duci, nec illius oraculorum veritates infallibiliter intelligere, ac docere possunt: Ergo nec tota Ecclesia. Quod si verò Pontificiū de suā propriā hoc dictum velint: Ea sanè si non tota reproba est, paucissimos continebit Electos, cū S. Literarum prorsus ignari sint non tantū omnes Laici; sed etiam plerique ex Clericis, atque ipsis Sacerdotibus. Adde, quod ipsis Laicis munus id, quod apud ipsis Ecclesiæ proprium est, nequaquam tribui possit, cū illis, qui tamen maximam apud Pontificios Ecclesiæ partem constituunt, Sacrorum Codicum ne lectio quidem, multò minùs interpretatio concessa; sed sub gravissimis pœnis interdicta sit, ac prohibita. Patres verò Concilia, & Pontificem, nec divinō numine in interpretandō extraordinariē afflatos eruisse, nec orationum, quas sacræ continent paginæ, veritates certō eruisse, atque demonstrâsse, ostendunt eorum pugnantes inter se interpretationes. De Patribus id confitentem habemus ipsum Bellarminum, qui non raro in suis Controversiarum libris oppositas eorum expositiones unius ejusdemque S. Scripturæ loci adducit. Sic lib. 2. de Christō cap. 2. ait, *Patres non sequimur, quando proprias ac singulares sententias aliis contradicentes defendunt. Exemplo sit Beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irritum, si ab hæreticō tribuatur; Scimus enim hāc in re Doctores cæteros Cypriano non consensisse.* Concilia etiam Generalia inter se pugnare in locorum multorum explicatione, cuilibet ea perlegenti, ac inter se conferenti satis manifestum evadet, ut id operosā probatione non egeat. Pontifices denique multas contradictorias S. Scripturæ explicationes tradidisse, ac contraria decreta edidisse, etiam in rebus fidei, satis superq̄ue testatur Jus Caronicum. Sic Innocentius primus Epistol. 3. Eucharistiam etiam infantibus dandam colligit ex Johan. cap. 6. vers. 53. *Nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem non habetis vitam in vobis, &c.* Postiores autem contra-

contrarium docuerunt, & adhuc dôcent. Sic Gregorius conjugium Sacerdotibus esse restituendum voluit; Posteriores autem negârunt. Idem statuit, cum esse præcursorum Antichristi, qui nomen Universalis Episcopi assume-ret; quod Posteriores tamen assumerunt. Plura hujus notæ videantur apud Chamierum Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 3. cap. 13. His etiam addi possunt de Pontificibus, ad enormem illam, quam illis, etiam supra Con-cilia, Bellarminus tribuit, autoritatem evertendam, tanquam duo Corol-laria; quòd multi fuerint Hæretici, & multi impii, prophani, atque scele-rati. Hæreticos fuisse inter Pontifices ex ipsis Pontificiis Scriptoribus multi fatentur. Præcipui inter alios fuerunt Eleutherus, Liberius, Felix, Ana-stasius, Honorius, atque Johannes vigesimus secundus, quorum hæretica dogmata fusè percenset, ac à Pontificiorum, sua Ecclesiæ capita quôvis modô purgare conantum, exceptionibus vindicat, Chamier. loc. cit. capp 9, 10, 11, 12, & 13. Et in hæresin prolabi posse Pontificem ipsum fatetur Jus Canonicum, disertè pronunciârunt non pauci Papistæ, atque argumentis probat idem Chamierus eôdem librô cap. 8. Sceleratos etiam & impios fuisse, ipse Platina in Vitis Pontificum, atque alii plurimi Historici testan-tur; Tales fuere, ut aliquos saltem in scenam producam, Stephanus sextus, Sergius tertius, Johannes duodecimus à plerisque numeratus, à nonnullis decimus tertius, Sylvester secundus, Bonifacius octavus, Benedictus deci-mus tertius, ac denique Alexander sextus, quorum scelera impietatesque enumerata habentur apud Chamier. loc. cit. cap. 6. Hujus autem farinæ hominibus an in S. Scripturâ interpretandâ Dei affulgere Spiritus, vel veri-tates divinorum eloquiorum investigandi ac demonstrandi inesse Facultas, & talis possit, qualem exaggerat Bellarminus, competere Autoritas cuius-libet, cui sincerum est sinciput, & sana in sanô corpore mens, judicio relin-quimus, atque permittimus.

3. Sic fuit primum, alterum argumentum deducimus ex Conditionibus, quas in verô Interprete requiri statuunt Theologi, ex quibus talem facimus syllogismum. Infallibilis S. Literarum Interpres, nec errare, nec partium studiô duci, nec provocationi locum relinquere; sed ad assensionem cogere, certâque homines cognitione imbuere potest. At Ecclesia, Patres, Concilia, Pontificesque Romani possunt errare, partium studiô duci, &c. Ergo non sunt infallibles Sacrarum Literarum Interpretes. De Majore cap. 4. §. 10. verba fecimus. At minoris confirmationem (præter ea, quæ in primi Argu-menti probatione attulimus, & quòd Ecclesia & Concilia hominibus con-stant, & Patres, & Pontifices homines sunt, à quibus istæ conditiones ab-eſſe possunt) per partes procedemus. Et quidem primò Ecclesiam errare posse, patet ex eō, quod Eucharistia etiam infantibus communicata fuerit
apud

apud Veteres, quâ de re multa habet Augustinus, atque alii. Præterea paulò post Concilii Niceni tempora, maxima orbis Christiani pars in perfidiam juravit, ut apud Sulpicium Severum lib. 2. legimus. Sic etiam Arianorum temporibus, illius hærefeos venenô totus ferè orbis infectus fuit, ut testatur Lirinensis, qui etiam fatetur, non repugnare, totam pariter Ecclesiam à fide posse deviare. Plura de his videantur apud Chamier. Panstrat. Catholic. lib. 2. cap. 16. Quod si autem prima deficiat in Ecclesia conditio, reliquæ etiam deficient, omnes enim in illâ fundantur, ut suprà ostendimus. Patres deinde errare posse, hinc manifestum evadit, quòd sæpenumerò verum Scripturæ sensum non asscuti fuerint, ut disertissimè docet Bellarmin. lib. 3. de verbô Dei cap. 3 sect. 9. & 10. Ubi ait, *Patres in S. Literis exponendis subinde lapsos fuisse, figuratè accipientes, quæ propriè, & propriè quæ figuratè erant accipienda*: adducitque exempla ex Origine, Papiâ, Justinô, Irenæô, Tertullianô, Laetantiô, aliisque. Idem docet etiam Hieronymus, cum 3 Tom. Epistolâ ad Theophilum sic scribit. *Scio me aliter habere Apostolos, aliter reliquos Tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam, ut homines aberrare.* Sic etiam ait, sibi commentarios quosdam in libros sacros excidisse, se eos fudisse potiùs, quâm scripsisse. Nec tantùm errârunt Patres, sed non pauci insuper partium studiô ducti fuerunt. Nam sæpe ex benevolentia, & amore quædam loquuntur, ut Augustinus in Enchiridiô ad Laurentium de Purgator. & Orat. pro mortuis, quodammodo & alios & se nimiâ amoris abundantiâ errâsse fatetur, ut quando de Amicis, & de charissimâ matre Monicâ cogitat. Sæpe quorundam timore alia reticent, ut idem testatur Epistol. ad Januarium 119. cap. 19. his verbis. *Multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctorum, vel turbulentarum personarum scandala devitanda liberiùs improbare non audeo.* Sæpe ex nimiâ quorundam reverentiâ, sæpe per quorundam Pontificum, & Imperatorum tyrannidem in absurdas S. Codicum interpretationes abacti fuerunt, ut Ariminensis Concilii, & Berengarii Historia abunde testatur. Sed ad hæc excipiunt Papistæ, se quidem non negare, hunc atque illum ex Patribus non aliquando errori fuisse obdoxium: Sed omnes simul consentientes semper verum docuisse, nunquam hallucinatos fuisse, atque catenus tantùm pro infallibilibus habere Interpretibus. At replicamus, primò futilem esse exceptionem, si enim unus in hujus Scripturæ loci, alter in illius interpretatione errare potest, quidni & omnes simul errare possunt? Deinde paucissima reperi loca, imò forsitan nulla, de quorum sensu omnes omnino Patres sententiam pronunciârunt: Præterea omnes, aut certè plerique omnes simul errâsse in exponendô locô Proverb. 8. Denique falsum esse, Consensum omnium omnino Patrum Pontificiis interpretationis normam esse, cùm omnia illorum Scripta testentur, quòd interdum nullius, interdum unius alte-

alteriusque duntaxat expositionem sequantur; etiamsi alii, & meliores Patres ab eâ dissentiant, ut fusè ostendit Polanus in omnibus suæ Symphoniacæ Catholicæ capitibus, & Syntag. Theolog. lib. I. cap. 45. Quæst. 7. Porro Concilia errare posse, palam facit ipsum Nicenum primum, quando milites damnavit, qui Christianismum semel professi, postea iterum in militiam, etiam legitimam abiissent; quando quosdam pœnitentiæ Canones sancivit, qui multarum in Ecclesiâ superstitionum causæ exstiterunt, ac Christi merita diminuerunt atque obscurârunt; quando sacris personis conjugium prohiberi voluit, nisi id factum Paphnutius impedivisset, &c. Denique Pontifices Romanos errare posse, docent graves illorum atque frequentes in verbô Dei interpretandô lapsus. Ex. grat. Bonifacius VIII de Majoritat. & Obedient. cap. I. ut probet summam potestatem Secularem, atque Ecclesiasticam ad se pertinere, in scenam profert locum Euangelistæ Luc. cap. 22. vers. 38. *Ecce hic duo gladii*, &c. eumque pro se interpretatur. Item Cephas significat caput; ergo Pontifex est caput Ecclesiæ, cùm Johan. cap. I. vers. 43. dicat Cephas significare petram. Similiter Siricius Papa Epistol. I, quæ est ad Himerium Tarragonensem, cap. 7. & Innocentius I Epistol. 3, quæ est ad Exuperium Tholosanum Episcopum, locum I Petr. 1: 16. *Estatote sancti quia ego sanctus sum*, & Paul. Rom. 8: 8. *Qui in carne sunt Deo placere non possunt, vos autem non estis in carne, sed in spiritu*, ita interpretati fuerunt, ut inde deducant, Sacerdotes à conjugio esse arcendos; cùm Petrus de omnibus fidelibus loquatur, & Paulus de iis, qui carnalem naturam per Christi Spiritum nondum exuerunt. Sexcenta licet ejusmodi proferre: sed hæc sufficient; tædet enim jam talibus nugis diutius immorari. Qui plura cupit, ut & Argumentorum, quibus Papistæ suam stabiliunt & confirmant sententiam, solutiones, adeat jam sæpius laudatum Chamierum, Polanum, &c.

C A P. X.

I. Plurium Reformatorum dicta adferuntur, 2. Ex quibus illorum Sententia definitur, ac breviter perpenditur.

Devictis velitari, breviisque pugnâ imbellibus istis, atque inermibus hostibus, aciem nunc deflectamus atque arma promoteam in Reformatos, & quicunque ipsorum signa sequuntur, adversus quos fortiori pectore, longiorique dimicatione opus erit, utpote bellô strenuos, stratagematis insignes, armorum propugnaculorumque tutelâ bene instructos, & quod præcipuum est, à nemine adhuc, quod sciam,

I

oppu-

oppugnatos, multò minùs devictos debellatosque. Sententia enim, quam fovent, utut confusè atque obscurè proposita, satis plausibilis tamen apparet, & multis variisque & quidem speciem ponderis præ se ferentibus argumentis fulcitur. Quocirca etiam diutius ei erit immorandum, prolixiorque impendenda disputatio. Sed ultimus est labor, quô exantlatô secura pax, atque tranquilla nos manet quies. Age igitur, & sine longiori ambage hostem alaci animô aggrediamur.

1. Chærnierus Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 16. cap. 6, sic, nullâ factâ Spiritus Sancti mentione, Reformatorum sententiam definit. *Catholici sentiunt, non posse securius, certius, verius Scripturæ interpretationem haberi, quam per Scripturam ipsam.* Expressius Polanus Syntagmat. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 5. *Norma interpretandi Scripturam, & judicandi de interpretatione Scripturæ sacræ, verane sit, an falsa, est ipsamet Scriptura sacra, quæ vox Dei est.* At paulò aliter Wendelinus Theolog. Christian. Prolegom. cap. 3. Thes. 6. explicat. 1. *Jus summum, inquit, interpretandi Scripturas est penes Spiritum Sanctum in Scripturâ loquentem, vel penes Scripturam, quæ vox est Spiritus sancti.* Iisdem ferè verbis Walæus in Enchiridiō Religionis Christianæ, loc. de Scriptur. Interpret. *Sacra Scriptura est sui ipsius interpres; vel potius Spiritus sanctus loquens in sacra Scripturâ.* Et Loc. Commun. Theologic. de S. Scripturæ interpretatione. *Dicimus ipsum Deum in Scripturis loquentem esse supremum Interpretem Scripturarum: & mox, Nam Deum ita attemperasse Scripturam sacram dicimus, ut ea non tantum sit norma, sed etiam sui ipsius interpres.* In quibus etiam Deo, & Spiritui sancto suæ in Scripturâ interpretandâ partes videntur assignari, quemadmodum id afferit Whittakerus Disputat. de Scripturâ S. contra hujus temporis Papistas, Controvers. 1. quæst. 5. cap. 8. *Sententia nostra est, non oportere Ecclesiæ tribui summum judicium, atque autoritatem interpretandi Scripturas; sed Scripturæ ipsi, & Spiritui S. tum aperte in Scripturis loquenti, tum occulte easdem in cordibus nostris confirmanti.* Clarius adhuc & luculentius distinctiusque explicat Tilenus Syntagm. Disputat. Theolog. part. 1. disput. 8. thes. 1. & 2. his verbis. *Summum interpretandi jus, atque autoritatem vera Christi Ecclesia soli Spiritui sancto in Scripturis loquenti vindicat: statuitque verum Scripturæ sensum, quoad internam quidem πληροειαν, ab eō solō proficiunt: quoad externam verò persuasionem ex ipsâ Scripturâ optimè sumi.* Et Scarpus Curs. Theologic. loc. de S. Scripturâ, multò adhuc prolixius, hōc modō. Orthodoxorum sententia hæc est: *Summum jus, autoritatem, & judicium interpretandi Scripturas esse penes Spiritum sanctum in Scripturâ loquentem, nec Scripturæ interpretationem ad certam aliquam sedem, & successionem hominum, uti volunt Papistæ, alligatam esse, sed Spiritui sancto occulte Scripturas in cordibus fidelium.*

fidelium confirmanti tribui debere: nec enim ista pugnant, cùm dicimus hoc esse penes Scripturam, & penes Spiritum sanctum: nam dicitur Spiritus sanctus esse summus interpres, quia ut certò simus persuasi de verò Scripturæ sensu, oportet nos per Spiritum sanctum illuminari, alioquin nunquam illam ~~negocier~~, quæ fideliū mentibus inest, asscuturos, quibuscunque demum mediis utamur. Et hæc est interna persuasio, quæ nostantum attingit: nec enim hōc modō alios, ut sensum & judicium Spiritus sancti recipiunt, cogimus. Dicitur autem Scriptura ipsa, vel Spiritus sanctus in Scripturâ loquens summus interpres & judex respectu externæ persuasionis. Ideoque ut aliis persuadeamus, ad externum hoc Scripturæ judicium veniendum est.

2. Atque hæc tam fusè libuit adferre, partim ut Reformatorum sententiam inde elicere atque proponere possemus, partim ut pateret quomodo ipsimet illam exprimunt atque definiunt, quod sanè satis obscurè atque confusè, mēd quidem arbitratu, præstant. Etenim priores, nullâ faciâ mentione internæ aut externæ persuasionis, nunc Scripturam, quæ vox Dei, aut Spiritus S. est, nunc Deum, aut Spiritum S. in Scripturis loquentem nominant: quibus appellationibus nihil aliud, quam Scripturam ipsam intelligere mihi videntur; adeoque statuere, illam esse sui ipsius interpretem. Postiores autem, distinguendō inter internam & externam persuasionem, hanc Scripturæ, illam Spiritui sancto assignant, atque hoc per Spiritum S. in Scripturis loquentem denotare videntur, quamvis mox iterum Scripturam & Spiritum sanctum in Scripturâ loquentem confundant. Nos verò, quantum affe- qui ex dictis possumus, hanc ipsorum putamus esse mentem, nempe S. Scripturam certam esse infallibilemque se ipsam interpretandi normam, atque regulam, quâ, tanquam instrumento sensibus obviō, verus & genuinus di- vini verbi sensus externè non tantum erui ac demonstrari, sed etiam erutus expendi atque explorari debeat: At verò fidelium neminem de eō pienè ac planè posse in animō suō esse persuasum, nisi Spiritus S. accedat testimoniū, qui, tanquam causa interna, sensibusque non perceptibilis, illorum cordibus obsignet interpretationis veritatem. Atque hæc si illorum sit sententia, quamvis apertam non involvat contradictionem omni tamen difficultate non caret: Si enim post Scripturam ipsam ad plenam interpretationis persuasionem insuper requiratur Spiritus sanctus, non erit illa sufficiens atque infallibilis norma, qualis esse ab illis statuitur, nempe cui competit omnes, in verò interprete requisitæ, quas suprà enumeravimus, conditiones. Etenim si in interpretandō non possit errare, nec provocationi locum relin- quere; sed homines certâ cognitione imbuere, & ad assensum cogere, non insuper opus erit Spiritus S. testimoniō, quid enim quis ultra ista expetere potest? & si opus est Spiritus sancti testimoniō, ad assensum non poterit

cogere, nec homines certâ cognitione imbuere, sed provocationi locum relinquet, errorique erit obnoxia. Sed his, quæ in transitu attingere tantum libuit missis, unamquamque hujus sententiæ partem seorsim refutemus; ac primò quidem scripturam non esse normam seipsum interpretandi.

C A P. XI.

1. *Sententia Reformatorum, quâ Scripturâ sui ipsius interprestatitur, explicatur,* 2. *Atque illius difficultates adferuntur.* 3. *Vocabulorum orationumque significatus non Naturâ, sed hominum conversatione innotescere.* 4. *Communem loquendi usum non esse S. Scripturæ interpretem,* 5. *Nec à Reformatis statui, nec etiam posse.* 6. *Nullum ejus locum esse per se clarum; sed omnes ambiguos.* 7. *Nec semper etiam unum per alterum, aut obscuros per claros explicari.* 8. *Difficultates allatas non tolli regulis passim à Reformatis,* 9. *Nec effugiō, à quôdam, allatis.*

1. **N**omine Scripturæ accipienda sunt heic loci vocabula, phrases modi loquendi, sententiæ, & id genus alia, ad externum sermonem, & linguas, quibus S. Autores usi fuere spectantia: non autem sermo internus, ac orationum sententiarumque sensus; hic enim si cognitus fuerit, atque perspectus, nec interpretandus venit, nec interpretationis norma esse potest. Quis enim orationis sensum, quem jam asscutus est, aut eruere conabitur, aut ab aliò sibi erui cupiet? aut quis Sacræ Scripturæ locum obscurum ac dubium per alterius sensum, negletis atque insuper habitis vocabulis, ac dicendi modis, explicare aggreditur? Nullus sanè, qui rectè perceperit, interpretem versari circa voces, & quæ voces concernunt, atque ex iis sensum venari, atque investigare comparandò, conferendòque vocabula ac phrases orationis jam intellectæ cum vocabulis ac phrasibus orationis, quam intelligere adhuc satagit atque contendit. Adeò ut Reformatorum, atque cum ipsis facientium, quando Scripturam sui ipsius interpretem statuunt, mens atque sententia non alia esse possit, quam significationes tum singulorum vocabulorum, tum integrarum orationum, in Scripturâ occurrentium, quarum sensus latet, ope aliorum Scripturæ vocabulorum, atque orationum, quarum sensus est cognitus atque perspectus, investigandas esse, atque eruendas. Quod idem etiam confirmat Walæus, Enchirid. Religion. Christian. loc de Scriptur.

Inter-

Interpret. his verbis. *Obscura loca manifestat Scriptura per comparationem cum clarioribus, quemadmodum illius exemplum illustre extat*, Nebem. 8. vers. 9. Sic etiam passim in novô Testamento Christus & Apostoli Scripturam obscuriorrem per Scripturam clariorem explicant. Et Danæus I^{ag}og. Christian. ad loc. Commun. part. 4. lib. 3. cap. 6. Interpretationis Scripturæ ex Scripturâ modus est, quum, ut ait Augustinus ad Volusian. loci cum locis conferuntur, Scriptura sacra cum scripturâ sacrâ comparatur, unius loci obscuri explicatio, ex aliò ejusdem scripturæ loco faciliore affertur, &c. Similiter etiam, & quidem fusè Whitakerus Disputat. de Scripturâ Sacrâ, contra hujus temporis Papistas, Controvers. 1. Quæst. 5. cap. 13, cui titulus, *Scripturam esse ex Scripturâ interpretandam*. Scriptura, ait, se clarissimè & luculentissimè interpretatur, si nos Scripturam sese interpretantem attendere volumus, et si non in omnibus ubique locis, sic ut dubitationis nihil relinquatur; tamen in plurimis maximeque necessariis, & in summis fidei nostræ capitibus. Et hujus interpretationis exempla habemus in Scripturis. Nam Scriptura, ubi obscurius loquitur, sese explicat aliquando statim in eodem loco, aliquando in aliis locis cumulate. Atque hoc utrōque genere exemplis paucis illustrat, ac post subjungit. Ejusmodi sunt exempla infinita, in quibus apparet Spiritum Sanctum dedisse operam, ut, quod videbatur obscurius paulò dixisse, mox dilucidè explicaret, omnique scrupulò lectorem liberaret. Et mox. Et hic mos Scripturæ, ut ad sequendam unius loci veram intelligentiam, nos remittat ad alium, atque hoc modò non insistamus atque acquiescamus in una aliquâ parte Scripturæ; sed totum corpus S. voluminum lectione meditationeque nostra complectamur. Sunt ergo loca locis conferenda, siquid in Scripturis rectè intelligere, ac tenere volumus. Atque huc etiam facit Basilius, in *ðœnñl.* seu Reg. Brevior. Interrog. 276. Quæ ambigua sunt, quæque obscurè dici videntur in quibusdam S. Scripturæ locis, ab iis, quæ in aliis locis aperta ac perspicua sunt, illustrantur.

2. Hæc autem sententia, sic explicata, quantumvis primâ fronte satis plausibilis appareat, multis tamen magnisque difficultatibus, penitus insipienti, atque accuratiùs ventilanti laborare deprehendetur. Quid enim commercii unius Scripturæ loci cum aliis? aut quid juris, aut prærogativæ hujus in illum, ut per illum aut ex illô interpretandus veniat? An, quæ Matthæus, vel Marcus Christum dixisse narrat, & subobscura videntur legenti, illustranda venient ex iis, quæ commemorat Lucas, aut Johannes, & vice versa? An non illorum S. Scriptorum, si superessent, jure meritô dolere posset quilibet, sua scripta aliorum explicationi aut inservire, aut obnoxia fieri? An non sibi, suisque scriptis vim inferre, eisque præpostere ut istos interpres summâ cum ratione contenderent, qui, quæ vera esse pro comperto habebant, literis consignârunt, ut posteritati, serisque nepotibus

nota facerent; non autem ut aliorum monumenta aut ipsi exponerent, aut iis vicissim exponerentur? An non æquè divinò afflatus fuit Spiritu in scribendô ad Romanos, quâm ad Corinthios Paulus, aut hic quâm Petrus, aut aliis quispiam Apostolorum aut Euangelistarum? Cur ergo hic per illum aut ille per hunc, aut etiam per se ipsum exponendus est? Sanè cuilibet S. Scripturæ loco sua constat autoritas, sua inest veritas, atque proprius sensus, qui nec ab aliô dependet, nec per alium determinari debet: nec unquam unius Apostoli scriptis aliquod interpretationis jus in alterius datum legimus. Sed largiamur, uni Scripturæ loco jus competere alium interpretandi; quâ, quæfo, ratione certi esse possumus, unius loci mentem planè eandem esse, quæ alterius? quamvis enim eadem aut similia in utrōque occurrant vocabula, & dicendi modi; potest tamen sensus esse diversus, vocabulaque in unō locô propriè, in aliô impropriè, aut allegoricè aut aliô quôvis modô sumi: *Non enim eadem dictio, nec eadem phrasis, ubique idem sonat, atque significat in Scripturis, sed vel diversa, vel etiam contraria, ut habet & plurimis ostendit exemplis Stapletonus, lib. II. Controversiar. cap. 10. Unde cum Dannhawerô, in Ideâ Bon. Interpret. & Malitios. Calumniator. part. I. sect. 3. Art. II. § 95.* statuimus, *Collationem ex analogia proportionis meræ nudæque non esse argumentativam, sed solum probabili ratione illustrativam, non enim sequitur loci paralleli hic sensus est: Ergo etiam hujus. Vox ita accipitur alibi: Ergo & hic. Eset enim hoc reverâ argumentum à particulari. Deinde etiam sæpiissimè aliquid (sunt verba ejusd. Stapletoni eod. loc.) similiter vel dissimiliter dictum videtur, non tam ex rerum ipsarum similitudine & dissimilitudine, quâm ex affectu, & præjudicata sententiâ ipsorum conferentium. Sed iterum concedamus, Sacros Authores duobus aut pluribus diversis locis idem indicare atque innuere voluisse, debebit necessariò loci, qui alias munere suô fungi nequiret. At undenam ille cognoscitur? Si regeratur per alium, dê hâc idem denuò inquiram, sicque continuò pergam, donec tandem ad unum, aut plures (in infinitum enim, cum Scripturâ sit finita, procedi, aut circulus sine manifestâ absurditate committi non potest) perveniatur, in quâ, aut quibus pedem figamus, aut quos per alias non explicari statuamus. Horum autem sensus, cùm aliis locis interpretandis adhibeatur; adeoque perspectus esse debeat, undenam innotuerit rursus quærere licebit; cui quæstioni nihil, nisi quod per se notus sit, responderi posse mihi videatur: Scriptura enim in omnibus, quæ ad salutem scitu sunt necessaria, capitibus à Reformatis perspicua esse atque clara afferitur, adeò ut simpliciores etiam atque rudiores Christiani eam intelligere queant secundùm illud Augustini Epistol. 3. ad Voluf. *Ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tantâ in eis**

eis (Scripturis) non pervenitur difficultate. Item, *Modus dicendi*, quod sancta Scriptura contextitur, quam omnibus accessibilis, quamvis paucissimis penetrabilis, ea, quae aperta continet, quasi amicus familiaris sine furore ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò, quae in Mysteriis occultat, nec ipsa eloquiō superbō erigit, quod non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad divitem; sed invitat omnes humili sermone, quos non solum manifestā pascat, sed etiam secretā exerceat veritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus aperta desiderantur, desiderata quodammodo renovantur, renovata suaviter intimantur. Et de Doctrin. Christian. lib. 2. cap. 6. Qui prorsus non inveniunt, quod quærunt, fame laborant. Qui autem non quærunt, quia in promptu habent, fastidiō sēpe marcescunt. In utrōque autem languor cāvendus est. Magnificè igitur & salubriter Spiritus S. ita Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissimè alibi dictum reperiatur. At verò quænam ipsis oratio per se clara, aut sensus personatus dicitur? Ego, ut verum fatear, nihil hāc de re solidi quicquam, & quod acriorem aliquam inquisitionem ferre posset, apud omnes, quos mihi hactenus videre contigit Theologos, invenire potui. Quorum itaque opinionibus recensendis, ac refellendis non necesse immorari. Exceptioni verò huic uni (nempe locos quosdam per se claros esse) quam suprà attulimus, & quam solam in hāc quæstione pro se adferre possunt, ut occurratur, primò quædam, in initio hujus tractatus à nobis exposita, in memoriam revocabimus.

3. Diximus suprà cap. 2, Vocabula esse conceptuum ac rerum notas & signa; atque ex his omnem conflari, & constare orationem: Res itaque & conceptus erunt signata, ac omnis oratio significabit plures conceptus ac res inter se aut conjunctos aut disjunctos. Diximus insuper eōd. cap. omnem vocabulorum denotationem, atque adeò orationis sensum, non à naturā, sed hominum institutō & originem duxisse, & ab eorundem usu etiam sūmum dependere, quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi. Ex quibus consequitur, omnes vocabulorum significationes, ac orationum sensus non Naturā, aut naturali luminis indagatione innotescere; sed cum hominibus ēa lingua utentibus conversandō, loquendō puta & audiendō, vel à præceptore vivā voce addisci, aut ex Lexicis Grammaticisque hauriri debere.

4. Quando igitur quædam S. Scripturæ loca per se clara atque perspicua statuunt Reformati, non illam possunt intelligere perspicuitatem, quā principia scientiarum, primæ & communes notiones vulgò dicta, per se clara dicuntur. Hæc enim lumine naturæ sine ullā demonstratione intelliguntur, quod in illis locum habere non posse, jam jam ostendimus. Sed intelligere videntur:

videtur illam perspicuitatem, quâ orationis sensus cuiusdam, istius linguae, quâ expressa est, gnaro atque perito sine ullâ interpretatione, aut vocabulorum expositione innotescit, ita ut illud *per se* non neget præviam istius linguae cognitionem, usu aut institutione acquisitam, sed tantummodò interpretationem. Atque hæc si ipsorum sit mens, facient communem loquendi usum S. Scripturæ interpretem. Cùm enim statuant, loca obscuriora exponi per clariora, & horum sensus per se, hoc est, ut jamjam diximus, per communem usum: utique non erit, acuratè loquendô, Scriptura sui ipsius interpres; sed tantum quædam ejus loca aliorum, quemadmodum & ipsi agnoscunt: At integræ Scripturæ communis loquendi usus, respectu locorum quidem obscurorum remotus, clariorum autem proximus. At verò hunc non esse idoneum legitimumque S. Literarum interpretem; imò omnium falsarum interpretationum ferè unicum fontem, ex eô manifestum esse putamus, quod maxima hominum turba, à quâ communis loquendi usus petitur, & erret, & perversos monstruosque de Deo rebusque divinis habeat, ac foveat conceptus, quos si quis S. Literis inferat, iisque intelligendis exponendisque adhibeat, quid aliud, quæso, quâm à Dei sacrorumque Scriptorum sensu longissimè remotas cedere, ac proferre poterit expositiones.

5. Nec etiam Reformatos, quamvis ego, quâcunque etiam diligentia atque attentione circumspexerim atque inquisiverim, invenire non potuerim, quid aliud per se clarum in orationibus statuere queant, hoc velle, aut si qui adeò rudes incognoscentesque reperiantur, posse intelligere, hinc palam evadit, quod perplura in Dei verbô occurrant loca, quæ quidem vocabulis, construendique modis, communi loquendi usu cognitis, constant, adeòque hâc ratione clara atque perspicua sunt: attamen ab interpretibus non eô sensu, qui se primô intuitu legenti sponte offert, accipiuntur; sed in alium, ab illis quandoque longè diversum pertrahuntur; cuius generis suprà cap. 3. §. 7 quædam in scenam produximus, quibus addi possunt sequentia. *Ne juretis omnino: &c. & Esto autem sermo vester, etiam, etiam, Non, non, &c.* Matth. 5. vers. 34. 37. *Ne resistatis malo: sed quisquis tecum cœdet in dextram tuam maxillam, obverte ei & alteram. Etei, qui velit tecum contendere, ac pallium tuum capere, dimitte ei etiam tunicam.* Et quisquis te angariabit ad milliare unum, abic cum eō duo, &c. Matth. 5. vers. 39, 40, 41, & id genus similia quamplurima, quorum sanè ex communi loquendi usu obvium, & apertum sensum non repudiarent, si inde orationum perspicuitatem deducerent ac derivarent.

6. Verum equidem, quid igitur ipsis est, vel esse debet locus per se clarus? Superiùs cap. 3 fusè egimus de orationis obscuritate ac perspicuitate, distinx-

distinximusque utramque respectu duplicitis sensus, nempe vel simpliciter dicti, vel veri, quos ambos insuper ab orationis veritate discriminavimus: Adeò ut omni interpreti in omni oratione interpretandâ tria hæc accuratè sint consideranda: non enim simulac quis unum invenerit, etiam reliqua reperisse, sibi persuadere debet. Potest enim orationis sensus esse cognitus, sine ejusdem verò sensu, & veritate; at non veritas, aut verus sensus sine sensu. Deinde noti esse possunt sensus & veritas, ignorari verò sensus verus. Ac denique perspecti esse queunt sensus & verus sensus, ignoratâ veritate. Quæ omnia attendenti per se manifesta sunt. Cùm igitur aliqua oratio in S. Literis per se clara & perspicua statuitur, vel sermo est de perspicuitate sensus simpliciter dicti, vel veri. De priori autem non esse apparet, tum ex iis, quæ modò diximus, quòd nempe sic communis loquendi usus esset Scripturarum Interpres; tum quòd hic quæstio sit non de simpliciter dicto, sed verò S. Literarum sensu: Neque enim de quâcunque, sed tantùm de genuinâ germanâque Scripturæ interpretatione disceptamus, quæ quoniam ex ipsorum sententiâ fit per loca ex se clara, illa claritas etiam non sensus cujuscunque, sed solummodò veri esse debebit. Non enim ex quôlibet ligno fit Mercurius, nec ex quôlibet sensu elicetur verus. De posteriori igitur, nempe perspicuitate veri sensus loquuntur. At hujus respectu quâ locus possit esse per se perspicuus, nos non posse videre ingenuè fatemur, & ab iis doceri ex animo cupimus. Cùm enim omni in loco duplex ille sit sensus, vel saltem duplex esse queat, necessariò dari debebit ~~certitudinem~~ quoddam, quòd infallibiliter dignosci queant, si duo occurrant, vel si unus, plures ei non inesse. Unde patet nullius momenti esse, si quis regerat aut excipiat, sensum simpliciter dictum & verum sæpius coincidere, caque loca, in quibus id contingit, & qui simplicem duntaxat habent sensum, ab ipsis tantùm pro per se claris haberi, non autem ea, in quibus differant. Quoniam enim, ut ex allatis exemplis satis liquet, id non semper obtinet, nota vel norma adferenda erit, quâ num id obtineat, certò explorari possit: atque adeò loca illa talia esse, non per se, sed per illud ~~certum~~, vel illam notam aut normam cognoscetur, quòd contra hypothesis est. Præterea etiam planè corruit illa exceptio ex eô, quòd nulla sit oratio, quæ non plures admittat sensus, ut ex iis, quæ cap. 3. diximus, satis elucet, & specialius nullum S. Scripturæ locum esse, qui non multifariam explicari possit, ipse afferit inter Reformatos non infimæ notæ Theologus Dan. Chamierus Panstrat. Cat. Tom. I. l. 16. c. I. § 1. his verbis. *Certum est, nihil esse adeò facile, adeò perspicuum, adeò certum, quod non variè detorqueri queat, etiam in sensus contrarios. Atque adeò docuit experientia, omnes Hæreses è Scripturis perperam intellectis, aut originem, aut certè incrementum sumfuisse. Quid enim crebrius occurrat?*

currit in sanctorum disputationibus Patrum solutione locorum ab Haereticis objectorum? Denique miseris his temporibus non Catholici tantum strenue suam fidem ex Scripturis tueruntur: Sed & Papistæ (addo ego, & Lutherani, & Anabaptistæ, & Sociniani, & Arminiani, ac reliqui Christiani omnes) audent iisdem abuti subinde, ostentareque earum autoritatem tanquam suam. Quod fieri nequit, nisi eosdem locos alii aliter intelligant. Cum igitur nihil non in S. Literis reperiatur ambiguum, nec quilibet sensus sit verus, sed ille dunt taxat, qui menti Scriptoris congruerit, nec hic per se pateat, nullus etiam locus erit per se clarus.

7. Atque his omnibus adde, permulta Scripturæ loca esse, quæ semel tantum in divinis libris dicta, cum aliis similibus conferri nequeunt, qualia plurima profert Stapletonus lib. 11. Controvers. cap. 10. nec etiam semper ad loca, quæ ab ipsis clara vocantur, in Scripturæ explicatione perveniri posse: sed in obscurioribus saepissimè sistendum esse, qualia non pauca suppeditant in V. Testamentō Scripta Prophetarum, ut & liber Jobi, & in Novō Apocalypsis Johannis. Quorum sensus tamen non obstante obscuritate ab interpretibus cum exponuntur, non ex claris, adeoque nec ex Scripturâ, sed aliunde hauriuntur, nisi obscurum per obscurum explicari posse statuant, ac sic sibi aperte contradicant.

8. Denique omnibus his allatis difficultatibus non subvenitur, nec Reformatorum sententia fulcitur Regulis in hunc finem ab iis allatis, quales sunt. Non semper inherendum nudæ literæ, sed & verus literalis sensus est eruendus, qui aliquando proprius est, aliquando figuratus: saepe etiam Allegoricus est querendus. Sensus literalis proprius semper retinendus in Explicatione Scripturæ, nisi falsus sit. Et semper (quæ est Augustini regula) verborum proprietas est retinenda, nisi quedam bona ratio tropum suadeat. Cum præter parit absurditatem, propriè si accipiatur, configere debemus ad didicimus. Quæ figuratè dicta sunt, non sunt propriè interpretanda, & contraria. Talia subjecta, qualia à prædicatis esse permittuntur, & prædicata pro ratione subjectorum accipi oportet; seu ex subjecti naturâ est petenda prædicati determinatio. Si præceptiva locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut utilitatem, aut beneficentiam jubens non est figurata; Si autem flagitium & facinus videtur jubere, aut utilitatem, aut beneficentiam vetare; figurata est. In Scripturis interpretandis, ante omnia, quid Deum deceat, considerato. Sensus ne illatus esto, sed innatus: verbaque intelliguntur, ἀπόχειρα πούρα &c. Etenim (præterquam quod si præter Scripturam, hæ Regulæ in interpretandō Dei verbō adhibendæ veniunt, utique non videtur esse Scriptura sufficiens se ipsam interpretandi norma, quod est contra ipsorum sententiam;) omnium talium Regularum autores, fautores, ac collectores rogatos velim: undenam innotescet, quid in
S. Lite-

S. Literis propriè, quid figuratè, quid allegoricè dictum sit? undenam sciri possit, quis sensus sit falsus? quæ sit bona ratio, quæ tropum suadeat? quando p̄tr̄ p̄riat difficultatem? qualia subjecta à prædicatis esse permittuntur, &c. undenam cognoscetur, quænam locutio flagitium, aut facinus vetet; utilitatem aut beneficentiam jubeat? undenam intelligetur, quid Deum deceat, an sensus sit innatus, &c. Si noverint, indicent, & simul Methodum explicandæ Scripturæ indicabunt. At nihil tale usquam apud ipsos aut alios invenire potui; nisi hoc unum, quod aut legiſt̄ me apud aliquem, aut ab aliquo audivisse memini, & operæ pretium duxi hisce adjungere, atque ex-pendere.

9. Hic, si me non fallit memoria, disputans, *An nempe S. Scriptura secundum rectam rationem sit explicanda*, afferebat, nullò modò Scripturam nostræ rationi esse subjiciendam: & hōc assertō deinceps quærebat, Quomodo igitur, unum locum propriè, aliud verò figuratè esse accipiendum interpretandumque, patebit? Cui quæstionis in hunc módum respondet. Quando S. Scriptura alicubi quid clarè & ex professō docet, sive *δογματιζει*, cui contrarium aliò in loco ex occasione, & per consequentiam statuere videtur: tum locus ille clarus propriè & secundùm literam est intelligendus; hic verò figuratè & secundùm illum interpretandus. Ex. gr. S. Literæ clarè *δογματιζει* *Deum esse unum*, & aliis in locis Deus loquitur numerō plurali, unde sequi videtur, illum non esse unum. Cùm igitur prius ex professō doceatur, posterius verò per consequentiam ex iis deducatur, hi textus impropriè sumendi, & secundùm illos, qui propriè accipi debent, exponendierunt. Similiter jubetur cavendum esse, ne Deum corporeum imaginemur, dicitur enim Deuteron. 4. *Cavetote vobis valde (nam non animadvertisit ullam similitudinem, &c.) ut non faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius simulacri, &c.* Et postea. *Si facietis sculptile, similitudinem ullius rei, &c. contestor contra vos hodie cælum & terram, fore ut omnino pereatis quam celerrimè è terrâ illâ, &c.* Quibus locis clarè docetur, Deum esse incorporeum. Quocirca istō præceptō, & non ratione obligamur, omnes textus, è quibus, Deum corporeum esse, colligi posse videtur, ex hōc præceptō interpretari. Hæc est illius viri sententia, quā quæstioni omni ex parte satisfactum putat. Sed miserè fallitur. Quid enim ipsi perspicuum in Scripturis dicitur? Constat namque tota vocabulis, nullaque vocabula adeò sunt clara, quin plures admittant sensus, ut jamjam ostendimus: & quod ipsi clarum erit, alter judicabit obscurum. *Ipsa* (ut habet Stapletonus lib. 10. Controvers. cap. 3.) *manifesta Scripturæ loca non omnibus sunt manifesta.* *Quod enim uni manifestum est, alteri vel tardioris ingenii, vel aliter affecto obscurum est.* Hoc est corpus meum, nobis est clarum, Berengario, Wiclepho, Lutheranis & Calviniſtis

nistis obscurum. Verbum caro factum, *nobis est clarum, at Arrianis, Nestorianis, Eutychianis, & Apollinaristis obscurum erat.* Atque adeò quamvis uni Scriptura videatur ~~δημοτική~~, Deum esse incorporeum: quā plurimi tamen alii in contrariam per eandem Scripturam, adducentur sententiam: nec præterea textus, quem allegat, aliquid probat: nam stupidi illi atque bardi, qui sibi Deum corporeum imaginantur, excipient, Mosen, cùm ait, *Cavete, nam non animadvertisit similitudinem, &c.* nihil aliud voluisse, quā nullum esse corpus, cui Deus possit comparari aut assimilari. Sed verò largiamur aliquid in S. Literis clare atque perspicue exprimi. An igitur, si ~~δημοτική~~ affererent, *nihil esse aliquid, vel aliquid esse nihil*, etiam propriè, & ut sonarent, essent intelligendæ, quantumvis etiam nostræ rationi adversarentur? Sanè

— Credat Judæus Apella

Non ego,

neque ullus sanæ mentis, ne quidem ipse. Cogetur enim, cùm Scriptura sibi ipsi videtur contradicere, fateri, ratione uti licere, ut dignosci possit, quænam loca propriè, quænam impropriè sint, & figuratè intelligenda atque interpretanda. Qualia sunt, *Deum non duci pœnitentia.* Num. 23: 23. 1 Sam. 15: 29. &c. & eundem pœnituisse, quod hominem fecerat. Gen. 6: 6. & istius mali, quod facturum dixerat populo suo Exod. 32: 14. Et alia id genus quā plurima passim obvia. Unde neminem tām inconsiderantem fore existimo, qui istō effugiō allatæ adversus supradictas Regulas difficultati mederi velit, cùm nihil in S. Literis, & præsertim Novō Testamento apertius, & Christo familiarius, quā Parabolis, & Tropicis loquendi modis docere: quemadmodum id expressè testatur Euangelista Marcus, cap. 4. vers. 33. & 34. his verbis. *Talibus multis parabolis loquebatur (scilicet Jesus) eis sermonem, prout poterant audire. Absque parabolâ verò non loquebatur eis.* Quocirca illi tollendæ alia medicamina accersenda applicandaque erunt. Verum quidem est, quando in ipso S. Literarum contextu explicandō, adversariorumque interpretamentis examinandis versantur Theologi Reformati Philosophiam (ut suprà notavimus) eum in finem in subsidium vocare, ex eāque principia lumine naturæ cognita, demonstratasque conclusiones mutuare: quibus suam ambigi loci expositionem corroborent atque confirment. At, quando in locorum Communium tractatione de Scripturæ interprete sententia proferenda est, unanimi consensu munus id Philosophiæ derogant, ac Scripturæ arrogant, ore negantes, quod opere patentur, nec animadvertentes, quot quantisque, ut jam vidimus, hoc dogma prematur difficultatibus, & quā infirmis ac ficalneis, ut jam videbimus, astruatur argumentis.

C. A. P. XII.

C A P. XII.

*Reformatorum sententiam non probari 1. ex Nehem. 8:9.
Nec 2. ex 1 Petr. 1:20. ostenditur.*

EXCUSSÂ sic satis, nostiō quidem judiciō, ipsâ Reformatorum Sententiâ, transitum nunc faciamus ad Rationes, quibus illam fulcire ac munire student. In harum verò examine dum versor aliquoties mirari mihi subiit, Viros doctissimos, ac aliàs satis accuratos ac perspicaces, in suorum adversariorum argumentis examinandis atque exanimandis tam subtile, ac rigidos; in propriis verò proponendis, firmandisque tam lenes esse ac crassos, utpote omni fundamento omni stabilimento destitutis: suō exemplō comprobantes illud Christi: Luc. 6:42. *Homines in aliorum oculis videre posse festucam, in proprio verò trabem non animadvertere;* ac Theologos etiam suis præjudiciis, quæ illi præ cæteris procul habere deberent, laborare, dum suam præconceptam, ac à majoribus acceptam opinionem & argumenta illam astruentia, sine ullâ tam horum, quam illius examinatione amplectuntur: eam enim si vel levem instituissent, & illius futilitatem & horum imbecillitatem liquido deprehendissent, adeoque in veritatem inquisivissent, eamque invenissent, atque amplexi fuissent: quod adhuc mecum facturos spero atque confido. Sed de diverticulō in viam.

Argumenta igitur, quorum nobis hîc refutatio est instituenda, in duas dispescemus classes; prima continebit inartificialia, testimonia putâ, quæ sententiam suam adstruere Reformati videntur, è S. Literis deprompta: altera artificialia, à Ratione, Analogiâ fidei, atque aliunde desumpta. Qui ex Scripturâ adferuntur loci, præcipui sunt duo, unus ex Veteri, alter ex Novô Testamento.

1. Qui ex Veteri adducitur locus, occurrit Nehem. cap. 8. vers. 9. Ubi de Ezrâ, aliisque narratur, quod Legebant librum illum, legem Dei explanatè & exponendô sensum, dabant intelligentiam per Scripturam ipsam. Unde infertur, si jam olim Scriptura per seipsum explicata fuerit, eandem & nunc rationem obtinere debere. Vid. Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 16. cap. 6. §. 10. Scarp. Curs. Theologic. Loc. de Scriptur. Controvers. 8. Alsted. Præcogn. Theolog. lib. 2. cap. 95. & alios. At respondemus, locum hunc adhuc alias præter allatam, quæ Tremellii, & Junii est, ex Hebræâ origine admittere versiones: Nam postrema verba in quibus maxima Argumenti vis sita est, vertit Piscator, *inter legendum;* & in Scholiis hujus capitis,,

pitis, in Hebræo esse dicit, *in lectione*. Sic etiam vetus interpres, septuaginta fecutus, non transtulit, *dabant intelligentiam per scripturam ipsam*, sed, *intellexerunt, quum legeretur*: quam versionem etiam contextui Hebræo responderet, & admitti posse fatetur Ravanell. in suâ Bibliothecâ sacrâ Titul. de Scriptur. Distinction. 7. Num. 7. Cùm itaque *fas sit*, ut habet idem Ravanellus dictò locò, *Interpreti ex duabus interpretationibus, cùm utraque textui congruit, alterutram absque vitiò sequi*: sequitur si ex hòc locò suam sententiam adstruere voluerint Reformati, illos, interpretationem suam solam veram & genuinam esse, liquidò ostendere debere. Sed, ut pateat, nihil hinc huic sententiæ roboris accedere, integrum locum examinemus. Textus igitur ex Hebræo fonte sic hauriendus, *Legebant in librō, in lege Dei, expansō, & cum attentione, & intellexerunt lectionem*. Similiter modò locum interpretatur Vatablus, *Legerunt in librō ipsō in lege Dei, explanatè, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt scripturam ipsam*. Consentitque pœne cum his Interpretatio Syriaca. *Dumque legerent librum legis Domini expansionem, percipiebant eum, & intelligebant lectionem ejus*. Nec multum discrepant Commentatores in Vernaculam versionem jussu Præpotentium Fœderati Belgii Ordinum factam, qui ex originali textu ad marginem sic postremam loci partem transtulerunt, *Et apponendō intellectum, intellexerunt lectionem, hoc est, id quod legebatur, seu Scripturam, seu in congregazione*: cùm tamen (quod legenti mihi mirum videbatur) in ipsò contextu, exceptâ ultimâ distinctione, versionem Tremellii & Junii sint secuti. Ex his autem omnibus sensum talem colligimus; *Efram nempe, aliosque legisse in librō, qui erat Lex Dei, & quidem (meō judiciō) expansō*, hoc est, apertō, & explicatō; quamvis plurimi habeant *explanatè*: Utebantur enim Judæi libris, non quidem chartaceis, & nostrō more compactis, inque folia & paginas distinctis; sed volubilibus, & complicabilibus; scribebant quippe, ut Veteres ferè omnes in libris arborum, id est, corticibus, quos convolvendō claudebant, & evolvendō aperiebant, unde etiam volumina appellabantur. Cui simile quid adhuc apud Judæos hodiernos obtinet, qui Pentateuchum sic complicatilem, & convolubilem in Templis suis asservant. Legebant igitur in librō, hòc modò explicatō, atque apertō, & *apposuerunt intellectum*, hoc est, attenderunt, seu attenti erant, tam lectores, quam auditores: & *intellexerunt lectionem*, seu *id quod legebatur*, hoc est, ejus mentem sensumque perceperunt, quod iterum tam lectoribus, quam auditoribus attribui potest. Atque hic si fuerit hujus loci genuinus sensus, ut nos existimamus, nihil inde, quod in rem Reformatorum sit, elici posse patet.

2. Alter, qui ex novō profertur Testamentō, locus habetur in D. Petri Epistol. 2. cap. 1. vers. 20. atque sic sonat. *Si illud primum noveritis, nullam Pro-*

Prophetiam scripturæ esse propriæ explicationis. Quibus verbis Apostolum docere putant, Cham. Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 1. c. 19. & lib. 16. c. 3. §. 1. & 2. Polan. Syntagm. Theol. lib. 1. c. 45. quæstion. 6. Med. 1. Walæ. Loc. Comm. Theol. Loc. de Scriptur. Interpret. Fayus Enchirid. Theol. Disp. 26. Thes. 8, 9, 10. aliisque, Scripturas non debere exponi propriō ingeniō, ac privatō sensu, quem sibi quilibet fingit atque Scripturæ impingit: Sed eō Spiritu, quō primū propositæ fuerunt, hoc est, secundūm Spiritus sancti dictamen, ut ex sequentibus colligunt; subjungit enim Apostolus; *Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu Sancto loquuti sunt Sancti Dei homines.* Atque hinc deducitur, omnem Interpretationem debere esse secundūm Scripturas. *Nam quia oportet esse* (sunt verba Chamieri) *à Spiritu Sancto, quæcumque tandem proferetur Epilysis, necesse est hauriri ab inspiratione vel ordinariâ, vel extraordinariâ.* At extraordinaria nunc nulla exspectatur, & jam pridem cum Montani paracletô Enthysiarum Prophetias valere jussit Ecclesia. Restat igitur ordinaria, quam quis neget è Scripturâ peti. Hanc autem posteà vocat diligentem locorum collationem. At respondemus. Primò quosdam legere, ut annotat Walæus, non *ἐπιλύσεως* explicationis, sed *ἐπειθεστος* impetus, inter quos etiam est ipse Calvinus, (ut refert Beza in notis in hunc locum) qui interpretatur, *Impulsum seu instinctum*, eamque interpretationem sibi vehementer placere scribit. Secundò, quamvis vulgarem lectionem vocis *ἐπιλύσεως* retineamus, illam quandoque impetum denotare: Atque adeò, si aut ista lectio, aut hæc significatio locum obtineat verba Petri paulo aliter sonare, ac in hunc modum esse vertenda, *Nullam Prophetiam Scripturæ esse proprii instinctus, aut impetus, hoc est, Prophetas ea, quæ protulerunt, non ex propriō ingeniō, & impulsu dixisse, aut scriptisse.* Atque hanc esse hujus loci sententiam incunctanter pronunciat, Nicol. Hemmingius in hunc locum his verbis. *Vocabulum ἐπιλύσεως ambiguum est apud Græcos, nunc enim impetum seu impulsum, nunc interpretationem significat.* Verum antithesis aperte indicat, quod hic pro impetu accipiatur, quō homines feruntur seu aguntur, ad aliquid dicendum seu agendum. Opponitur autem Spiritui Sancto, qui autor est Prophetæ, id quod ostenditur ex tribus, videlicet ex perpetuō Prophetarum consensu, & prædicationum certitudine, ex stupendis miraculis, quibus veritas Prophetiarum est obsignata: *buc accedit Christi & Apostolorum approbatio.* Non ergo hic loquitur Petrus de interpretatione, sed de certitudine Prophetæ. Quibus accedit Marloratus h. loc. cum ait. *Duplex potest esse verborum sensus.* Nam *ἐπιλύσεως tam motus & impetus Græcis est, quam interpretatio.* Atque ita ferè omnes accipiunt, &c. Alter tamen sensus simplicior videtur, ut *Scripturam Petrus non humanitus, vel humanō impulsu proditam esse dicat.* Et paulo post. *Imprimis ergo jubet Petrus fidem habere*

Pro-

Prophetiis, tanquam indubiis Dei oraculis; quia non fluxerint ex propriō hominum motu. Hæc Hemmingius & Marloratus; quam explicationem cum antecedentibus & consequentibus optimè quadrare, ex iis, quæ jamjam dicturi sumus, etiam liquidò patebit. Tertiò vocabulum *explicationis*, non hic forsitan denotare, *investigationem & indicationem veri sensus*, in quâ S. Librorum Commentatores occupati sunt; sed *interpretationem*, quam tanquam Dei legati, & divinorum eloquiorum promicandi Prophetæ in suis proponendis Prophetiis adhibuerunt, quibus humano generi, non suas opiniones, ac sui cerebri figmenta, sed omnipotentis consilia, non quod proprius dictavit animus, sed Dei suggestit spiritus, prædicarunt ac notum fecerunt. Atque hanc hōc in locō esse hujus vocis notationem, ex totō Apostoli contextu satis apparet: Dixerat enim suprà vers. 16. *Se, non arte compositas fabulas secutum, notam fecisse Domini nostri Jesu Christi potentiam & adventum: sed ut qui oculis suis aspicerat illius majestatem: & vocem, illius honorem & gloriam testantem, è cælō delatam audiverat; & habebat firmissimum sermonem propheticum, de Christi nempe adventu, potentia, maiestate, &c.* cuius firmitatem & certitudinem probat ex eō, quod *nulla Prophetia Scripturæ est propriæ explicationis*, hoc est, ex humano Prophetarum cerebro, quod erroribus & hallucinationibus est obnoxium, profecta, quemadmodum ipse declarat & confirmat subjungens, *Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu sancto loqui sunt sancti Dei homines.* Unde etiam Cajetanus in hunc locum: *Inter scriptas, inquit, scientias, & scriptas Prophetias differentiam tangit: penes hoc, quod vir doctus ea, quæ in lumine intellectus agentis apparent, juxta propriam interpretationem, & docet, & scribit: Propheta autem ea, quæ sibi sub lumine divinæ revelationis apparent, non secundum proprii judicii interpretationem & dicit & scribit.* A quibus non abludit Venerabilis Beda, cùm hunc in locum sic commentatur. *Nullus Prophetarum Sanctorum propriâ suâ interpretatione populis dogmata vitae prædicavit; sed quæ à Dominō didicerant, hæc suis auditoribus agenda commendabant: quæque in secretō cælestia arcana percepérant, hæc simpliciter vel loquendō vel scribendō Dei plebi tradebant: & non sicut gentium divini, qui quæ ipsi de corde suō finxerant, hæc turbis deceptorum, quasi divini oraouli consulta, proferebant. Nec Erasmus in Annotat. in Novum Testament. hōc loc. Græca vox (*ἰπτιλεῖς*) dicta est à solvendō, quod convenit rebus intricatis: vel ab adeundō, quod magis congruit his, quæ sequuntur. Non enim ipsi suāpte voluntate aggressi sunt edere Prophetias, sed impulsu Spiritus sunt aggressi.* Neque Dionysius Carthusianus in hunc locum, cum scribit. *Omnis Prophetia Scripturæ, id est omnis Prophetia in S. Scripturâ contenta, propriâ interpretatione non fit, id est, humana adinventione non patuit, nec sensu proprio Prophetarum inventa est.*

Si

Si igitur, aut hæc aut illa, aut ambæ jam allatæ significaciones ab Apostolô intentæ fuerunt, nihil ex hoc loco, quod suam sententiam fulciant, haurire poterunt Reformati. Verum enim verò simus liberales, atque ipsis largiamur, vocem hinc notare *veri sensus indicationem*; nondum inde colligi potest, Scripturam esse sui ipsius interpretem; sed potius contrarium. Etenim, quando Apostolus scribit, *nullam Prophetiam Scripturæ esse propriæ Interpretationis*, vox propriæ non respicit Interpretes; de iis enim nulla fit mentio, nec ullibi ista vox in antecedentibus occurrit: sed debet referri ad Prophetiam, aut ad Prophetas, atque adeò sensus erit, *nullam Prophetiam Scripturæ*, aut (si per Prophetiam Scripturæ, ipsa Scriptura intelligatur) Scripturam, *esse per seipsum, aut à Prophetis interpretandam*: quod saepe cum ipsorum sententiâ adversâ fronte pugnat. Quamvis huic hujus loci sensui videatur favere Interpretatio Syriaca: *Illud imprimis scientes, quod omnis Prophetia suæ solutio Scripturæ non sit*. Et clariùs adhuc Arabica. *Hoc primum scientes, quod omnis Prophetia Scripturæ non solvat ipsam et sensum sui ipsius*. At verò, quamvis iterum concedamus, vocem propriæ respicere Interpretes, atque etiam Apostolum hoc in loco docere velle, Scripturas non debere exponi ex propriò Interpretis ingenio, sed secundum Spiritus sancti dictamen: nondum tamen inde, quod illi contendunt, conficitur, *Scripturam nempe esse sui ipsius interpretem*. Nam, præterquam quod hinc nulla sit consequentia, nec ex iis, quæ de ordinariâ ex Scripturâ petendâ Spiritus sancti inspiratione supra ex Chamierò attulimus, probetur: potest etiam ille, qui per veram Philosophiam Dei verbum interpretatur, non ex propriò ingenio, & privatò sensu, sed divini Spiritus dictamine illud explicare, optimò jure dici, ut ex cap. 5. & 6. patet: atque adeò hinc aliquod nostræ Sententiæ probationi lumen accersi. At de his plus satis.

Reliquia, quæ in medium adducuntur, Scripturæ loca præterimus, ut pote tam exigui pondoris, ut quilibet eorum levitatem facillimè comprehendere possit; qualia sunt Joan. 10. vers. 34. Ubi Christus, ut se contra Iudeos defendat, locum ex V. Testamento adfert: Et Actor. 17. vers. 11. Ubi Beræenses dicuntur scrutati Scripturas, an ita se haberent, quæ Paulus prædicabat. Et Actor. 9. v. 22. Ubi Paulus dicitur (ex Bezæ versione) *collatis testimoniis demonstrans Iudeos confusisse*. Et id genus alia.

C A P. XIII.

Præcipua, quibus, S. Scripturam sui ipsius interpretem esse, probare contendunt Reformati, argumenta proponuntur, atque resolvuntur.

Pergimus itaque ad secundæ classis argumenta, quæ à Ratione, fidei analogiâ, Scripturæ affectionibus, ac aliunde peti diximus. Horum autem esto.

Primum, *Omnes controversiæ de rebus fidei dirimi judicarique debent à Scripturâ: At omnis Scripturæ interpretatio est quædam controversia de rebus fidei: Ergo omnis Scripturæ Interpretatio dirimi judicarique debet à Scripturâ.* Sic argumentatur Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 16. cap. 6. Ac *Majorem* dicit prolixè fuisse disputatam, demonstratamque librō primō. *Minorem* verò per seipsum patere. *Quia exempl. grat. si præ manibus sit illud, Hoc est corpus meum, explicandum, non potes ei sensum ullum affingere quod non fulciatur pars aliqua contendentium.* Si sic intelligas, hoc transsubstantiatur in corpus Christi, Papistarum partes suscipis. Sin verò, hic panis localiter conjungitur corpori Christi, transis ad Lutheranos. Sin, hoc est nudum, vacuumque signum corporis Christi, deficis ad Anabaptistas. Si denique, hic panis est corpus Christi: sive, est Sacramentum corporis Christi: tum in sinum terecipis Ecclesiæ Catholicæ. Quæ igitur ratio erit dijudicandarum harum controversiarum, eadem ostendet, confirmabitque verum legitimumque sensum eorum verborum. Constat verò eas controversias dijudicari à Scripturâ. Cur non igitur hunc ipsum locum ab eadem explicari?

Huic argumento ut commode respondeatur, consideranda duplex est distinctio. Prima est, quod vox Scriptura sumatur vel formaliter, vel materialiter: materialiter sumta significat vocabula, phrases, modos loquendi, ac orationes, quibus Prophetæ, Euangeliæ, Apostoli, ac reliqui Librorum sacrorum Scriptores, in Divinis eloquiis conscribendis, usi fuerunt: Formaliter verò accepta denotat mentem, quam illis verbis exprimere voluerunt, ac sensum, quem, dum ista exarabant, in animo habuerunt, iidem illi Sancti Autores. Altera est, quod Res Eidei accipientur vel latè vel strictè. Strictè si sumantur, sub iis tantum comprehenduntur, quæ ad salutem creditu sunt necessaria, quæque vulgo Articuli Fidei vocantur, & summatim in Symbolo Apostolorum continentur. Latè verò in harum censum veniunt, omnia, quæquodmodum ad Fidem referri queunt. His prælibatis argumenti majorem concedimus sub distinctione, nempe *omnes controversias de Rebus*

Rebus Fidei, hoc est, ad salutem creditu necessariis, *dirimi judicarique debere à Scripturâ*, hoc est, *Scripturæ verò sensu*; nec etiam aliò sensu à Chamierô librô primô demonstratam putamus. *Minorem* verò negamus, puta *Scripturæ*, hoc est, vocabulorum, phrasium, &c. *Scripturæ Interpretationem* esse *quandam controversiam de Rebus Fidei*, intellige, strictè dictis. Neque enim aut *Scripturæ* voces phrasesque, &c. aut earum *Interpretatio*, ut per se patet, aut articulus Fidei, aut de eâ *controversia* est; Nec ulli, quod sciam cō nomine venit, aut etiam venire potest. Etenim, ut in confessio est, omnia Fidei dogmata, quæ Christiano ad salutem scitu necessaria sunt, ex genuinô legitimôque solius *Scripturæ* sensu peti debent; At hunc *Interpretatio*, cùm per illam cognoscatur, præcedit, ergo etiam illa dogmata; ac propterea etiam inter illa nequaquam recenseri poterit. Deinde etiam circulus committetur: Ex verò enim *Scripturæ* sensu, & Fidei articuli hauriuntur, & circa eas *Controversiæ* deciduntur, ac dirimuntur, at sensus iste ex verborum *Interpretatione* est: si igitur hæc esset aut Fidei articulus aut de eō *controversia*, deberet etiam hauriri aut dirimi ex verò *Scripturæ* sensu, qui ex verborum *interpretatione* cùm sit, verborum *interpretatio* ex se ipsâ hauriretur, aut dirimireretur, quò quid absurdius? Quod verò præterea *Minoris probationem* attinet, ea nulla est. Quamquam enim qui genuinum hujus effati, *Hoc est corpus meum*, ostenderit demonstraveritque sensum, etiam inde coutroversiam, quomodo scilicet *Christi corpus in S. Eucharistia accipiendum* sit, dirimere poterit atque dijudicare, non tamen ideò *Scripturæ* *interpretatio* est *controversia de rebus Fidei*. Distinguendæ enim sunt duæ hæ quæstiones, quomodo Christi corpus in S. Cœnâ assumi debeat, & quò sensu propositio hæc, *Hoc est corpus meum*, interpretanda sit: illa est, si quid creditu ad salutem necessarium in se contineat, ex verò *Scripturæ* sensu determinanda; hæc verò nequaquam est *controversia de rebus Fidei* strictè dictis. Atque adeò malè infert Chamierus, *rationem dijudicandarum controversiarum de rebus Fidei* strictè dictis, ostendere confirmareque verum legitimumque sensum verborum *Scripturæ*: cùm contrà *verus legitimusque sensus verborum* *Scripturæ* sit unica norma, ac *ratio dijudicandarum controversiarum de rebus Fidei*.

Secundum, *Si Scriptura est authentica, & perfecta, & perspicua: Ergo est optima certissimaque interpres sui. At prius verum: Ergo & posterius. Ita rursus argumentatur Chamierus loc. citat. §. 3. Et fere cum eō Whitakerus Disputat. de *Scripturâ* S. controv. 1. quæst. 5. cap. 8. argum. 19. Antecedentis partes demonstratas sibi esse dicit totidem integris controversiis: Consequentiā verò per se manifestam. Enim verò, si perfecta est *Scriptura*, necesse est in eā contineri, quæcunque ad fidem pertinent. At quæcunque necessaria sunt ad*

L 2

ejus

eius interpretationem, ea pertinent ad Fidem. Ergo eadem oportet in eadem contineri.

Huic argumento respondemus concedendō antecedens, (cūm maxima ejus vis videatur hic spectare Scripturæ perfectionem, ut ex consequentiæ probatione patet: posset enim aliàs negari, quòd ad perspicuitatem attinet, videsis, quæ diximus suprà cap. II. §. 6.) & negandō consequentiam; Ad cujus deinde probationem dicimus ex distinctione de Rebus fidei in præcedentis Argumenti responsione allatâ; quòd, si per quæcunque ad fidem pertinent, ea intelligantur dogmata, quæ ad salutem scitu necessaria sunt, quorum duntaxat respectu etiam Scriptura perfecta à Reformatis afferitur, concedamus *Majorem*; At negemus *Minorem*. Non enim in horum censum, quæcunque ad Interpretationem Scripturæ necessaria sunt, nedum ipsa Interpretatio referri potest, ut jamjam in superioris argumenti refutatione à nobis ostensum est. Sin verò ea intelligantur, quæ quoquò modò ad Fidem spectant, atque eò reduci queunt, concedimus contrà *Minorem*; At negamus *Majorem*, utpote nec à Chamierô, nec ullô cum ipso faciente Theologo, eò sensu probatam.

Tertium, *Si interpretatio Scripturæ debet fieri secundum τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως: Ergo & secundum Scripturam. At prius verum: Ergo & posterius.* Argumentum hoc denuò est Chamieri loc. cit. §. 4. atque Antecedens ait patere ex Paulô ad Romanos 12, 6. *Habentes diversa dona, pro gratia, quæ nobis data est: sive Prophetiam, prophetemus κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, secundum proportionem fidei.* Cujus loci sensum (aliorum interpretationem rejiciens, nempe ut juxta proportionem fidei suæ, id est, pro mensurâ fidei, quam quisque habet, teneat etiam suæ revelationis modum) hunc longè fibi videri dicit accommodatorem, ut quisque in Prophetando, id est, inquirendo arcana doctrinæ laboret, ut meminerit semper proportionis fidei, id est, doctrinæ de fide. Consequentiam verò vix opus habere illustratione, nisi contra Papistas, qui Regulam Fidei (hanc etiam per fidei analogiam intelligit) perverse interpretantur, ut comprehendat non scriptas Traditiones. Alii verò Theologi ex hoc Pauli loco, non argumentum, sed Regulam seu medium Interpretationis conficiunt, in hunc modum: *Dirigenda atque exigenda est omnis Scripturæ interpretatio ad analogiam fidei.* Analogia verò fidei ipsis est constans & perpetua Scripturæ sententia in apertis, & minimè obscuris locis, unde primaria Religionis Christianæ dogmata petuntur, quorum summa comprehenditur in Symbolo Apostolorum, Decalogô ac oratione Dominicâ, quæque in totâ Catechismô traduntur. Vide Whitaker, in Disput. de Scripturâ Sacrâ; contra hujus temporis Papistas. Controv. I. Quæst. 5. cap. I r. med. 7. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Sacrâ Scriptur. Regula 9. secund. gener. Polan. Syntagm. Theolog.

Theolog. lib. I. cap. 45. quæst. 6. medio 10. eorum, quæ in ipsa meditatione Scripturæ adhibenda. Zanch. Tractat. de Sacrâ Scriptur. quæst. 12. cap. 2. cauſ. 6. obscuritat. Scripturæ. Bez. in dictum locum, & alios.

At respondemus, si per τὸν ἀναλογικὸν τὸν πίστεως intelligatur *Ratio, Regula, & Canon Fidei*, quæ est ipsa Scriptura, ridiculam videri Majorem, utpote Enunciationem identicam: Sin verò *proportionē doctrinæ de Fide*, quæ Reformatorum Catechismis continetur, absurdum esse Antecedens, cùm tota ista doctrina non aliunde, quam ex verò S. Literarum sensu hauriri debeat: Sin *constans, & perpetua Scripturæ in apertis locis sententia*, jam fusè refutatum esse Cap. II. Si denique *Symbolum Apostolorum, Decalogus, & Oratio Dominica*, partim absurdum, partim jam refutatum esse: cum prius ex Scripturâ confirmandum ac ducendum; posteriores verò partes ipsius Scripturæ sint. Locus autem Pauli, qui in Antecedentis probationem adducitur, nihil evincit. Non enim in Græcō invenitur vocula, *prophetemus*, sed eam Beza cuius versionem secutus est Chamierus, interposuit, & quidem in *subjunctivō modō*, ei reliquam suam interpretationem accommodandō atque adeo Paulum aut jubere, aut suadere fecit, cùm tantum simpliciter *in indicativō afferat*, quod *multi* (translatio est Erasmi à quâ vulgata non multum differt) *unum corpus sumus in Christō*. *Singulatim autem alii aliorum membra, sed tamen habentes dona, juxta gratiam datam nobis, varia, sive Prophetiam juxta portionem fidei, sive ministerium in administratione, &c.* Unde patet per τὸν ἀναλογικὸν τὸν πίστεως non intelligi, proportionem doctrinæ de fide, nec Regulam Fidei, aut simile quid, quemadmodum vult Chamierus, sed quod rejicit, *Mensuram fidei suæ, hoc est, quam quisque habet*, ut est in versione Syriacâ, & censet Wolfgangus Musculus in Commentariis suis in hunc locum; sive *mensuram cognitionis nostræ, quâ Deum, & res divinas cognovimus è Scripturâ*, ut habet Piscator in Scholiis ad hunc locum, superiorem Chamieri expositionem simul improbandō, & rejiciendō, tanquam spuriam & non genuinam. Atque hanc interpretationem etiam admittunt Beza, Pareus, eoque referente Martyr in dict. loc. & habent Chrysostomus in dict. loc. *Tamen si gratia sit & ipsa (Prophetia) non tamen simpliciter effunditur, sed mensuram à recipientibus se accipiens, tantum influit, quantum invenerit oblatum sibi fidei vasculum*: Et Ambrosius ibidem. *Hæc (Prophetia) datur pro modō accipientis, hoc est, quantum causa exigit, propter quam datur*: Et Hieronymus. *Secundum fidem, quæ unicuique à Deo data est, atque concessa*: Nec non Theodoretus. *Pro uniuscujusque fidei gratiam dimetitur, qui est bonorum suppeditator*. Unde Erasmus hunc locum sic παραπέξει, *Sive contigit Prophetiae dos in explicandis arcanis literis juxta modum fidei, quam solam respicit Deus, non cætera merita, citra supercilium, suum bonum cæteris*

communicet. Verum enim verò etiamsi maximè prior Bezae versio, ac interpositio admittatur, demonstrandum adhuc erit, prophetiam & prophetare hīc non denotare futurorum prædictionem, & prædicere, quemadmodum explicat Musculus in hunc locum: sed interpretationem & interpretari ac analogiam Fidei hīc designare ipsam S. Scripturam: quod non ita facilè factu esse mihi persuadeo. De consequentiâ denique etiam pro variâ Majoris acceptione aliquid dici possit; sed hujus argumenti vim jam satis infregisse autumo.

Quartum argumentum, *Quicquid omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponit, indè Scripturæ interpretatio petenda: At Scriptura ipsa omnium luculentissimè, & manifestissimè res divinas exponit: Ergo Scriptura Sacra interpretatur seipsum.* In hunc modum argumentantur Polan. Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 7. argum. 1. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 95. quorum ille minorem probat, *Quia est vox Dei, quā nulla potest esse clarior, & manifestior:* hic verò declarat hāc similitudine, *Sicut non opus est, ut Soli lumen aliquis fæneretur: ita nec opus est, ut clarissimæ S. Literarum luci aliunde lucem importemus.*

Nos verò respondemus sub distinctione: Nam vox exponere, vel denotat proponere, declarare, manifestare; vel explicare, & interpretari: deinde per res divinas denotantur, vel res ad salutem homini cognitu necessariæ, ipsa Fidei dogmata, vel de iis Sermo. Si igitur res divinas exponere, sit tradere ac proponere res ad salutem scitu necessarias, concessâ minore negamus majoris consequentiam; Non enim aliquarum Rerum luculentissima manifestissimaque traditio ac tractatio, includit interpretationem sui ipsius, aut libri, qui de iisdem illis rebus agit. Sin verò sit, sermonem de Fidei articulis, seu Scripturam interpretari, quō sensu accipi debent ista vocabula, ut conclusio quæstionem probans indè elici legitimè possit, concessâ majore, negamus minorem: Suprà enim cap. 11. contrarium ostendimus, nec allata ejus probatio sufficiens est: Quamvis enim concedamus, attamen valde impropriè, S. Scripturam Dei vocem vocari posse, nullumque librum cā clarius ac manifestius de rebus divinis agere: non indè sequitur, illum omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponere, hoc est, sermonem de Fidei articulis seu Scripturam interpretari: quoniam clara alicujus libri conscriptio non arguit illum esse aliorum, aut sui ipsius interpretem. Probatio igitur solummodo evincit Scripturam esse clarissimam, & manifestissimam Rerum divinarum expositionem, (de quo, quid sentiamus, cap. 11. diximus) non verò sermonis de Fidei articulis interpretem, quod hic unicè quæritur.

Quintum argumentum; *Quia ipsa Scriptura potest sapientem reddere hominem ad salutem, 2 Tim. 3: 15.* Ita rursus argumentantur Pol. & Alst. locc. citt. Sed

Sed nos *consequentiam* negamus : neque enim ad h̄o Lyncei sumus , ut videre queamus , quī sequatur , Sacra Scriptura intellecta hominem ad salutem sapientem reddere potest , ergo est sui ipsius *interpretans*.

Sextum , *Quia Scriptura divinō modō , cūm sit diuinus* , *utilis est ad doctrinam & redargutionem* : Ergo & ad docendum verum suum sensum , & refellendum falsum . Hoc modō dentiō argumentantur Polan. & Alst. loc. cit.

Nos iterum *consequentiam* negamus : Non enim Scriptura verum sui sensum eruit , ac falsum ab aliis erutum refellit , quamvis intellecta utilis esse concedatur docendis veris , & redarguendis falsis Fidei dogmatis ; sic enim restringi debet *antecedens* : Quoniam si latius accipiatur , ita ut ista Scripturæ utilitas ad omnia vera docenda , & falsa redarguenda extendatur , falsum erit , ut satis manifestum est.

Septimum , *Quia Scripturæ sensus est ipsa Scriptura* : ut recte scripsit Hieronymus super Epistolas ad Galatas : Non in verbis Scripturarum est Euangelium , sed in sensu : non in superficie , sed in medullâ : non in sermonum foliis , sed in radice rationis . Est & hoc argumentum Polan. loc. cit.

Cui respondemus , denuo *consequentiam* negando : neque enim illius rationem ullō modō assequi possumus.

Octavum Argumentum , *Quia Scriptura docet modum interpretandi seipsum* : docet autem eam exemplis , sicut sunt duo modi docendi , unus per regulas , seu præcepta , alter per exempla . Exempla interpretationis in ipsa Scripturâ adducit Polanus , cuius & hoc est argumentum , loc. cit. Matthæ. 2. vers. 17. 18. & 23. & cap. 3. vers. 3. Et cap. 4. vers. 13, 14, 15, 16. Et capit. 5. ubi explicatur Decalogus . Et cap. 8. vers. 16, 17. Et alia , quæ passim in novō Testamento exstant : Imò totum novum , ait , est interpretatio Veteris Testamenti . Sic Paulus interpretatur à se dicta Rom. 10: 8. Similiter interpretatur Scripturam per Scripturam , Roman. 13: 9.

Ad hoc argumentum respondemus per *consequentiae negationem* ; Nam scriptum , quod tradit modum seipsum explicandi , non statim seipsum per seipsum explicat : Posset enim tradere modum seipsum per aliud explicandi . Stringeret argumentum , si Scriptura doceret , aut se per seipsum esse interpretandam , aut modum se per seipsum interpretandi , quorum alterum , aut utrumque forsitan voluit Author , ut ea , quæ in probationem adducit , nempe Paulum Scripturam per Scripturam interpretatum fuisse , videntur innuere . Verum tum *Antecedens negatur* , nec probatur allatis exemplis : Priora enim referunt Prophetias quasdam de Christo fuisse impletas : in posterioribus autem exponuntur quædam V. Testamenti loca , sed non per alia , quod factum oportuisset , ut intentum inde ostenderetur.

Nonum Argumentum ; *Qui est Author Scripturæ , & summus legislator*,

act

ac doct^r Ecclesiæ, idem est supremus & infallibilis Scripturæ interpres. Solus Deus est Auctor Scripturæ, & summus legislator ac doct^r Ecclesiæ. Ergo, &c. Hoc argumento utuntur Alting, Scriptor. Theolog. Tom. I. part. 2. loc 2. De Formâ Scripturæ, controvers. 2. Whitakerus Disput. de Scripturâ S. controvers. I. quæst. 5. cap. 8. & Walæus Loc. Comm. S. Theolog. Loc. de Scripturæ Sacræ Interpretatione. Quorum primus majorem patere dicit, quia quisque est optimus interpres verborum suorum; & legislator sensum legis optime edifferit. Minorem verò apertis Scripturæ Testimoniis niti: Timoth. 3. v. 16. Jacob. 4. v. 12. Matthæ. 23. v. 8, 10. & cap. 17. v. 5.

Respondemus non concludi quod concludendum erat, nempe Scripturam esse sui ipsius Interpretē: An enim Deus Scripturæ sit interpres infallibilis, nulla est controversia. Quod si instetur, Scripturam esse Dei vocem, atque adeò probatō, Deum esse Scripturæ interpretē, etiam esse probatum, Scripturam esse sui ipsius interpretē: Regerimus Consequentiam esse nullam. Poteſt enim aliquis Autor duos pluresve conscribere tractatus, quorum alter illicò non erit alterius, vel alii aliorum, & quidem sui invicem interpres.

Decimum, atque ultimum; Supremus & infallibilis Scripturæ interpres est, qui in interpretando nunquam errat, nullō partium studiō ducitur, provocationi locum non relinquit. Hæc verò soli Spiritui sancto, in Scripturâ loquenti, atque ita ipsi Scripturæ convenienti. Ergo. Sic rursus argumentatur Altingius, & ferè cum ipso Whitakerus & Walæus, loc. cit. Majoris consequentiam firmam esse afferit Altingius. Quia qui errat aut errare potest; item, qui partium studiō ducitur, quod mentem excæcat, non est infallibilis; & qui provocationi locum relinquit superiorem habet, eoque supremus esse nequit. Minorem autem probat. Quia Spiritus S. in Scripturâ loquens, atque ita ipsa Scriptura est ipsa veritas; est ἀπόστολος, nec habet superiorem ipse & ο, primus & ultimus.

Nos verò respondemus negandō Minorem, nempe Spiritum S. in Scripturâ loquentem, sive ipsam Scripturam esse Interpretē nunquam errantem, &c. Ad probationem verò dicimus, illam tantum demonstrare, Spiritum S. aut Scripturam nunquam errare, non duci partium studiō, nullum relinquere provocationi locum, quæ omnia ultrò concedimus: non autem esse Interpretē, quod solum hīc est in quæstione.

Atque horum decem argumentorum solutiones sufficere arbitramur, quod pateat quām imbecillæ sint rationes, quibus suam stabilire contendunt sententiam Reformati. Ad Reliqua, siqua apud Autores occurrant, ad horum exemplum facillimè responderi poterit. Unde ad alteram Reformatorum sententiæ partem transimus.

C A P. XIV.

CAP. XIV.

1. *Quid, & quotplex sit interna, Spiritus S. persuasio?*

2. *Quidque ordinaria? 3. Eamque, qualem
Theologi statuunt, non dari.*

1. **R**eformati, ut cap. 10. ex ipsis attulimus, præterquam quod S. Scripturam sui ipsius Interpretem esse statuunt, etiam suas in hoc negotio Spiritui Sancto, & quidem præcipuas, tribuunt partes: nempe illius testimonium internè Fidelium mentibus veram interpretationem obsignare, ac de eâ plenissimè persuadere: cum S. Scriptura tantum externa norma sit interpretandi, quæ viam ad internam illam ~~mane~~ sternat. Hujus autem Sententiæ difficultates, omissis iis, quas suprà movimus, ut in conspectum prodeant, illius patronos rogare libet, quid per internum testimonium internamve Spiritus sancti persuasioneum intellectum denotatumque velint: multifariam enim accipi possunt ista vocabula. Si respondeant, esse suam mentem, quod nullus veri S. Literarum sensus, undecunque etiam ille hauriatur, & quacunque Methodo investigetur, plenissimè queat esse certus, nisi naturali intellectus lumine illius veritatem clarè atque distinctè perceperit, atque illius apud semetipsum perceptionis intimè conscius fuerit, quæ in omni certitudine, extra omnem dubitationem evectâ, requiruntur: adeoque claram illam distinctamque perceptionem, simul cum ejus conscientiâ sibi venire nomine internæ persuasionis, internique Spiritus Sancti testimonii, eandem, quam nos, fovebunt sententiam, ut ex iis, quæ suprà de Philosophiâ cap. 5. §. 6. arbitrati fuimus, facile patet. Sin verò dicant, se non lumen intellectus naturale, aut quod illi superstructum est intelligere; sed lumen Spiritus supernaturale, non rationi connatum, sed adventitium, non menti inclusum atque acquisitum, sed infusum atque inspiratum, cuius radiis illuminatus animus atque firmatus dictamini accepto acquiescit; rursum eosdem, cum duplicem Spiritus sancti inspirationem statuant, ordinariam nempe atque extraordinariam, hancne, an illam intelligant, interrogatos volo. Extraordinarium divini Spiritus lumen affulsiisse Prophetis, Euangelistis, atque Apostolis, reliquisque sacrorum Codicum Scriptoribus, in Dei verbô intelligendô atque interpretandô, apud omnes in confessô est: *His enim, ut habet Polanus, per immediatam revelationem, absque labore & industria verum Scripturæ sensum revelavit Spiritus sanctus: quæ ratio, sunt verba Chamieri, nunc nulla exspectatur, & jam pridem cum Montani paracletô Enthusiastarum Prophetias valere jussit Ecclesia.* De Ordinariô igitur iis tantum sermo erit.

M

2. At

2. At verò quid ipsis est ordinarium Spiritus sancti lumen, dictamen, testimonium, inspiratio; persuasio? Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. I. cap. 19. §. 8. Ordinariam inspirationem asserit debere è Scriptura peti, eamque postea §. 13. esse scribit diligentem collationem locorum. Nec aliud videtur statuere Polanus Syntagm. Theolog. lib. I. cap. 45. quæst. 4. quando ex eō, quod Bellarminus fateatur librō tertio de Verbo Dei cap. 3. sect. 11. Scripturam debere exponi secundum dictamen Spiritus sancti; colligit, quod secundum Scripturas, non autem secundum privatum dictamen Spiritus extra Scripturas exponi debeat. Atque cum his duobus, etiam convenire mihi videntur illi, qui Scripturarum Interpretationem tribuunt Spiritui S. in Scripturâ loquenti, vel Scripturæ, quæ vox est Spiritus sancti; quales cap. 10. quam plures recensuimus. Hoc autem per suum ordinarium Spiritus lumen, aut dictamen si denotatum velint, patet, illos relabi ad jam refutatam quæstionem, ab eaque nihil diversum proponere; ita ut satis fuisset, Scripturam sui ipsius interpretem statuisse. Verum enim verò aliud quid, & quidem illustrationem quandam intellectus, operationemque Spiritus sancti, quâ de verò genuinôque S. Literarum sensu persuadentur intimè fideles, intelligere videntur. Chamierus enim Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 16. cap. 1. contra Bellarminum aliosque disputans de Spiritu, quod intelligendæ sint Scripturæ, statuit illum non esse cujusque homunculi impetum, qui se ingerens ad legendas interpretandasque Scripturas, ipse suò sibi marte sensum pro arbitriò fingit, quem affingat libris sacris: Sed efficaciam illam particularē cuique fidelium, quæ est à Spiritu sancto, quæque efficit ut Scripturam intelligat, hoc est, sensum assequatur verum genuinumque. Et Scarpius Curs. Theolog. loc. de Sacrâ Scripturâ, controvers. 8. contra Pontificios argum. 2. perceptionem veri sensus fieri asserit per illuminationem Spiritus sancti, quam (argument. 1.) internum illud testimonium videtur nominare, quod Scriptura divinæ autoritatis esse cognoscitur. Quod idem etiam confirmant ea, quæ habet Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 6. cap. 1. §. 5 & 7. Ubi, Pontificiorum calumniam amoliri volens, qui internam Spiritus sancti persuasionem, Scripturæ autoritatem cordibus insculpentem certoque persuadentem, nihil aliud esse quam privatum superbiæ Spiritum, omnibus hodie hæreticis communem clamant; multaque de particularibus, & extraordinariis revelationibus, atque ἀποτασσοῦc garriunt; respondet, Reformatos nihil hic somniare extra ordinem: sed id ipsum agnoscere, quod in reliquis articulis fidei omnibus: nimirum, omnino opus esse internâ Spiritus sancti persuasione, ut libris sacris plenâ fide assentiamur. In quem sensum etiam Calvinus Institution. Relig. Christian. lib. I. cap. 7. §. 4. Altius, ait, quam ab humanis vel rationibus, vel judiciis, vel conjecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcanò testimoniō

*moniō Spiritus. Et paulò pōst, Testimonium Spiritus omni rationē præstantius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suō sermone: ita etiam non ante fidem reperiet sermo in hominum cordibus, quām interiore Spiritus testimonio obsignetur, &c. Videantur præterea Zanch. Tractat. de Sacr. Scriptur. quæst. 2. part. 4. propos. 7. Walæ. Locor. Theol. loc. de Scripturæ Sacr. Autorit. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Scriptur. Controvers. 6. Alting. Oper. Theolog. part. 1. loc. 2. & Polan. Syntagm. Theolog. lib. 1. cap. 16. qui hoc internum Spiritus sancti Testimonium definit, quod sit *revelatio interna Spiritus sancti, qui nos per internum afflatum ita docet in cordibus nostris, quod efficaciter persuadeat, ut firmiter credamus Scripturam sacram, quam habemus in libris Propheticis & Apostolicis esse verè & indubitatō verbum Dei.* Quæ definitio, si posteriora verba immutentur in hunc modum, ut *firmiter credamus aliquem Scripturæ sensum, aut propriō marte investigatum, aut ab aliō edoctum, esse indubitatō verum atque genuinum, comprehendet id, quod meō judiciō per internam Spiritus S. persuasionem circa verum S. Scripturæ sensum, indigitare volunt Theologi reformati.**

3. Sed, ut liberè, quod sentio, aperiam, fateor me hujus Definitionis verba quidem audire, mentem verò sensumque minimè assequi. Declaratur enim obscurum per æquè obscurum, atque idem per seipsum. Quid enim interna revelatio? quid internus afflatus? quid efficaciter persuaderi? quid firmiter credere? Præterea, quid est definitum? actione Spiritus sancti, an effectum? & si effectum, quid est in Fidelium animabus, & quomodo eas afficit; nihil enim hic nisi externæ denominationes afferuntur. Si itaque per Spiritus S. internam revelationem, internumque afflatum intelligent claram distinctamque perceptionem per naturale intellectus lumen à Spiritu sancto productam in mentibus fidelium; ac per efficacem persuasionem, & firmam fidem, intimam istius perceptionis conscientiam, & plenam in eâ acquiescentiam, nihil à nobis seorsim sentiunt, ut principiō hujus capititis explicuimus. Sin verò supernaturale quid, & quod Naturæ vires excedat, ejusque ordinariū cursum exsuperet, quale heic loci semper crepant, & venditant, designatum velint: videant ipsi, an non in veterum Enthusiastarum, aut fanaticorum ac male feriotorum quorundam recens exortorum hominum, quos Quakeros appellant, transeant castra, quæ tantō studiō se devitare prædicant: Enthusiastarum enim Prophetias, ac spiritales revelationes jam dudum cum Montani paracletō valere jussit Ecclesia, ut ex Chamiero, jam saepius attulimus, & Quakerorum deliramenta de lumine & Spiritu, internasque illuminationes, meritō rejiciunt hodierni Theologi: utpote qui spiritum suum supra Sacras Scripturas efferunt, quique rationem omnem, omnesque liberales disciplinas, cum linguis originalibus se pedi-

bus conculcare magnificè gloriantur. Mihi sanè ab iis non procul abesse videntur: quandoquidem de Supernaturali istò Spiritus S. Testimoniò multa effecta, atque adjuncta proferunt, multaque alia garriunt: cùm interim ejus essentiam atque naturam nusquam proponant, nullibi explicit: & forsan etiam ignorent. Quantacunque enim non tantum sedulitate atque diligentia ipsorum libros percurrerim atque evolverim; sed etiam attentione apud me ipsum quæsiverim, atque alios non tantum doctos, sed etiam indoctos quām plurimos, ut apud se quoque inquirerent, seriò rogaverim; omnis tamen incassum cecidit labor, nec aliquid, quod animo satisfaceret meo reperire potui. Ingenuè sunt fassi mecum non pauci, se nihil præter claram atque distinctam illam perceptionem, ejusque conscientiam, atque in eâ acquiescentiam unquam apud se invenisse, aut aliud quid, cuius verum atque realem conceptum formare possent, apud alios, quantumvis de eō gloriarentur, invenire potuisse. Verūm alii quidem supernaturale quid, ac cæleste se sæpius sensisse, atque in se etiamnum reperire prædicarunt; quod tamen, quando ad exactum accuratumque examen revocabatur, nihil nisi affectum aliquem animi naturalem esse, aut imaginarii fruitionem boni, ex eāque in animo lætitiam redolere, non tantum ego: sed etiam aliquando ipsi liquidò deprehenderunt. Ex quibus omnibus satis superque patere arbitramur, quām fluxò instabilique fundamentò innixa sit hæc sententia; etiamsi argumenta, quibus illam confirmare satagunt, non solverentur: Attamen ne aliquid, quō se defendere possent, intactum relinqueremus, & quod alicui scrupulum injicere posset, removere negligeremus, breviter illa sequenti capite explicabimus & quantarum sint virium examinabimus.

C A P. XV.

Expenduntur Rationes, quibus Spiritum S. sacrarum Literarum Interpretem esse, astruere contenti Reformati.

SOLO inter Theologos, quos mihi videre contigit, Whitakerus in Disputat. de Scripturâ S. Controvers. I. quæst. 5. cap. 8. & ex eō Scarpinus in Cursu suō Theologicō, loc. de Scripturâ, controvers. 8. tria proponunt argumenta, quibus probare conantur præter Scripturam, etiam Spiritui S. autoritatem competere S. Literas interpretandi. Et quamvis, ut ferè omnes faciunt, illi conjungant atque misceant jus omnes de fide controversias dijudicandi; nos tamen illò prætermisso ea solum, quæ præsentem quæstionem spectant, excerptemus atque expendemus.

Primum

Primum itaque est; *Si Scriptura non aliter talis esse cognoscitur, nisi per se, & per internum Spiritus S. testimonium in singulis fidelibus; tum Authoritas summa interpretandi Scripturam est penes Scripturam solum, & Spiritum sanctum. At prius Controvers. de Scripturæ Authoritat. probatum est. Ergo.*

At Respondemus, & quidem ad *antecedens* per partes: primò negandò *Scripturam esse talem cognosci per se*: Nihil enim per se cognoscitur, quām primæ atque communes Notiones: Scriptura verò cùm ex notis divinitatis, quæ illi insunt, Dei verbum esse cognoscitur, non per se; sed per illas notas talis esse cognoscitur: Deinde distinguendò *internum Spiritus S. testimonium*; Si enim claram distinctamque lumine naturæ à Spiritu S. productam perceptionem, cum ejus conscientiâ, ac in eâ acquiescentiâ intelligent: concedimus, quod hanc partem spectat, *antecedens*: non enim erit contrà nos, ut ex superiori capite dictis patet. Sin verò supernaturalem quandam illuminationem intendant, negamus talem dari, utpote Enthusiasmum, ac Quakerismum redolentem, nec ab ullō Theologō explicatam, multò minùs probatam: omnia enim, quæ eum in finem, aut hōc aut locō de Scripturæ authoritate adferri solent, facillimō negotiō ex jam dictis solvi poterunt. Quod verò *Consequentiam* attinet, de eā forsitan etiam dubitari posset: quamvis enim *Scriptura talis esse cognoscatur per se, & per internum Spiritus S. testimonium*, non inde sequi videtur, etiam per se, & Spiritus S. testimonium tantūm esse interpretandam: posset enim aliō, qualem nos jam proposuimus, modō, qui infallibilis sit, exponi.

Alterum Argumentum est: *Quod solum habet vim ad fidem generandam, illud solum habet summam autoritatem interpretandi Scripturas. At Scriptura sola unā cum Spiritu S. hanc vim habet. Ergo illis solis hæc summa autoritas est tribuenda. Probat. proposit. ex Roman. 10. vers. 17. Fides nascitur ex sensu Scripturæ rectè percepto: at sensus Scripturæ ex sola Scripturâ petendus est, immo est ipsa Scriptura: & perceptio veri sensus fit per illuminationem Spiritus sancti. Prob. Assumpt. quia solus Spiritus sanctus fidem infundere potest.*

Respondemus primò negandò *Majoris consequentiam*: ejus verò probationem satis mirari non possumus: partim enim est non Majoris, sed Minoris, nempe, quando *fides ex sensu Scripturæ rectè percepto nasci* dicitur: partim continet id, quod in quæstione est, putà *Sensum Scripturæ ex sola Scripturâ esse petendum, & perceptionem veri sensus fieri per illuminationem Spiritus sancti*. Secundò *Minorem*, quod ad ea, quæ de Spiritu sancto continent, vel concedendò, vel negandò pro distinctione in primi Argumenti responsione allatâ.

Ultimum denique est; *Si Scripturæ sunt interpretandæ, & intelligendæ eodem Spiritu, quō scriptæ fuere; tum necesse est, ut omnes, qui illos interpretari*

aut intelligere volunt, Spiritum sanctum consulant, & ab ejus persuasione pendeant. At prius verum. Ergo.

Respondemus, Si eodem Spiritu significetur eadem extraordinaria Spiritus sancti inspiratio, quā in scribendō impulsi fuere sancti Dei homines, Prophetæ atque Apostoli: negatur *Antecedens*: his enim solis illa propria fuit, atque concessa, nec hodiē amplius in Ecclesia locum obtinet. Sin vero denotetur ejusdem Spiritus adminiculō; at diversimodè operantis, posset concedi, nostræque sententiæ probandæ accommodari, dicendō Philosophiam esse id adminiculum, quō Spiritus S. nunc temporis Scripturas interpretatur. Sin autem velint eundem Spiritum sanctum, & quidem diversò modò S. Literas exponere, ast non per Philosophiam, sed supernaturalem aliquam revelationem; illa quid sit definire, & quod sit probare ipsis incumbet, ut jam multoties inculcavimus.

C A P. XVI.

1. *Socinianorum Sententia explicatur.* 2. *Ut & Arminianorum.* 3. *Tam hos & illos, quam Reformatos in Scripturæ claritate & obscuritate inter se consentire; at à nobis dissentire.* 4. *Quod Intellectus dispositionem attinet, quid statuant Reformati, & in quibus à Socinianis, Arminianis & à nobis discrepant?* 5. *Quid de eadem re sentiant Sociniani & Remonstrantes, & in quibus tum inter se, tum à Reformatis dissentiant?* 6. *Quod interpretandi normam spectat, quid statuant Sociniani?* 7. *Rationem non esse normam interpretandi statuere Reformatos, eamque Sententiam videri falsò ab illis affingi Socinianis ac Remonstrantibus?* 8. *Propria sententia de Normâ proponitur, & ejus differentia à Socinianorum, Arminianorum, ac Reformatorum ostenditur.* 9. *Argumentum contra eandem diluitur.*

Hactenus arma in hostes movimus, atque in illorum terras copias nostras produximus, arces oppugnavimus, ac destruximus. Nunc, partâ victoriâ, nostrarum partium Fautores, & cum nobis quidem, quamvis non in totum, facientes, attamen à nostrâ sententiâ (quantum ex illorum scriptis colligere possumus) non longè abeuntes invisere libet; & cum iis, coronidis locô, conferre, quoisque inter

inter nos, & cum jam devictis hostibus consentiamus aut dissentiamus, & ut omni ex parte nostras res in tutò collocemus, experiri tentareque, num ad nos pertrahi, nobisque conciliari & firmò foedere jungi possint. Sunt autem hi vel Sociniani vel Arminiani, quorum, ut res tota expeditius conficiatur, primò indagabimus opiniones.

I. Sociniani itaque, ut à vetustioribus initium faciam, hâc in re sibi non constare videntur: nunc enim soli rationi S. Literas interpretandi partes competere affirmant, nunc Spiritus S. gratiam & opem insuper requirunt. Sic in Cateches. Racov. cap. 3. quando quæritur, *unde tanta discrepancia super intellectu Scripturæ*; Respondetur, *indè quòd homines S. Scripturam vel negligenter legunt: vel non adferunt cor sincerum, & ab omnibus impedimentis, ac cupiditatibus solutum; aut auxilium divinum, id est, gratiam Spiritus sancti, quam Deus omnibus, se propter eam dies ac noctes invocantibus, promisit, non implorant.* Contrà verò Ostorod. Institut. cap. 4. *Si ergo ratio, id est, ingenium, vel intellectus exsertè ostendat Trinitatem Personarum in Deo falsam esse, quomodo unquam homini intelligenti in animum veniret, illam veram esse & verbô Dei probari posse.* Et Smalcius contra Frantsium Disp. 4. De Justificat. *Nulla est Christianæ Religionis particula, quæ cum ratione non conveniat: & quæ cum ratione non convenit opinio, ea etiam in Theologîa nullum locum habere potest.* In quorum locorum duobus posterioribus solius rationis, in priori verò Spiritus S. mentio fit. At verò tum Rationem tum Spiritum sanctum adducit Author *Brevis Disquisitionis contra Valer. Magnum, de Acaholicorum credendi regulâ* (quem Socinianum esse ait, & probat celeberrimus ac doctissimus Theologîæ in Academiâ Lugduno Batavâ Professor Johan. Hoornbeek Socinianism. confutat. tom. 1. lib. 1. cap. 6.) cap. 4. his verbis. *Negandum est, nullum certò assequi verum sacrarum Literarum sensum nisi interius illustratus & doctus sit à Spiritu S. & paulò post, Quocirca omnino necessarium est illi (de sanâ ratione loquitur) & S. Literas intelligendi judicandique facultatem adscribere.* Neque enim tanta est ubique sacrarum Literarum obscuritas. *Quid? adeò clara quædam sunt, ut à quôvis audiente & legente protinus intelligantur.* Obscuriorum autem locorum explicatio non est omnibus necessaria. *Quod si quis tamen serio quærat, Spiritus S. ope investigabit.* Et hoc ipsum quod intelligit, an à Spiritu S. nec ne sit, non nisi rationis sanæ judiciò constare potest. Neque enim donum illud Spiritus S. rationem tollit, sed attollit, & illustrat, & quod per se vel non poterat (quemadmodum in quibusdam Scripturæ locis obscurioribus enodandis appareat) vel non sine difficultate poterat, id ejus ope possit, aut facilius possit. Nam medium usurpat Spiritus S. ad operationes perficiendas illud, quod in nobis invenit operationibus istis accommodatum. *Quemadmodum ad videndum oculum, ad audiendum aurem meam adhi-*

adbibet, ita ad intelligendum & judicandum certè ratione meâ, unicô scilicet intelligendi judicandi instrumento, utitur. Præterea quemadmodum quisque etiam Sacra oculis legere auribusque audire potest sine Spiritus sancti interiore ope, aut peculiari oculorum auriumque illustratione: ita non minus intelligere judicareque eadem Sacra licet rationis sanæ beneficio, etiam si nondum accesserit Spiritus S. illustratio. Præsertim in iis, quæ ad salutem simpliciter necessaria sunt. Et cap. 7. Ad S. Literarum au:horitatem, & genuinam mentem dignoscendam principia etiam illa, quæ Philosophica appellant, esse advocanda. Et paulò pôst, Hæc & similia, quæ nemini sano ignota sunt, statuendum est esse fundamenta cognitionis nostræ, quoad autoritatem S. Literarum, & quoad verum earum sensum. Ac iterum posteà, Quæ ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullô negotiô dijudicabit; modò diligentiam adhibeat, & ab affectibus, & præjudicatis opinionibus sibi imponi minimè patiatur. Maximè verò si & Spiritus S. donum à Deo petat. Quid quod principiorum istorum ope etiam is, qui S. Literas vel legere non potest, vel nunquam vidit, vel extare nescit; modò ab aliò aliquo summam Religionis Christianæ audiat, tantum discere possit, quantum ei ad salutem sit necessarium. Hæc scriptor ille Anonymus. At prorsus omisso Spiritu sancto solius Rationis hōc in negotiô meminit J. Slichtingius lib. de S. S. Trinitate adversus Balt. Meisnerum pag. 67. hunc in modum. *Vel agitur de rebus clarissimis verbis in Scripturâ consignatis & expressis, adeò ut de eorum sensu nemo sanæ mentis dubitare possit: vel agitur de rebus obscuris, de quibus merito dubitari queat, an in Scripturâ significatæ vel non significatæ legantur.* Si de illis agatur concedimus hanc assertionem, Scripturam S. esse normam fidei & morum perfectissimam; idque vel impensis idcirco, quod certissimum sit Scripturam nihil continere, quod manifestæ rationi repugnet, seu contradictionem veram involvat. Si verò de rebus agatur obscuris, quivis videt sine ratione rem non posse confici; quæ tamen non in id adhibenda est, quasi Scripturæ aliquid affirmanti vel neganti aliquid opponi posset, sed tantum ad declarandum, an quidpiam Scriptura contineat: si continere constet, quicquid tandem ratio contradicat, falli eam necesse est. Et paulò pôst, Neque enim nos ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contrarium aperte testatur: sed quoties de Scripturæ mente dubitatur. Ac deinde, Rationi non competit partes judicariæ fidei, si de Scripturæ mente jam constet. Sed cùm dubitatur, an rem eō pactō Scriptura definierit, nec ne, rationem velle rejicere, quid aliud est, quām in tenebris lucem extinguere, & oculos insuper sibi eruere? Argumenta Meisneri vera, quoties ratio Scripturæ, aut Spiritui S. in hominibus aut Scripturis loquenti sese opponit, illique contradicit, non verò cum nos in percipiendâ Scripturæ, aut Spiritus S. mente juvat ac dirigit. Idem eodem lib. pag. 79. Deinde nunquam ad rationis judicium confugimus, quoties de

de Scripturæ mente constat. Cur enim veritatem opponeremus veritati? Sed solummodo cùm vel de sensu Scripturæ, vel extra Scripturam de alicujus dogmatis dubitatur veritate. Et pag. 84. Falsum est, rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis, quod hic affirmat Meisnerus, præsertim cùm quæritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic fit. Ex quibus omnibus breviter colligimus hanc Socinianorum de Scripturæ intelligentiâ, & interpretatione Sententiam, nempe, Quæ ad salutem scitu necessaria sunt, tam clarè esse in S. Literis proposita, atque expressa, ut quilibet sanæ mentis, & à præjudiciis & affectibus liber, protinus ea intelligere possit; obscuriora autem, non quidem omnibus esse necessaria, attamen eorum mentem & sensum erui ac dijudicari posse ratione, hoc est, tam ipsâ animæ judicandi ac ratiocinandi facultate, quâm ejusdem facultatis dictatis, placitis, atque inventis: & quidem expeditius, ac facilius, si gratia Spiritus S. superveniat, quamvis simpliciter necessaria non sit.

2. Arminiani autem hâc in re suam sententiam declarant in Confess. cap. I. & quidem de Intelligentiâ Sect. 14. De Interpretatione Sect. 16. De Intelligentiâ sic loquuntur. *Præterea eorundem Librorum (Sacrorum scil.) lices alicubi (præsertim indoctis & minus exercitatis) satis obscuri sint, tanta est claritas ac perspicuitas, in sensibus imprimis ad æternam salutem intellectu necessariis, ut omnes lectores, non docti tantum, sed & idiotæ (communi quidem sensu ac judicio prædicti) quantum satis est, mentem eorum assequi possint: modò præjudiciò, vanâ confidentiâ, aliisve pravis affectibus, sese occæcari non sinant: sed Scripturam hanc piè ac sedulò scrutentur, &c.* Atque hæc etiam pro suorum sententiâ agnoscit, ac tuetur Episcopius in Defensione Catechismi Remonstr. contra Heidan. pag. 32. ac insuper declarat in Disputat. 3. de Scripturæ perspicuitat. Thes. 3. *Ad hanc intelligentiam consequendam aliud necessarium non est, quâm vis apprehendendi & percipiendi sensum illorum verborum, quæ clarè & significanter proponuntur, quæ vis naturalis est, & omnibus ratione præditis naturalis in omni statu. Unde nec quæsita multi tempore eruditio, nec operosa & elaborata consequentia, nec aliud ullum supernaturale lumen potentiae superinfusum, eamque elevans ad hanc intelligentiam eliciendam requiritur. Affectus enim intercurrentes, qui vim intelligendi obnubilare, & opprimere quandoque videntur, non ipsam intelligendi potentiam, sed voluntatem, vel intelligendi actum impedire dicendi sunt.* De Interpretatione vero sic statuunt. *Optima Scripturæ Interpretatio est ea, quæ sensum ejus nativum ac literalem, quâm fidelissime exprimit, vel saltem quâm proximè ad eum accedit: quippe qui solus verum & vivum Dei verbum est, ex puô veluti semine incorruotibili, ad spem vitæ æternæ regignimur. Sensum autem*

N

nati-

nativum, ac literalem appellamus, non tam eum, quem verba propriè sumta præ se ferunt (ut quidem sœpissimè accidit) quam eum, qui licet verba rigide accepta eum non insinuent, tamen rectæ rationi, & ipsi menti, atque intentioni ejus, qui verba protulit, convenientissimus est: sive ille propriè, sive figuratè enunciatus sit. Id, quod ex scopô. & occasione uniuscujusque loci, subjectâ item materiâ, antecedentibus, & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus, alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, aut rerum indiciis, dignosci potest, ac debet. Quid vero per rectam rationem intelligunt, explicatur in Apologiâ, eâdem hac sectione, hunc in modum. Recta ratio hic non significat vim, quâ homo ratiocinandò ex se ipso excogitare, aut invenire potest id, quod rectum, & divinæ voluntati conveniens est; sed tantum vim, quâ sensum clare, & perspicue à Deo revelatum apprehendere, aut ex verborum circumstantiis, ex antecedentibus, & consequentibus, &c. rectè, seu convenienter intentione ejus, qui verba protulit, elicere potest. Et inferius, Vis rationis rectæ, id est, convenientem & rectum verbis Jesu Christi sensum aptantis. Ac hujus generis plura videantur in Apologiâ dicto loc. Unde hæc nobis videtur esse Remonstrantium sententia, nempe in Scripturis quædam esse clara & perspicua, quædam vero obscura; in illis, quæ ad æternam salutem necessaria sunt, contineri, & locum habere Intelligentiam, in his autem Interpretationem, ac utramque absolvî posse sine ullâ internâ Spiritus S. illuminatione, solâ rectæ rationis vi atque facultate, dummodò, respectu prioris, præjudiciò, vanâ confentiâ, aliisve pravis affectibus non impediatur, sed Scripturam piè ac sedulò scrutetur; respectu vero posterioris, insuper scopum & occasionem loci, subjectam materiam, antecedentia, consequentia, &c. consideret, ac attentè examinet.

3. Indagavimus hactenus Socinianorum Arminianorumque, circa Scripturæ interpretationem, sententias, videamus nunc in quibus tam illorum, quam horum, tum cum Reformatorum, tum cum nostrâ conveniant, in quibus ab iisdem discrepent, quâ illorum opiniones distinctius adhuc, atque clarius percipiuntur ac teneantur. Animadvertendum vero hic in antecessum, sermonem nobis non haberi de rerum, quæ in S. Literis tractantur, ac traduntur, intelligentiâ ac interpretatione, quâ de illorum veritate aut falsitate, bonitate aut malitiâ judicamus, aut disceptamus; sed de illâ duntaxat intelligentiâ ac interpretatione, quâ sensum verborum, atque mentem dicentis investigamus, eruimus, ac erutam nos habere, certò ostendimus ac demonstramus. In hâc autem quædam respiciunt eum, qui intelligit & explicat, hominem putâ, seu Intellectum humanum, quædam id, quod intelligitur & explicatur, verbum nempe Dei. In iis, quæ S. Scripturas.

pturas concernunt, conveniunt tam Reformati, quām Sociniani ac Remonstrantes nempe quædam loca esse clariora, quædam obscuriora, ac omnia quorum cognitio ad salutem æternam requiritur, in clarioribus contineri, obscuriorum verò intelligentiam non cuilibet esse necessariam; quod nos inficias imus, ut ex iis, quæ capite undecimō diximus, patet. At in iis, quæ intellectum humanum respiciunt maxima est discrepancia, tam quod ad ejus dispositionem, quæ, ut intelligat ac interpretetur, requiritur, quām normam, secundum quam interpretatio institui debet.

4. Quod dispositionem spectat statuunt Reformati, neminem, nisi internè à Spiritu S. illuminatum, verum S. Literarum sensum, tam in locis clarioribus, quām obscurioribus assequi posse. Patet hoc ex Censurâ in Confess. Remonstrant. cap. I. Sect. 14. & 16. Ubi inter alia sic loquuntur Professores Leidenses. *Si per rectam rationem Remonstrantes hīc usum rationis humanæ Spiritu Sancto nondum illuminatæ intelligunt; non minus cum ratione, aut contra rationem insaniunt, quam Sociniani, &c. Sin autem de homine per Spiritum S. illuminatō hīc loquuntur, rectam quidem ejus rationem judiciō de genuinō S. Scripturæ sensu capacem esse agnoscimus, sic tamen si in hac disputatione non ratiocinationis suæ naturalis, sed Spiritus S. dictamen ac dictum sequatur. Similiter Cl. & Reverendissimus Vir, & apud Leidenses tam Ecclesiastes vigilansissimus, atque eloquentissimus, quām S. S. Theologiæ Professor profundissimus Abrah. Heidanus in præclarō suō opere de Causâ Dei, contra Episcop. lib. I. cap. 6. Perspicuitas Scripturæ est proprietas, quæ in ipsa Scripturâ est, & quam semper retinet si ve homo illuminatus, si ve non illuminatus sit; quamvis non illuminatus illam perspicuitatem non percipiat, &c. Et pōst. Deus Scripturam ita attemperavit, ut Christianus ex illius totō corpore, propriam ipsius mentem, & certam voluntatem in omnibus necessariis Fidei dogmatis, accedente Spiritus illuminatione, optimè, perfectè, ac clare discere & capere possit. Plura videsis apud eundem loc. cit. & alios paſſim. Confer etiam, quæ nos suprà cap. 10. recensuimus. Hanc autem Reformatorum sententiam negant tam Arminiani, quām Sociniani, quibus & nos subscribimus. Arminianos negare liquet ex eorum Apologiâ in Censuram Profess. Leidens. cap. I. Sect. 14. Ubi inter alia hæc occurruunt. Si dicas lumen hoc Spiritus S. prærequiri, ut verus sensus intelligatur, auges absurditatem. Et paulò pōst. Remonstrantes sensus Scripturæ necessarios cognitu, ab homine sine internâ & speciali illuminatione Spiritus S. intelligi posse statuunt. Et Sect. 16. ubi, postquam verba, modò ex Censurâ allata, retulerat Apologiæ Autor, rogat. *Quid est cum ratione insanire, si hoc non est? &c. Sic etiam Episcopius in Defension. Catechism. Remonst. contra Heidan. pag. 32. fatetur, Remonstrantes docere, omnes & singulos, &c. sine internō Spiritus lumine**

lumine verum S. Scripturæ sensum & mentem posse intelligere. Socianos verò cum Arminianis h̄ic facere patet ex Brevi Disquisit. contra Valer. Magnum de Acatholicorum credendi regulâ, cap. 4. ubi hæc inveniuntur. *Negandum est, nullum certò assequi verum sensum S. Literarum, nisi interius illustratus & doctus sit à Spiritu Sancto.* Et paulò pòst. *Quemadmodum quisque etiam sacra oculis legere, auribusque audire potest sine Spiritu S. interiore ope, aut peculiari oculorum auriumque illustratione: ita non minus intelligere judicare que eadem sacra licet rationis sanæ beneficio, etiam si nondum accesserit Spiritus Sancti illustratio.* Idem etiam palam fit ex allegatis Slinchtingii locis, ubi contra Meisnerum de Scripturæ interpretatione disputans, semper ad Rationem, nunquam ad Spiritus S. illuminationem recurrit.

5. Contra Reformatos verò statuunt Remonstrantes & Sociniani homini sanam mentem, & Naturalis intellectus Lumen, dummodò à præjudiciis sit liber, nec pravis affectibus obrutus, sufficere, si diligentiam adhibeat, ad S. Literas intelligendas, in locis clarioribus; Ajunt enim in Confess. cap. 1. sect. 14. Remonstrantes. *Non doctos tantum, sed & idiotas, (communi quidem sensu, ac judiciò præditos) quantum satis est mentem eorum (de clarioribus loquuntur) adsequi posse: modò præjudiciò, vana confidentia, aliisque pravis affectibus sese occæcari non sinant: sed Scripturam hanc pie, ac sedulò scrutentur;* Et Sociniani in Cateches. Racov. cap. 3. causam reddentes discrepantiarum super intellectu S. Scripturæ, assignant hanc, quòd nempe homines S. Scripturam, vel negligenter legant, vel non adferant cor sincerum, & ab omnibus impedimentis, ac cupiditatibus solutum. Vide plura, quæ faciunt, à nobis superiùs allegata. At insuper in locis obscurioribus interpretandis verum sensum, ex scopo & occasione uniuscujusque loci subjecta item materia, antecedentibus & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, aut rerum indiciis, dignosci posse ac debere, asseverant expressis verbis in suâ Confess. & in Apolog. cap. 1. Sect. 16. Remonstrantes. Sociniani verò in his locis Rationem in subsidium advocant, ut patet ex ipsarum suprà allatis testimoniis, & quidem omnium apertissimè ex Slichtingiò, quando ait, *Si de rebus agatur obscuris, qui vis videt, sine ratione rem non posse confici:* & paulò pòst, *neque enim nos ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contrarium aperte testatur: Sed quoties de Scripturæ mente dubitatur.* Plura eodem spectantia superiùs ex ipso attulimus, quæ videri possunt. Quid verò his h̄ic loco rationis nomine veniat, ipsane rationandi ac judicandi facultas discursiva, an ejus dictata, ac inventa per discursum & experientiam aut aliò quōquam modò detecta ac eruta, non disertè declarant ac pronunciant ipsi; quamvis utrumque intelligere videntur, imò intelligunt, si Author Brevis

Brevis Disquisition. contra Valerian. Magn. de Acatholicorum credendi regulâ, Socinianus est, & Socinianorum sententiam proponit, quemadmodum vult celeberrimus Theologus Johan. Hoornbeek, ut supra diximus loc. citat.

6. Sic etiam non apertè explicant, An in Scripturarum interpretationibus Ratione utantur duntaxat tanquam mediō seu instrumentō, quō S. Literarum sensus indagatur, atque eruitur, an verò insuper tanquam normâ, secundūm quam omnīs interpretatio dirigenda, & dijudicanda est; nisi idem ille Scriptor, qui posterius hoc passim in libellō suō afferere videtur, & præcipuè cap. 7. Ubi, veram de normâ sententiam expositurus, sic habet; *Itaque negandum est, non esse aliam rationem certò cognoscendi veritatem in materia fidei, quam præmissâ oratione consulere Spiritum S. ex sacris literis. Statuendumque Sacras Literas omnino normam esse controversiarum Fidei. Et hactenus quidem solas, quatenus Traditiones non Scriptæ, quounque tandem nomine veniant, penitus excluduntur. Cæterum ad S. Literarum autoritatem, & genuinam mentem dignoscendam, principia etiam illa, quæ Philosophica appellant, advocanda esse.* Ac postquam Metaphysicam, Logicam, Mathematicam, Ethicam, Historicam ad intellectum S. Scripturæ convocâsse, sic concludit. *Hæc & similia, quæ nemini sano ignota sunt, statuendum est, esse fundamenta cognitionis nostræ, quoad autoritatem sacrarum Literarum, & quoad verum earum sensum. Quare qui istis, sive naturali ingenii bonitate sive experientia vel mediocriter instructus est; is & ipsas Scripturas, ex istis principiis sacras esse cognoscit, & quæ ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullo negotio dijudicabit.*

7. Reformati verò (ut ad illos redeam) non diffitentur quidem ad clariorum S. Scripturæ locorum intelligentiam requiri *sanam mentem, à præjudiciis liberatam, pravis affectibus non occæcatam, & diligenter Dei verbum scrutantem;* sed sufficere negant, nisi insuper, ut modò diximus, illuminatio Spiritus S. accedat. Sic etiam præter illam concedunt quidem, in obscuriorum locorum interpretatione, locum habere considerationem *scopi, & occasionis uniuscujusque loci, subjectæ item materiæ, antecedentium, & consequentium;* nec non *collationem locorum similium;* ac denique observationem *absurditatum palpabilium aliqui secutarum, aliorumque id genus argumentorum, ac rerum indiciorum,* ex quibus loci sensus dignoscitur: præterea etiam, adhibendam esse *Rationem,* tam si per eam facultas ipsa, quam illius dictamina atque reperta denotentur. At facultatem tantum admittunt tanquam subjectum, aut instrumentum; quod S. Literas percipiat intelligatque: reliqua omnia tanquam medium seu instrumentum, quō sensus S. Scripturarum indagetur, ac eruantur: neutquam verò hæc aut illam tanquam argu-

mentum, canonem, sive normam, secundum quam interpretatio instituenda fit, aut ad quam exploranda veniat: Sed officium ac munus hoc soli tribuunt S. Scripturæ, ut ipsa sui sit interpres, ac interpretandi norma, (sicuti cap. 10. & 11. fusè explicuimus) omnibus viribus ostendere contendentes, Socinianos ac Remonstrantes id rationi assignare, ut liquet ex Censur. in Confessionem Remonst. cap. 1. Sect. 14. & 16. & Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. Quod tamen ego nec expressè in illorum Scriptis reperi, nec ex illis colligere potui, ne ex ipso quidem ex Brevi disquisitione contra Valer. Magn. jamjam allegatō locō. Ipse enim Amandus Polanus non infimæ notæ inter Reformatos Scriptor, in suō Theologiæ Syntagma, lib. 1. cap. 45. quæst. 6. agens de Mediis inveniendi verum Scripturæ sacræ sensum & usum, inter ea, quæ in ipsâ Scripturæ meditatione adhibenda sunt, recenset quintō locō, *Ordinem & methodum in sensu & usu investigandō.* Cujus prima consideratio est propositi; secunda Thematis, de quō agitur; tertia argumentorum, quibus Thema explicatur, aut confirmatur, simul circumstantiarum, nempe personarum, occasionis, loci, temporis, antecedentium & consequentium, &c. Et septimō, Comparationem unius loci cum aliis parallelis & similibus, obscurioris cum claris & apertis de eadem re agentibus. Et octavō, Collationem loci explicandi cum aliis dissimilibus, quin etiam in speciem pugnantibus, eorumque conciliationem. Ac denique duodecimō, Artium & disciplinarum, & imprimis Grammaticæ, Rhetoricæ, & Dialecticæ, Physicæque cognitionem. Et similia passim apud alios etiam occurunt. Quæ omnia si apud Reformatos Mediorum veniunt nomine, quidni & eodem apud Remonstrantes & Socinianos venire possunt? quin etiam venire videntur & quidem simili, quō apud Reformatos, modō, ut patet ex Smalcio contra Frantsium in præfatione, quando ait, *ubi interpretatione opus est, ibi nos non rationem principaliter sequendam dicimus, sed ex ipsis S. Literis earundem interpretationem petendam esse docemus, adeoque ex ore Magistri Spiritus sancti toti pendemus.* Adeò ut hæc nullum firmum fundamentum Reformatis præbeant colligendi, illos Rationem interpretationis normam statuere, quod tamen tantō studiō atque molimine probatum dare annituntur. Quicquid sit de Arminianorum Socinianorumque Sententiâ, perinde nobis est, quibus non quid hi aut illi sentiant, sed quid veritas dicit indagare animus est.

8. Propriam igitur, & quam veram judicamus de interpretationis normâ sententiam, ut denique exponamus & cum præcedentibus conferamus, dicimus, neminem, se verum & genuinum sensum, tam loci Scripturæ clarioris intelligere, quam obscurioris eruissc, atque explicuisse, nisi eum per aut ad veram Philosophiam, tanquam normam infallibilem, investi-

investigaverit aut exploraverit, certum esse: nec eundem talem esse nisi per eandem normam, aliis certò demonstrare posse: adeò ut veram Philosophiam statuamus tanquam Lydium lapidem, ad quam infallibiliter examinetur, & per quam certissimè demonstretur, num aliquis sensus Scripturæ sacræ tam nullò negotiò intellectus, quām multō labore erutus, intentioni scribentis conveniat, an verò ab eādem discrepet. Unde palam est nostram hanc sententiam à Socinianorum ac Arminianorum differre, primò quod ad certitudinem & infallibilitatem tam intellec̄tionis, quām interpretationis, de quibus illi ne verbum quidem, nos expressè; Deinde, quod ad perspicuitatem Scripturæ in rebus ad salutem necessariis, & per se claris, quām illi agnoscunt, nos negamus; Denique quod ad obscuriorum locorum interpretationem, cuius illi Rationem, considerationem circumstantiarum, antecedentium, & consequentium, collationem aliorum locorum similium aut dissimiliū, &c. tanquam media adhiberi velle videntur, nos verò Philosophiam normam facimus atque audacter pronunciamus. Atque in hōc ultimō etiam dissentimus à Reformatis, qui Scripturam seipsum interpretandi normam statuunt; ut & in secundō, cum in Scripturæ claritate & perspicuitate à Socinianis & Remonstrantibus seorsim non sentiant; quod utrumque suprà cap. 11. prolixè refutavimus. Denique quod Spiritus S. illuminationem attinet, eam ad Dei verbum intelligendum simpliciter non esse necessarium Socinianis & Remonstrantibus contrà Reformatos jam ante afferuimus, & cap. 6. & 14. probavimus. Adeò ut nihil amplius, quod Socinianorum Arminianorumque Sententias, earumque cum Reformatorum & nostrā consensum aut dissensum concernat, dicendum superesse, ac quod initiò hujus capitatis nobis exutiendum proposueramus, prorsus absolvisse arbitremur.

9. At verò, antequam manum de tabulâ tollamus, finemque Exercitationi nostræ imponamus, dissolvendum hīc videtur absurdum, quod doctissimus Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. sect. 2. arg. 4. in scenam producit adversus Socinianos, & contra nostram sententiam quoque adaptari posset, nempe, *Si Philosophia, aut ratio est infallibilis. S. Literas interpretandi Norma, tum Scripturam ejusque interpretationem rationi (aut Philosophiæ) subjacere, quod est contra dignitatem Scripturæ, & veritatem; atque meritò quis horreat suo iudicio tale quid arrogare. Hinc Spiritus S. iudicium, & testimonium Scripturæ Sacræ, atque hominum, tam diligenter alibi distinguit, imò opponit, Joan. Epist. 1. cap. 5. v. 9. Si testimonium hominum accipimus testimonium Dei majus est, & idem Euang. cap. 5. vers. 34. Ego verò testimonium ab homine non accipio. Atque huic non absimile est quod habet idem eōdem cap. sect. 1. pag. 91. Rationem (aut Philosophiam)*

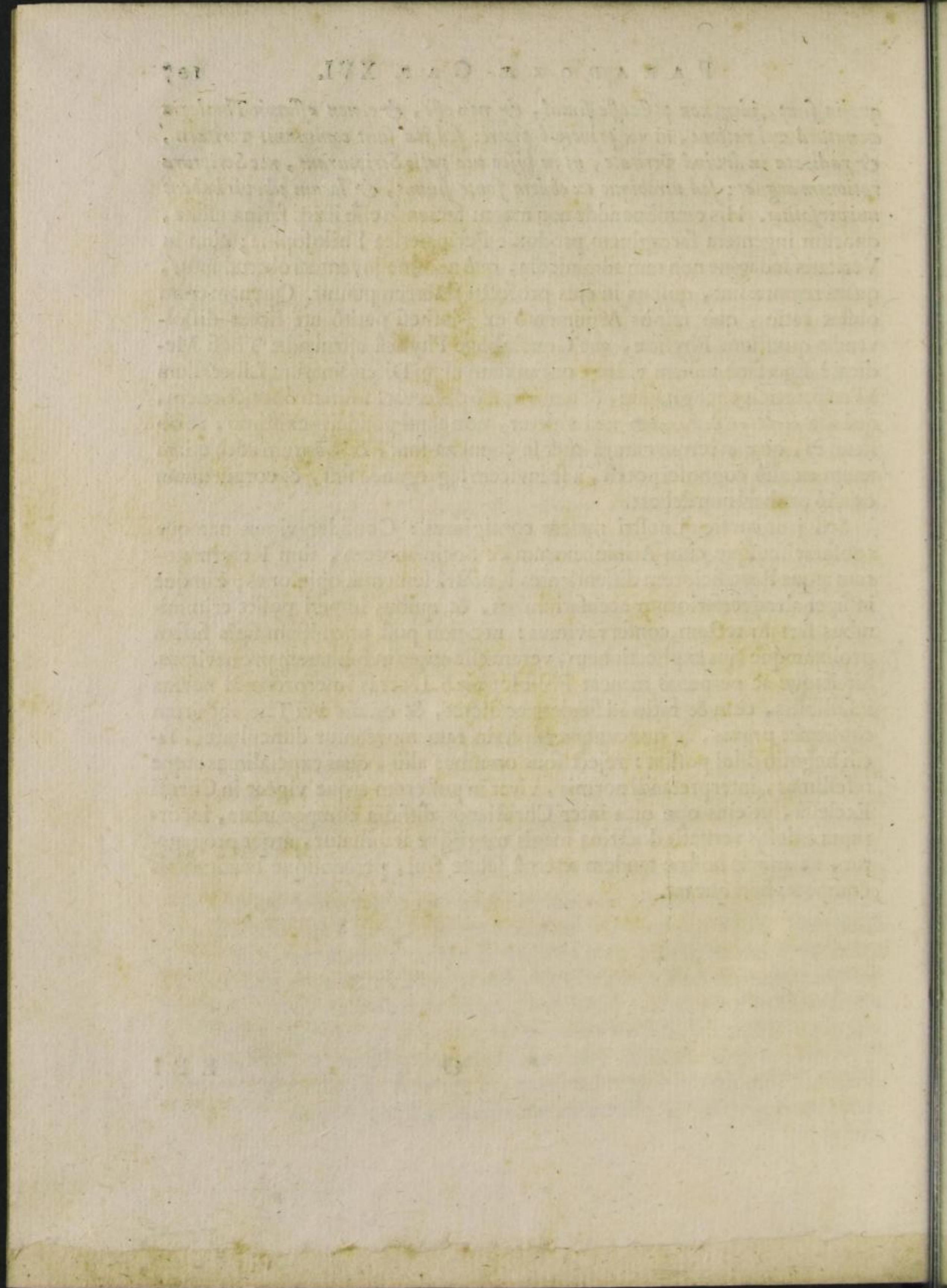
sophiam) in hujusmodi dubiis afferre, & audire, ut argumentum, vel normam, secundum quam decisio fiat de mente S. Scripturæ hæc est prodigiosissima *μεταβολής απόγνωση*, atque tam indignum Scripturæ, quæm in se improbum, quod ratio sibi ausit istud arrogare. Ut autem hæc difficultas diluatur, in memoriam duntaxat revocanda est distinctio vocis Scripturæ, supra cap. 13. Argum. 1. allata, nempe quod Scriptura vel *materialiter* sumatur, & denotet literas, syllabas, voces, & ex his conflatas orationes, vel *formaliter* & significet sensus, & res istis vocibus, & orationibus expressas, & designatas. Jam verò literas, syllabas, voces, & orationes, quæ Scripturæ nomine, quando de ejus interpretatione sermo est, venire debent, Rationi sanæ, seu philosophiæ subjacere, ipsis nequaquam indignum esse putamus: sunt enim & Ratio recta, & vera Philosophia, ut suprà ostendimus, & nullus sanæ mentis hominum inficias ibit, excellentia & singularia Dona, à Deo humano generi concessa; literæ verò, syllabæ voces, & orationes, nil aliud nisi loquaces soni, aut horum mutæ notæ, quæ ex hominum institutō atque arbitratu conceptus aut res significant, adeoque ne cum istis quidem eximiis Dei muneribus ullò dignitatis gradu comparandæ. Quocircà quoque nec *improbum* est, nec *meritò ullus borreat*, *Scripturæ verborum interpretationem* *sano suo judicio*, *aut rectæ rationi*, *aut veræ Philosophiæ arrogare*. Improbum sanè esset, & meritò quis horreret, si istis ipsa divina eloquia, atque oracula, verbis illis prolata, subjiceret, propriæ quippe menti vim inferret, cum veritas veritati nequaquam subjacere, multò minus opponi possit, sive eam natura dictaverit sive Scriptura revelaverit, cùm ipsum Deum semper autorem habeat, quemadmodum docuimus cap. 5. & 8. Unde etiam consequitur, omnem Scripturæ interpretationem rectæ Rationis, aut veræ Philosophiæ ope adornatam, non nisi Testimonio humano sed Divinō; adeoque allata ex Johanne loca nostræ sententiæ nequaquam officere. Quod adhuc multò minus fit; alterò illò, quod adfertur, nempe, esse *μεταβολής απόγνωση*; jam enim antea contra Balthas. Meisnerum lib. de SS. Trinitate, &c. pag. 84. negavit Slichtingius, *rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis; præsertim cùm queritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic fit*. Nec etiam videmus, cum Ratio, tanquam subjectum & instrumentum, ut multis in locis cap. cit. admittit Hoornbeek, & disciplinæ Philosophiæ, tanquam medium, ut modò Polanum statuere retulimus, Scripturæ interpretandæ adhiberi possint sine *μεταβολής απόγνωση*, cur tam illi, quām his, tanquam normæ, istud munus assignare non liceat, quin desiliatur de genere in genus alterum. Idque magis, si verum sit, quod habet Hoornbeek cap. cit. sect. 1. distinct. 21. nempe quod, *Axiomata universalis & perpetuae veritatis, qualia*

qualia sunt, idem non posse esse simul, & non esse, &c. non assumit Theologia ex naturâ vel ratione, ut ex principio priori; sed ita sunt communis veritatis, & radicata in divinâ veritate, ut in hisce nec ratio Scripturam, nec Scriptura rationem arguat; sed utrobique ex eodem fonte fluunt, & locum ubivis habent universaliter. His omnibus adde non magni facienda esse istius farinæ effata, quorum ingentem farraginem produxit Peripatetica Philosophia; cùm in Veritatis indagine non tam adminicula, quô nomine juventuti obtruduntur, quâm remoræ sint, quibus in ejus profectu interrumpuntur. Quænam enim obstat ratio, quò minùs Argumento ex Mathesi petitô uti liceat dissolvendæ quæstioni Physicæ, aut Conclusione Physicâ aſtruendæ Thesi Medicæ? Ego sanè nullam video, qui anxiā istam Disciplinarum Liberalium à Peripateticis excogitatam, & tantô studiô observari solitam distinctionem, quâ illa ~~μητράς τοις εἰς αὐτόν γένεται~~ niti videtur, non tanti ponderis existimo, ut ob istam ea, quæ in rerum naturâ inter se connexa sunt, & quorum adeò etiam unum ex aliō cognosci potest, à se invicem segreganda sint, & eorum unum ex aliō probari non debeat.

Sed jam curriculi nostri metam contigimus: Consideravimus namque confutavimusque cùm Arminianorum & Socinianorum, tūm Reformatorum atque Pontificiorum dissentientes à nostrâ sententiâ opiniones; eamque insuper ab adversariorum accusationibus, & quibus impeti posset criminibus sartam teatam conservavimus: nec non post præmissam satis fusam prolixamque ejus explicationem, veram esse atque indubitatem probavimus. Sit itaque ac perpetuô maneat Philosophia S. Literas interpretandi norma infallibilis, cùm & ratio id suadeat ac dicit, & omnis ævi Theologorum confirmet praxis, ac quæcunque adversus eam moveantur difficultates, facili negotiô dilui possint: rejectisque omnibus aliis, quas expendimus atque refellimus, interpretandi normis, vivat in posterum atque vigeat in Christi Ecclesiâ, ut ejus ope orta inter Christianos dissidia componantur, incorrupta cælestis veritatis doctrina magis magisque stabiliatur, atque propagetur, ac animæ nostræ tandem æternâ salute frui, perennisque beatitudinis compotes fieri queant.

O

E P I-

E P I L O G U S.

Diu multumque deliberavi, mi Lector, foetumne hunc meum; jam maturum, Theologorum tamen plurimis intempestivum monstrosumque apparitum, prælo subjicerem, atque in lucem protruderem; an verò apud me premerem, & in æternum tenebris damnarem. Ansam huic meæ deliberationi præbuere, animumque, quod se verteret nescium, suspensum tenuere commoda atque incommoda, quæ ex ejus divulgatione exoritura mihi videbantur, quæ, qualia quantaque sint, cognoscere cùm è re tuâ fore putem, ea brevibus hîc ob oculos ponere, non alienum ab institutô nostrô judicavi.

Incommoda igitur, ut de ipsis primò dicam, duo fuere, & quidem satis gravia, quorum alterum me, alterum Christianas concernit Ecclesias. In iis enim turbas hîc tractatu creatum iri, metuebam, cùm non tantum ferè omnia nova eas soleant excitare; Sed, quod præcipuum est, non aliquod hîc dogma leviusculum, exiguique in Religione ponderis ventiletur atque excutiatur, sed tanti, quod post S. Literarum auctoritatem in Christianâ primas procul dubiô tenet, adeoque fundamentum est ac basis cui, reliqui omnes tam fidei, quam morum articuli innituntur, & unde tanquam è fonte, profluunt ac derivantur. In quod, cùm omnes, quæ Christo nomen dedere, atque ad nostram pervenere notitiam, Ecclesias hallucinari, atque à veritate esse remotas, ostenderimus, fieri vix posse videtur, quin in iis quidam suum errorem agnoscentes & deponentes, demonstratamque à nobis veritatem amplectentes, sententiam mutent; Alii verò, qui acceptis suis opinionibus lucri vel honoris causâ & spe, aut cæcō impetu, aut obstinatô animô mordicus adhærescant, ægerrimè ferant. Inter quos idcirco, illis nostrâ, cui recens accessere, sententiam propugnantibus, his contrâ, inveteratam defendendô, oppugnantibus, dissensionis contentionisque funis duceretur, & quemadmodum in Religionis negotiis fieri afolet, acerrimè, tanquam pro aris & focis, & summa vi atque impetu dimicaretur, non sine maximô Christiani nominis damnô atque dedecore.

Mihi verò, quod imminet, incommodum est Theologorum, meam sententiam improbantium ac rejicientium, odium, quod acerbissimum, cujuscemodi flagrare iis in more positum est, procul dubiô in me concitabo. Cùm enim ita ferè cùm hisce hominibus comparatum sit, ut supra omnes doctos sese efferant, utpote qui sibi solis eloquia Dei esse concredita, atque interpretanda, divinumque commissum cultum firmissimè persuasum habent, illicò exardecunt atque stomachantur, si quis alius falcam suam in illorum messem mittere audeat: &, cùm nihil non veritati examinissim consonum, & ab omni erroris confortiô longissimè divisum quilibet illorum

E P I L O G U S.

(quamvis inter se in quām plurimis adversis pugnant frontibus) se docere obfirmatō credat animō; Divinæ majestati atque gloriæ aliquid detractum esse existimant, si quoddam ab ipsis jam statuminatum dogma convellatur, ac aliud in ejus locum substitui debere contendatur. Unde etiam sui officii suique zeli esse putat unusquisque obstare impedireque, nequid sua inde religio decrementi aut detrimenti capiat; adeoque post iram odium concipiunt, eoque prosequuntur, quicunque ipsorum opinionibus non subscribit, & aliquid, quod vel tantillum ipsorum refragatur placitis, Theologico examinandum orbi proponere non veretur. Atque hujus suæ iræ suique odii virus ut evomant, illum vulgo, apud quem plurimum valet eorum auctoritas, invisum reddunt, nomenque ejus indignis modis traducendō, ac calumniis convitiisque onerandō, tanquam hæreticorum pessimum, & abominabiles perniciosissimasque foventem opiniones, cane pejus & angue fugiendum monent atque jubent; Quod si consequantur, consequitur etiam ut ille, veluti atrō carbone notatus, ab omnibus vitetur, deseratur, & malè habeatur, ac sic paulatim suâ negotiatione, si mercaturam, aut quæstu, si opificium exerceat, privetur, atque tandem re familiari commodisque, quibus vitam sustentat suam, exuatur, adeò ut ad summam pauperiem infelicitatemque redactus, miserrimè reliquam ætatem transigere cogatur. Utque nihil illius infortunio desit, omnisque commiseratio intercludatur, hæc ab ipsis illi procurata mala postmodùm poenam esse justissimam clamitant, quam Altissimo suæ impietatis execrabilisque opinionis luit, ac clara indicia, quæ ipsum hæresios liquidò convincunt atque damnant. Simili autem tempestate & nostra posset abripi navicula, similibusque, cùm inter homines degamus, eorumque ope atque operâ sæpiissimè indigeamus, illis scopolis, fluctibus obrui, ac in profundō mergi, si illam tam impetuoso mari, tantisque procellis obnoxio, ac naufragium certissimum minitanti, committeremus.

Atque hæc duo incommoda tanti mihi visa fuere ponderis, ut jam aliquot ab annis hujus tractatus distulerim impressionem, & sæpius apud animum meum constituerim, nunquam illum typis describi permisurum, aut in publicum emissurum: præsertim cùm præter hæc, experientiâ doctus etiam animadverterem, ac pro compertō haberem, omnium in Christianâ religione Sectarum tām Antistites atque Clericos, quām ipsam plebem ac Laycos adeò esse suarum, tum ab infantiâ, tum disciplinâ imbabitam opionum tenaces, ut ferè citius manu cælum tetigeris, quām illarum vel unam, quamvis nunquam seriò examinatam, multò minus intellectam, ex ipsorum animis evellas: atque adeò me non tantum oleum atque operam in hōc opusculō conscribendō perdidisse, sed etiam in edendō perditurum esse.

Attamen

E P I L O G U S.

Attamen his omnibus tandem prævaluerunt, mentemque meam de sententiâ dimoverunt commoda, fructusque, quos hinc Christianam Religionem satis uberes percepturam esse, non tenuis affulget spes. Quibus accessit, quod istorum recensitorum incommodorum primum gravius, gravioraque Ecclesiæ allaturum mala mihi depinxeram, quam reverâ similem meæ, si non majorem ob causam allata fuisse postmodùm compererim. Dum enim hoc apud me premo scriptum, alia prodiere, quibus multò majoris momenti dogmata, imò ipsum totius Ecclesiæ fundamentum non tantum labefactatum, sed convulsum atque eversum iri videtur, idque sine ullâ, nisi inter doctiores aliquos tantum, contentione: Alterum verò declinare, & nominis suppressione subterfugere possim, quæ quamvis nonnihil huic meo Tractatui, meaque sententiæ damno atque despiciatui futura sit apud illos, quibus ex Scriptoris nomine Scriptis pretium statuere, aut siquid Authoris nomine non insignitum in lucem exeat, tanquam nugas, & scripta dentata, lectu indigna, damnare in more possum est: Non tamen id tanti faciendum duxi, ut aut memorati incommodi periculum subire, aut, istius farinæ censores librorum susque deque habens, æquiorum lectorum studiis atque utilitati deesse, & commoda hinc in ipsos redundatura dengare voluerim.

Istorum autem commodorum primum & maximum est, quod, cum abhinc aliquot seculis S. Literarum interpretatio in dubio posita fuerit, nec veros earum sensus interpretes & infallibiliter eruere, & se eruisse demonstrare potuerint; unde tot tantæque inter Christianos pullulârunt, ac etiamnum vigent, indiesque novæ pullulant dissensiones contentionesque: nostrâ hōc in libellô stabilitâ Methodô, atque normâ non amplius in incertô vagari; sed firmô minimèque vacillanti pede inniti ac progredi cuilibet Divinorum eloquiorum interpreti liceat, adeoque disputationum disceptationumque ferra, quæ tam animosè atque acriter ducitur, auferri, & universo Christianorum orbi tranquillitas atque pax conciliari, & in æternum stabiliri possit.

Alterum est, quod ex hâc nostrâ sententiâ non tantis, quantis antea, laborabit difficultatibus interpretis munus; cum enim ostenderimus, omnes Scripturarum veritates esse etiam veros sensus, pluresque cuilibet orationi inesse possint, erunt ex iis pluribus aliqui investigatu inventuque faciliores, & magis obvii, quam si unus duntaxat eruendus inesset: minoris enim est negotii ad quædam pervenire, ubi multa sunt, quam ubi unum solummodo existit, id ipsum excogitare. Atque hanc ex nostrâ sententiâ S. Literarum interpretationi accedere facilitatem agnoscit ipse Chamier. Panstrat. Cathol. Tom. 1. lib. 15. cap. 15. §. 31. his verbis. *Si essent (plures sensus literales) hōc videtur facilior fore Scriptura. Nam difficultas Scripturæ, si qua est, consistit*

E P I L O G U S

sistit in verò sensu inveniendò. Solent autem, quæ multa sunt, faciliùs inventiri, quàm quæ unica: ut experientia docet in singulis rerum generibus.

Tertium, quòd hæc nostra Methodus compendium interpretationi sufficiat in eô, qnòd non necesse fuerit super alicujus loci sensu omnium seculorum locorumque, aut omnium sectarum Theologos & Divini Verbi interpres ac commentatores consulere, illorumque sententias expendere: Sed hâc à nobis assignatâ normâ instructus quilibet propriò marte & Dei mentem vestigare, eruereque, & ab aliis investigatam, erutamque explorare, & num genuina sit indubie dignoscere poterit. Quòd quantum temporis lucratum, quantum laboris ac molestiarum declinatum eatur, neminem fugiet, qui quàm multa, & quàm magna, in S. Codices elucubrata volumina, Christianorum manibus teruntur, considerare voluerit.

Et hæc quidem tria commoda ipsam respiciunt Interpretationem nempe ut tutiùs, ut faciliùs, ut compendiosius expediatur: Sequentia autem, quæ etiam tria sunt, alia concernunt, S. Literarum depravationem scilicet, varias Lectiones, ac denique Translationem seu versionem. Sed singula perlustremus.

Quartum igitur est, quòd nostra hæc interpretandi Methodus, etiam inservire possit deprehendendis Codicum tam Hebræorum, quàm Græcorum mutilationibus ac depravationibus, quorum ferè nulli, si Viro Clarissimo, istarumque rerum peritissimo credimus, ista contigit felicitas, ut non sinistras malevolorum manus passus fuerit, mendisque quàm plurimis contaminatus atque conspurcatus.

Quintum, quòd faciat ad variantes S. Scripturæ lectiones explorandas, & quænam spuriæ, quænam genuinæ sint dignoscendas, quarum uberrima est in utriusque Foederis libris seges, adeò ut in Veteri tantam esse earum copiam & confusionem, ut difficile sit veras à falsis dignoscere, ipsos Rabbinos fateri; & si quis omnes inter se committeret, & excuteret scriptos N. Testamenti codices, quot verba totidem penè esse inventurus discrepantiam, apertis verbis dicere non vereatur idem ille Vir in omni istius Doctrinæ & literarum genere longè versatissimus.

Sextum denique atque ultimum est, quòd nonnihil momenti habeat ad falsas S. Librorum, aut ex vitiatis textibus, aut spuriis lectionibus adornatas translationes deprehendendas iis, qui Linguarum Originalium sunt ignari, easque addiscendi occasione carent. Hujusmodi autem esse posse, imò verò esse versiones, hinc inde in plurimis observati comprobant lapsus.

Atque hæc tria commoda eòdem nituntur fundamentò, eòdemque modò ex nostrâ interpretandi profluunt normâ. Cùm enim nihil non veritati consonum in Scripturis contineatur, nostrâque Methodò illa indubie erui, erutamque esse demonstrari queat, eadem quoque omnis corruptus textus, spuria

E P I L O G U S.

spuria lectio, aut mala tralatio, quæ falsum docuerit detegetur, ac istius notæ esse deprehendetur atque arguetur: adeoque omne, quod hinc porten- ditur, in falsitatem incidendi, eamque pro veritate arripiendi aut accipiendi amoyebitur periculum: quod omnibus aliis interpretibus impendet, & sub- terfugere deest facultas, quamdiu Lydiō lapide destituuntur, quod quæ loca sincera, quæ depravata sint, certò explorare; quæ germanæ, quæ spuriæ sint Lectiones, indubie distinguere; & quæ translationes rectæ, quænam perversæ sint, ac malæ infallibiliter dignoscere queant, quem undenam sibi comparabunt, nos cogitatione affequi non posse fatemur.

Hæc verò sunt, quæ animum meum ab hujus Scripti suppressione ad im- pressionem, editionemque flexerunt, ac, quando simul cum duobus recen- sitis incommodis justæ mei judicii stateræ appenderentur, attentòque exa- mine expenderentur, longè præponderârunt. Unde, quām primū fese idonea obtulit occasio, me operi accinxi, eiisque qnemadmodum nunc orbi literario exponitur, extremam adhibui manum. Et quamvis, præter bina illa memorata incommoda, aliud, non exiguae forsan molis, minimè me præterierit, nempe perplurimos, & quidem præcipue Theologos adversus me, meamque sententiam atque exercitationem insurrecturos, stylumque stricturos, quibuscum, nisi causæ meæ deesse velim, mibi congregendum & disputationis serra reciprocanda erit? Nunquam tamen id tantum in me potuit, ut vel unquam de non edendô hōc scriptō in cognitionem incide- rim, multò minùs apud me consilium inierim.

Si enim quispiam nostro huic tractulo evolvendo aliquas horas impen- dere, &, quæ in eō perscripta reperiet, judicii sui trutinā examinare digna- tus fuerit, ac nostræ sententiæ demonstrationem falsō superstructam esse fun- dameutō, aut ex veris principiis perperam ac malè esse deducam; vel ab insultibus criminibusque, quibus impeti ab aliis posset, non ut oportet, defendi, ac tueri; vel dissentientium sententias uspiam non bene oppugnari ac refutari, eorumque argumenta non rectè dilui ac solvi, certò deprehen- derit, ac publicō scriptō solidè ostenderit; huic & nos publicō etiam scriptō, post ingenuam nostri lapsus confessionem, singulares agemus gratias, quod & nobis nostra errata detegere, & ne iisdem implicarentur seducerenturque, alios impedire operæ pretium duxerit, nihil carius, nihil antiquius haben- tes impensisque exoptantes, quām veritatem doceri, & in rectam viam, si ab eâ deflexerimus reduci.

Quod si verò quis alias, nostram mentem nondum rectè affecutus, talia in medium produxerit, talesque moverit difficultates, quæ & ipsum morari, & aliis obicem ponere possent, quod minùs omni ex parte nostræ Demon- strationis vis atque evidentia intelligeretur, aut sententiæ nostræ à contortis in eam objectionum telis plena vindicatio perspiceretur, aut aliarum à nostrâ differ-

dissentientium opinionum adornata refutatio perciperetur, ac sic in eam manibus pedibusque iretur: omnes illicè istos illis scrupulos eximere, istasque almæ Veritatis luci officientes nebulas discutere pro virili parte conabimur, tempus nostrum & quicquid nostri est, optimè collocatum reputantes, si proximo in veritate, & quidem tanti momenti, assequendâ, facem aliquo modô præluxerimus, atque opem aliquam attulerimus.

At si quis denique, suæ à puerò vel magistris instillatæ, aut cæcō impetu devoratæ opinioni, tanquam stipiti, affixus, ac idcirco, quicquid ab ea discrepat illico falsum suòque odiò ac repudiò dignum, antequam inspexerit, existimans, in nos irruat, nostramque sententiam atque exercitationem, quam solidis argumentis ac rationibus infirmare nequit, stolidis commentis, & cavillationibus arrodat, & in Authorem convitiis calumniisque debacchetur: Vel multa S. Scripturæ loca congerat, atque accumulet, ex iisque, sine veri sensus eductione ac demonstratione, copiosam instruxerit aciem, & nostræ sententiæ, sine invasione atque oppugnatione, opponat, quemadmodum id quibusdam Theologis solenne est: Huic & similibus aliquid reponere non dignabimur; neque enim mihi, unicè hoc scriptò Veritati eruendæ studenti, cum convitiatore convitiis certare, ac digladiari, ei-que resorbendam calumniam (aliam enim non meretur responsonem) rege-rere non libet, utpote cuius animus semper alienissimus fuit ab intemperie illâ triviali & scopticâ, quâ, tanquam effrænatâ rabie correpti, multi scriptores verbis asperrimis atque acerbissimis, tanquam verberibus & morsibus, se invicem excipiunt atque dilacerant, & calamos suos, quæ (ut ait egregius hujus seculi Philosophus) humanitatis instrumenta esse debebant, velut in cuspides gladiorum aciunt, quibus alter in alterius famam petulantissimè insultet ac graffetur. Præterea nec mihi tantum suppetit otii, ut illud, quod totum studiis & veritati indagandæ consecravi, vel cavillatori, vel nuga-cissimo Scripturæ locorum accumulatori respondendo impendere, ac sic tur-piter prodigere velim; cùm hâc in controversiâ decidendâ nihil lucis atque opis talia subministrare queant loca, utpote in quâ de horum sensus investi-gandi atque inveniendi normâ disceptatur atque disputatur. Quare in ante-cessum sciat unusquisque in cuius manus hæc nostra pervenerit exercitatio, si adversus illam in lucem prodeant scripta quædam (qualia non pauca forsitan sunt proditnra) quibus nihil videat reponi responsi, me omnia ista istius farinæ, aut potius furfuris existimare.

Atque adeò etiam præmonitum, rogatumque volo quemlibet, qui ad-versus me scribere, meamque sententiam exercitationemque impugnare sataget, ut rem ipsam aggrediatur, & ab omni cavillatione atque calumniâ abstineat ac sibi temperet, si aliquid à me suo scripto cupiat rescriptumiri:
Aepræterea, quod distinctius omnia expediantur, ne hanc nostram de Normâ
S. Lite-

S. Literas interpretandi Quæstionem cum illâ de Judice controversiarum Theologicarum, aut aliâ, siqua forsan huic affinis occurrat, confundat neque commisceat, ut apud Theologos fieri consuevit; sed accuratè separat atque discriminet, & primam tantum, reliquas omnes missas faciendô, sibi ventilandam atque excutiendam in manus sumat. Quæ si præstiterit fidem meam vicissim obstringo, me ipsum similem in modum humaniter ac benignè excepturum, & motis ab ipsô dubiis difficultatibusque, quoad vires sufficient meæ, satisfacturum, sperans atque confidens, imò nullus dubitans, quin tandem mecum veritatem sit consecuturus, illique manus dans arenâ cessarus.

Hoc verò ut faciliùs feliciusque succedat, nec non quicquid scrupuli, quod ad contradicendum viam aperire posset, quantum quidem in nobis positum est, præveniatur; unum, & quidem, nostrô judiciô, satis magnæ molis amo vere studebimus, firmiter persuasi, eô sublatô, reliqua omnia fore plana atque expedita. Est autem ille, quod, si eô, quô statuimus, modô Philosophia sit S. Literas interpretandi norma, ipsæ S. Literæ inutiles, & frustrâ exaratæ atque ad nos transmissæ videantur. Cùm enim omnium Scripturæ sensuum, qui ope Philosophiæ eruendi atque explorandi sunt, veritates ante, quâm eruantur atque explorentur, perspectæ esse debeant; quid opus erit, Scripturam adire, eamque consulere, ut illæ ex eâ hauriantur atque perdiscantur, aut eamillis explicare atque exponere, cùm istis explicationibus illæ, jam cognitæ, non magis cognoscantur, nec etiam confirmentur? Quandoquidem igitur hoc modô nec veritati docendæ, nec firmandæ inserviat Scriptura, nullius etiam usus esse videtur, quod tamen unanimi Christianarum omnium locorum atque seculorum Ecclesiarum refragatur consensui, quæ unô ore omnes, summam ejus esse atque maximam utilitatem, continuò prædicârunt, atque pronunciârunt.

Nodus autem hic ut commodè solvatur, atque dilucidè explicetur, altius repetendum totum hoc negotium putamus. Omnia Vocabula dupliciter considerari queunt, vel absolutè vel respectivè. Absolutè cùm considerantur iterum duplia sunt, vel quatenus voce efferuntur, vel quatenus manu scribuntur. Quatenus efferuntur, sunt soni vocesque ore prolatæ; & in ære productæ: quatenus verò scribuntur, characteres & notæ in chartâ aliâve materiâ exaratæ atq[ue] depictæ: utrûque modô entia realia dici possunt. Respectivè verò spectantur, quando non tam hæc eorum natura, quâm respectus & relatio attenditur, quæ in eô posita est, quod aliarum rerum sint signa, & quidem non naturalia, ut vocant, quæ aliquem cum signatô in ipsâ naturâ habent connexum: Sed arbitraria, quæ ex hominum institutâ & beneplacitâ significant, ut suprà cap. 2. diximus. Cumque tota signi essentia non à naturâ; sed ratione dependeat, erunt eatenus quoque tantum entia rationis:

P

atque

atque adeò cognosci quidem possunt per se sola, quatenus absolutè spectantur; at non nisi mediantibus aliis, nempe significatis, quatenus respectivè, & tanquam signa accipiuntur: cùm Relatorum proprietas sit, *esse simul cognitione*. Sic ex. grat. vocabula *homo* & *arbor*, quando tanquam soni ore producti, aut picturæ literis adornatæ considerantur, per se intelligi possunt; sed quando tanquam signa conceptuum aut rerum, quæ istis nominibus denotantur, spectantur, sine istis sciri nequeunt. Cumqùe cognitio absoluti prior sit, quàm respectivi, conceptus aut res, & vox absolutè spectata, cogniti esse debent, antequam hæc tanquam signum, & illi tanquam signata cognosci queunt. Priùs enim novimus *hominem* aut *arborem*, & hæc vocabula per se; & postea constituimus inter nos, hæc vocabula istos conceptus aut res significatura, aut jam significare ab aliis constitutum esse discimus. Quoniam verò multiplex apud Philosophos occurrit cognitio, intellectuialis, sensualis, vel alia rudior, si qua est, non necesse est, illam de quâ heic sermo habetur, esse accuratam & intellectualem, quamvis esse possit; sed sufficit sensualis, aut alia minor, si qua reperiatur. Neque enim ut sciam, quid voce *homo* aut *arbor* denotetur, illorum intima natura mihi esse perspecta debet; sed satis est vel semel vel aliquoties me illos vidisse, aut aliò sensu accepisse, vel aliò modò ad eorum aliqualem cognitionem pervenisse, quemadmodum id cuilibet notum. Ex quibus omnibus, ut & quòd vocabula nullam analogiam, nihilque conceptuum rerumve significatarum in se contineant, haud difficilè colligere est, quantum menti in rerum cognitione adipiscendâ opis præstare queunt. Primò enim nulla vocabula, si seorsim sumantur, eorumque ignoretur significatio, unquam rerum, quas denotant, ideas in intellectu producere poterunt. Nam quamvis centies & amplius audias, vel legas voces has, *Deus* & *Omniscientia*, nequaquam eò in Dei vel Omnipotentiæ cognitionem deduceris. Deinde etiam, quamquam conjunctim in oratione proponiuntur, rerumque quas designant, aliquam sensualem rudioremve habemus cognitionem, nullò tamen modò intellectualem gignere valent: neque enim huic procreandæ sufficit illa, aut si qua infra eam posita est. Sic ex. grat. si in hanc enunciationem *Deus est omniscius*, incidat quis, qui rudi duntaxat cognitione, non verò accurate noverit, quid Deus & omniscientia sint, non assequetur inde veram intellectualemque hujus integræ sententiæ, ita ut mente clare distingueque percipiat, Deum esse omniscium. Denique quantumvis claras distinctionesque rerum vocibus significatarum, ex. grat. Dei & Omnipotentiæ menti repræsentatas habeamus ideas, nondum tamen hæc oratio, *Deus est omniscius*, si legatur vel audiatur, causa poterit esse per se, quòd, ut oportet, intelligas, Deum esse omniscium, sed tantum occasionalis, impulsiva, aut aliqua similis. Neque enim illæ voces verâ causalitate efficere queunt, ut certò evidenterque perspectum habeat quis,

E P I L O G I U S.

quis, Omniscentiam ad Dei naturam pertinere: sed tantum sunt occasio vel incitamentum, quô intellectus erigitur ac inducitur, ut ideas Dei & Omniscentiae attentiùs contempletur, ac inter se conferat, ac sic hanc in illâ necessariò includi deprehendat.

Jam verò quoniam omnes libri ex orationibus inter se connexis copulatisque constant atque conflantur, evidentissimè consequitur, summam maximamque, quam rebus verè accuratèque cognoscendis, intelligendisque præbere queunt utilitatem, in eô solô consistere, quòd Lectori cogitationem injicient, cumque excitent ad ideas, quas jam rerum in mente efformatas habet claras atque distinctas, quæque in illis libris vocabulis denotantur, contemplandas, inter se comparandas, ac, num una alteri includatur aut conexa sit, examinandas: nullâ verò ratione intellectum in veram rerum cognitionem ex aut per se posse deducere; multò minus menti ideas claras distinctasque, si antea infusa, iuditæque non fuerint, indere, aut infundere, aut imprimere, aut aliò aliquò modò ingenerate.

His prælibatis, ad suprà motam difficultatem amovendam dicimus, S. Scripturam, quoniam cum aliis libris in eô, quod ex orationibus componatur, convenit, etiam cum iisdem in veritate docendâ convenire debere: atque adeò tantum conducere ad lectores suos excitandos compellendosque, ut de rebus, de quibus in illâ sermo fit, eogitent, in illas inquirant, & num ita, quemadmodum proponitur, cum iis comparatum sit, examinent. Quod ut præstent, Philosophia, & quicquid jam cognitum atque perspectum habent, in subsidium vocandum, quò, quî prædicatum subjecto conveniat, perspiciat, enunciationis veritas eruatur, & simul verus sensus eliciatur atque educatur. Unde liquet veritatem non semper, in Scripturæ per Philosophiam interpretatione, sensum præcedere debere: adeoque minimè supervacaneum esse, Scripturam adire atque consulere; non quidem ut illa veritatem aut per se mentibus nostris ingeneret, aut clariorem distinctioremque reddat, aut magis firmam faciat: sed ut, quemadmodum diximus, occasionem materialique cogitandi suggestat, & quidem de talibus, de quibus forsitan alias nunquam cogitassemus. Quorum etiam summam hominum beatitatem concernentium, adeoque illis præ cæteris omnibus conducentium; non autem veritatis docendæ respectu ejus utilitas, & maxima, & aliorum librorum utilitati longè anteponenda est: quemadmodum passim omnium librorum utilitas pro rerum de quibus agunt, præstantiâ aut vilitate magni aut parvi ducitur atque æstimatur.

Atque ex his etiam luce meridianâ clarius apparet, quam longè à veri trahite deflectant, ac miserè errent illi Theologi, qui ex solarum S. Literarum lectione, sine ullâ aliâ rerum consideratione atque contemplatione, solidam S. Theologiæ notitiam hauriri posse, sibi persuaserunt, atque aliis persuadent,

dent, solamque adeo ejus lectionem commendantes, à Philosophiæ, aliarumque ingenuarum disciplinarum studiō abducunt atque deterrent: Cùm sine his ne unius quidem rei perfecta scientia indè addisci, aut idea clara ac distincta acquiri: imò falsa ac perversa solâ ejus lectione corrigi queat; tum enim omnes, qui S. Codices lectitant, eosdem de rebus, quæ in illis pertractantur, deberent habere conceptus. Quod cùm non fiat, alia, quâ id confici possit, via tentanda atque terenda erit; seriâ nempe adhibitâ præjudiciorum abdicatione, & attentâ rerum ipsarum contemplatione, ac ex his emergente verâ earundem cognitione, quæ Philosophia est.

Quocirca omnes, qui Theologiæ operam navant, quiq[ue] nostræ sententiæ assequuntur amplectenturque veritatem (neque enim omnes tam obcoecatos, ut nulli ejus lux sit affulsura, aut tam obstinatos, ut nullum ad suas partes per tractura sit, credimus) monitos rogatosque volumus: ut ad veram sibi, si nondum ea imbuti sunt, comparandam Philosophiam, eaque auspice & duce, rejectis præjudiciis dogmatibusque in Theologiâ sine certô inconcussisque fundamentô admissis, ad nova reperiunda ac stabilienda, aut vetera vera confirmanda ac demonstranda omnes ingenii intendant nervos, omnia sua dirigant studia.

Et quamvis admodum brevi angustisque conclusa adhuc sit ambitu, adeo, que non multa huc facientia sufficere queat, cùm apud veteres, si Mathematicos excipias, Philosophos nihil ferè solidi evidenterque demonstrati occurrat; & à recentioribus id genus pauca tantum excogitata atque reperta sint: Satius tamen meliusque censemus, pauca vera certô cognoscere, quam multa falsa atque dubia, tanquam vera atque certa, & sibi persuadere, & aliis obtrudere. Quibus adde, quod non levis arrideat spes, Philosophiæ pomœria his temporibus, quibus maximus ille ejus instaurator atque propagator Renatus Des Cartes orbi literario facem præluxit, suoque præivit exemplum, ab aliis, qui ipsius vestigiis insistere volent, longè lateque extendum iri; ac talia de Deo, Animâ rationali, summâ hominis felicitate, & id genus aliis ad vitæ æternæ acquisitionem spectantibus, in lucem protractum, quæ utramque in Scripturis interpretandis paginam absolvant, ac viam sternen parabuntque planam, atque rectam, quâ Christi Ecclesia, hactenus divisa atque continguis divulsa dissidiis, in amicitiam suaviter coëat ac confluat, cuius arctissimis dulcissimisque astricta vinculis, in posterum unita atque unanimis his in terris vigeat, floreat, ac crescat, nec non in sinum suum alienas adhuc à se gentes pertrahat & alliciat, ac tandem in cœlis beata triumphet.

App. vbl. 22

